

XVI. Magyar Ókortudományi Konferencia

2026. május 21–23.

Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Bölcsészettudományi Kar

Absztraktok

A konferencia támogatói:

ELTE | BTK

ELTE
EGYETEMI
KIVÁLÓSÁGI
ALAP

Ókortudományi Társaság

Adamik Béla

A szóvégi -s sorsa a 8. századi itáliai latin nyelvben

Az olasz és egyúttal az általános romanisztikai nyelvföldrajzi tagolódás szempontjából aligha van jellegzetesebb fonológiai különbség a szóvégi -s eltérő sorsánál. Mint ismeretes, a szóvégi -s az észak-itáliai dialektusokban (a középkorig, máig hatóan azonban csak a friuliban és a ladinban) megmaradt (a szárdban szintén), míg a közép- és dél-itáliai dialektusokban nem maradt meg. Ebben a kérdésben a feliratos anyagra támaszkodva sokáig nem sikerült megtalálni ennek a La Spezia – Rimini (vagy Massa – Senigallia) vonal menti megoszlásnak az előzményét (vö. Adamik 2018), de végül mégiscsak sikerült a 7. századi (a feliratos kultúra fokozatos megszűnése miatt igen csekély mértékű) feliratos anyagon e megoszlás előzményét legalább valószínűsíteni (vö. Adamik 2023; eltérő metodológiával, a keresztény kori feliratos anyag elemzésével hasonló eredményre jutott Paulus 2020 is). Azonban az igen alacsony számú feliratos adatok miatt ezt a következtetést csak valószínűsíteni lehetett, végérvényesen igazolni nem nagyon.

A *Chartae Latinae Antiquiores* (ChLA) legnagyobb részét 8. századi okleveles anyagának LLDB-adatbázisbeli (<https://lldb.elte.hu/>) feldolgozása most azonban lehetővé teszi ezeknek a valószínű feltevéseknek az igazolását vagy cáfolatát. Bár az észak-itáliai (Regiones VIII-XI) ChLA-anyag feldolgozása még csak nemrég kezdődött meg, és (hagyományozási sajátosságok miatt) a dél-itáliai (Regiones I-IV) anyag mennyisége igen korlátozott, ugyanakkor túlteng a közép-itáliai (Regiones V-VII) anyag, a belőlük kinyert jelentős adatmennyiség így is lehetővé teszi a szóvégi -s 8. századi sorsának vizsgálatát Itália e három régiójában.

A ChLA vonatkozó adatainak, azaz a pusztán ortográfiai jelenségek kizárásával kapott tisztán fonológiai háttérű mássalhangzói hibáinak (normanyelvtől való eltéréseinek) disztribúciós elemzésével az előadás megkísérli a korábbi, feliratos anyagon alapuló eddigi eredmények revízióját, és megválaszolni azt a kérdést, hogy a szóvégi -s eltérő olasz dialektológiai sorsának előzményei igazolhatók-e az itáliai latin nyelv történetének legkésőbbi, 7-8. századi szakaszára.

Adamik, B. (2018). A szóvégi -s kiesésének problémája a latin feliratok tükrében. *Antik Tanulmányok* 62, 31-53 (= Adamik, B. (2017). The problem of the omission of word-final -s as evidenced in Latin inscriptions. *Graeco-Latina Brunensia* 22, 5-21.)

Adamik, B. (2023). A latin nyelv dialektológiai helyzete a késő császárkori és kora középkori Itáliában a feliratok tükrében. In: *A szavak értelme: tanulmányok Tegye Imre emlékére. Hereditas Graeco-Latinitatis* 12. Debrecen 139-163. (= Adamik, B. (forthcoming). The dialectological situation of the Latin language in late Italy before and in the Langobard period as evidenced in inscriptions: the phonological aspect. in: D'Argenio, E. Sornicola, R. and Delle Donne, R. (eds.). *Lingue, scritture e società nell'Italia longobarda. Un percorso di sociolinguistica storica*. Napoli.)

Paulus, N. (2020). A Study on the Weakening of the Word Final -s Compared to -m in the Epigraphic Corpus. *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis* 56, 125-143.

Adorjáni Zsolt

Apollonius Callimacheus

Az előadásban Apollonios Rhodios *Argonautikájának* egyik részletét elemzem (Arg. 4. 259-281), melyben Argos az Argó-hajósok hazafelé vezető útjának új itineráriumát vázolja fel. A szövegrész alig félreismerhető módon hemzseg a költői etimológiáktól és paronomasiáktól, melyek sajátos asszonánc-jellegű szóképekké állnak össze. Ez a vonás, két verbális allúzióval együtt, a szöveget Kallimachos Zeus-himnuszához kapcsolja. A komplex allúziós rendszer két módon is értelmezhető: egyfelől megerősíti a tematikusan jelen levő egyiptomi vonatkozást, másfelől megnyitja a ptolemaiosi uralkodói ideológia olvasatának lehetőségét. A Kallimachos-szal folytatott párbeszéd a passzust egyértelműen a politikai allegória mintapéldájává avatja.

Agócs Nándor – Szabó Antal – Szabó Ernő
Hektór kiváltásának újabb ábrázolása Pannoniából

2025 elején a Dunaújváros területén található Rácdombon egy vályogépület elbontása során nagyobb mennyiségű faragott kőemlék került elő. Az örökségvédelmi hatóság és az illetékes Intercisa Múzeum munkatársai, valamint más szakemberek a helyszínrre kiszállva megállapították, hogy a kőemlékek a római korra tehetőek. Egy oltár kisebb töredéke, egy építészeti tagozat, illetőleg egy nagyméretű, ám töredékes relief volt azonosítható. Ezek közül a nem mindennapi relief érdemel nagyobb figyelmet. Véleményünk szerint a töredék Hektór holttestének kiváltását ábrázolja. Előadásunkban a töredék rekonstruálására, illetve a relief forrását jelentő irodalmi szöveghely azonosítására teszünk kísérletet.

Aklan Anna Katalin

Hogyan lépünk ki az újjászületések láncolatából?

A Bhagavad Gītā értelmezése a vedānta filozófia irányszataiban

A *Mahābhārata* hindu nagyeposzban található *Bhagavad Gītā* a hinduizmus egyik legnagyobb hatású vallásos, spirituális és filozófiai tanításait tartalmazza. Keletkezését az i.e. első évszázadokra datálják. A *vedānta* filozófiai iskola hármass kánonjának egyik alappilléret képező műhöz minden számottevő gondolkodó részletes kommentárt írt. A *vedānta*, a hat ortodox hindu filozófiai iskola (*śāddarśana*) egyike, nem homogén rendszer, éppen ellenkezőleg: számos egymásnak ellentmondó irányzat jött létre ernyője alatt az idők folyamán, amelyek fő különbsége a legfőbb princípium, a Brahman, és az egyéni lélek, az *ātman* egymáshoz való viszonyának megítélésén alapul. Legnagyobb hatású képviselője Ādi Śaṅkarācārya (i.sz. 7-8.sz.), a nondualista (*advaita*) *vedānta* irányzat legjelentősebb gondolkodója: szerinte e két létező egy és ugyanaz, minden látszólagos különbség csupán illúzió. Övé a legkorábról fennmaradt *Bhagavad Gītā*-kommentár, mely alapvető hatást fejtett ki minden utána következő exegetára, bármelyik irányzathoz tartoztak is.

A *Gītā* egyik alapvető tanítása az újjászületések láncolatából (*saṁsāra*) való megszabadulás (*mokṣa*) útjára vonatkozik. A mű a közkeletű értelmezés szerint három utat mutat be: a tudás (*jñāna*), helyesebben az önismeret útját (*ātma-jñāna*); a cselekvések, egészen pontosan a vallásos előírások szerint megszabott áldozati rituálék útját (*karma*), valamint az Istennek elkötelezett, életét neki szentelő vallásos hívő útját (*bhakti*). A *vedānta* irányzatok képviselői saját nézeteiknek megfelelően interpretálják ugyanazokat a passzusokat, így külön-külön értelmet tulajdonítanak nekik: Śaṅkara a tudás elsőségét olvassa ki a sorokból; míg az ún. „attribútumokban különböző, s mégsem különböző” (*aupādhika bhedābheda*) irányzat képviselője, Bhāskara (8-9. sz.) a rituálék és az ismeret közös útját hangsúlyozza. Ezzel szemben az ún. „minőségekben megkülönböztetett nondualista” (*viśiṣṭādvaita*) irányzathoz tartozó Rāmānuja (hagyományos datálása: 1017-1137), valamint a dualista Madhva (13-14. sz.) az Istennek szentelt vallásos hívő útját értik a *Gītā* legfőbb üzenetének.

Az előadásban a négy szerző ugyanazon konkrét versekhez tartozó kommentárjait vizsgáljuk meg, hogy megfejtjük, hogyan lehetséges, hogy ugyanazt az alapszöveget a kommentátorok saját irányzatuk kiindulópontja szerint ennyire különféleképpen interpretálhatják.

Ambrus Eszter

Nero és Apollo: a Kr. u. 64-es tűzvész eseményeinek vallástörténeti olvasata

A Kr. u. 64-es tűzvész történéseit Tacitus *Annales* (*Évkönyvek*) című munkája mutatja be legrészletesebben. A hallgatag *auctortól* megismerhetjük a tűzvész okozta károkat, valamint Róma válaszkérését a katasztrófára. Nero a keresztényeket teszi meg a tűz okozóinak, s szörnyű kínhalálra ítéli őket. Ezen szörnyűségek pedig Nero kertjében zajlottak. Ezt követően cirkuszi játékokat is rendezett, ahol kocsisként a *populus* közé vegyült.

A kutatás a *princeps* viselkedését a 64-es év eseményei kapcsán alapvetően kegyetlen személyisége tükrében értelmezi. Előadásomban arra teszek kísérletet, hogy az írott források és a tárgyi emlékek alapján egy ettől eltérő magyarázatot adjak. Ezek elemzésével ugyanis megállapítható, hogy a császár megpróbálta elindítani Rómát a tűzvész utáni gyógyulás, újjászületés felé. A nerói propaganda fókuszában a *patronus* isten, Apollo áll: a császárnak a Kr. u. 64-et követően nagyobb szüksége volt az istenség segítségére, mint uralkodása bármelyik szakaszában.

Árvai Mirtill

A készítés folyamata: a chaîne opératoire és a természettudományos vizsgálatok szerepe a mykénéi kisplasztikák elemzésében

A görög szárazföld késő bronzkorának egyik legkarakteresebb tárgy típusa a kisméretű, kézzel formált terrakotta plasztika. E figurák tömeges megjelenése a LH III periódusra tehető; leggyakoribb típusaik – a kutatástörténeti hagyománynak megfelelően görög betűkkel jelölt Phi, Psi és Tau antropomorf kisplasztikák, valamint állatalakú társaik – a mykénéi vallásgyakorlat és a mindennapi élet alapvető elemei voltak. Előadásomban a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében található öt mykénéi figurát mutatom be. A kutatás elsődleges célja a tárgycsoport készítéstechnikai folyamatának, ezen belül a chaîne opératoire-nak a rekonstruálása, amelyet interdiszciplináris keretrendszerben valósítottam meg. A vizsgálat során a hagyományos tipokronológiai elemzést természettudományos és kísérleti régészeti módszerekkel egészítettem ki. Utóbbi során a figurák hiteles másolatainak elkészítése tette lehetővé a gyártási láncolat egyes lépéseinek – a nyersanyag megmunkálásától a formázáson át a festésig – pontos azonosítását. Az előadás során nemcsak a technológiai fázisokat mutatom be, hanem kísérletet teszek a tárgyak teljes életútjának felvázolására is: érintve a készítők szerepét, a figurák lehetséges funkcióit, valamint társadalmi jelentőségüket a késő bronzkori Égeikumban.

Bács Tamás

Életrajz töredékekből: Hapuseneb főpap történeti önreprezentációjának értelmezési határai

Az előadás a XVIII. dinasztia kori Amun-főpap, Hapuseneb emlékeit és sírkápolnáját az egyiptológiai jelentésképzés problémáján keresztül vizsgálja. Az értelmezés, a túlértelmezés és az alulértelmezés kérdéseit előtérbe állítva elemzi, miként formálják az eltérő olvasatok a főpap szerepéről alkotott képet Théba szakrális környezetében. A vizsgálat arra is rávilágít, hogy az alkalmazott értelmezési keretek miként határozzák meg a jelentésadás lehetőségeit és korlátait az ókori egyiptomi vallás és társadalom kutatásában.

Bácskay András

'Kenőcs, füstölés és zsákos amulett a gonosz Lamastu ellen': Egy kiadatlan késő-babiloni tábla elemzése

Az ártó démonként ismert Lamastu elleni mágikus-orvosi rituálék számos első évezredi ékírásos tábláról ismertek. Előadásom során először az asszirológiai irodalomban ismert ilyen jellegű ékírásos szövegek korpuszát foglalom össze, majd bemutatok egy, a British Museum babiloni táblagyűjteményében őrzött, kiadatlan új szöveget. Ennek során ismertetem az új szövegben szereplő eljárásokat, illetve tárgyalom a babilóniai szöveg újasszír szövegparhuzamait is.

Bajnok Dániel

Átkozott szónokok: Aischinés és Démosthenés

Az athéni Aischinés és Démosthenés Kr. e. 346 és 330 között zajló, indulatos közéleti összecsapása során a felek gyakran olyan szidalmakkal illették egymást, amelyek a nyilvános vagy éppen

magánjellegű átkok szókincsében, illetve a mágia kontextusában is előfordulnak. E jelzők (ἀλειτήριοσ, γόησ, μιάρόσ, κατάρρατοσ, stb.) hátttere eltérő ugyan, de mind arra szolgálnak, hogy a peres ellenfél személyét és jellemét összekapcsolják a rituális vétkekkel, a varázslással és a tisztátalansággal, vagyis a vallási szabályok megsértésével. Mindez kiegészül mindkét nagy per (343 és 330) vádbeszédében egy-egy nyilvános átokformula ismertetésével (Dém. 19.70–71 és Aischin. 3.108–112), amellyel a szónok alig burkoltan azt sugallja a bírácoknak, hogy ellenfele esküszegő, ezért átkozott. Az előadás arra keresi a választ, hogy meddig mehetett el Aischinés és Démosthenés a nyilvános átkok (άραι) és a privát defixiók (κατάδεσμοι) eszközeinek felhasználásában.

Balogh Csaba

Ézsaiás próféciáinak ezoterikus nyelvezete és a mezopotámiai jósszövegek

Az Ószövetség szövegei között a 8. századi Ézsaiás próféciáiban feltűnően gyakori retorikai jelenség a rejtélyes fogalmazásmód. A próféta elhívástörténete (Ézs 6:9-10) ad erre a beszédmódra egyfajta (már önmagában is rejtélyes) magyarázatot, amely parafrázálva így értelmezhető: „Halljatok, de ne értsetek, nézzetek, de ne ismerjete fel.” Az előadás azt mutatja be, hogy ez a sajátos ézsaiási beszédmód túlmutat az Ószövetség kulturális-vallási keretein, s a mezopotámiai jósszövegek szimbólumvilágában és hermeneutikai kontextusában válik értelmezhetővé.

Bárány István

Miért hozta létre a démiurgosz a kozmoszt? Okság a Timaioszbán

A *Timaios*z filozófiai teremtésmítoszának a démiurgosza nem a semmiből és a semmi helyén teremt valamit, hanem a meglévő – csak épp a rend és rendezettség minden jelét nélkülöző – prekozmiikus formátlan valamit formálja át egy rendezett és jól rendezett kozmoszá (rend vagy világrend). A kozmoszt uraló rend és az ennek alávetetten is tovább létező rendezetlenség az oksági rendszerek és viszonyok egymásba fonódó szövedékében – a kozmosz aspektusaiként – érhetőek tetten: a lélek, az értelem és a kényszerítő szükségyszerűség (*ananké*) segítségével vagyunk képesek számot adni a világ működéséről, annak okairól és mikéntjéről. A teremtéstörténet kiindulópontja és az oksági viszonyok középpontja az isteni démiurgosz „elhatározása”. Előadásomban ezt a mozzanatot igyekszem az oksági rendszer egészében elhelyezni és annak részeként megérteni.

Barna Ferenc

Rhesaena, Nisibis és Singara. Az észak-mezopotámiai térség római pénzei a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában

Ha magunk elé képzeljük a Római Birodalom térképét, az *imperium* keleti határát általában az Eufráteszben látjuk: Samosatánál és Zeugmánál, Palmyrától keletre. A Kr. u. 2. században valóban ez is volt a helyzet. Később azonban ez megváltozott – Észak-Mezopotámia, a Tigris és az Eufrátesz közötti térség egy jelentős része hosszú időn át római fennhatóság alatt állt. Még a Római Birodalom keleti területeire jellemző lokális pénzverés is megfigyelhető a térség városaiban.

Mesopotamia provincia városainak (így Nisibis, Singara és Rhesaena) néhány pénzérméje a Magyar Nemzeti Múzeum éremgyűjteményében is megtalálható. Előadásomban ezt az anyagcsoportot szeretném bemutatni, s a pénzeket keresztül felvillantani a római-perzsa háborúk néhány fordulátát.

Bartus Dávid

Stiliztika vagy röntgenfluoreszcencia? A római kori bronzszobrok kutatásának problematikája

Az előadás a pannoniai római kori bronztárgyak hagyományos régészeti módszerekkel és XRF-mérésekkel történő multidiszciplináris vizsgálatai alapján mutatja be a bronzszobrok kutatásának problematikáját.

Bélyácz Katalin

Mítosz és történelem Pausanias Pyrrhos-exkurzusában

Pausanias ott látja Athénban az Óedeion előtt Pyrrhos, épeirosi király szobrát. Ennek kapcsán kezd bele Pyrrhos, Aiakidés fia történetének elmesélésébe. A Pyrrhos-exkurzus voltaképpen egy mini-monográfia. Pyrrhos születése és halála egyaránt a mitikus múltból magyarázható Pausanias számára, életét a hellénisztikus uralkodók sűrű peripeteiái jellemzik, amelyet azonban Pausanias leírásában át-és át szőnek a mítosz elemei.

Az előadásban a Pyrrhos-exkurzus példáján Pausaniasnak a mítoszhoz fűződő viszonyát, forráskezelését és elbeszélői módszerét vizsgálom.

Bencze Ágnes

Urphe. Egy mitológiai téma variációi a kora-hellénisztikus kori Itáliában

Az etruszk dístárgyakon megjelenő figurális ábrázolások, mint közismert, a görög ikonográfiai hagyományból indulnak ki, de tartalmilag sokszor új, váratlan, a klasszikus korig a görög művészetben kialakult repertoárban nem ismert (vagy bizonyos esetekben csak nem felismert?) alkokat és témákat állítanak színre. Egy sajátos eset, az etruszk tükrökön „Urphe” felirattal azonosított mitológiai figura kapcsán vállalkoztam arra, hogy utána járjak a téma és a témát megjelenítő ikonográfiai típusok lehetséges „nem-etruszk” megjelenéseinek. Ez alatt nem csak a hagyományos értelemben görögnek tekintett közeget értem (attikai vázafestészet, az égei görög központokban készült plasztikai alkotások), hanem azt a köztes világot is, amely a Kr.e. 4. századra Dél- és Közép-Itáliában kialakult a domináns görög komponens és több, különböző, többé vagy kevésbé ismert itáliai népcsoport együttélése során. Ebből a nézőpontból tekintve, az „Urphe”-téma esete a kora-hellénisztikus kori itáliai koiné olyan jelenségének is tekinthető, amely általánosabb tanulságokkal is szolgálhat.

Bene László

„... amit régen és most, mindig is kutattak, és amire vonatkozólag mindig nehézségeket vetettek fel ...” – Mióta alapprobléma a létezőre irányuló kérdés a görög filozófiában?

Arisztotelész „a létező mint létező” kérdését az „első filozófia” középpontjába helyezte, mely tudomány elgondolása szerint a legáltalánosabb és legalapvetőbb filozófiai vizsgálódás. A szövegrész, melyből a címben szereplő idézet (Met. Z. 1, 1028b2–3: τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ αἰεὶ ζητούμενον καὶ αἰεὶ ἀπορούμενον) származik, azt a benyomást kelti, hogy Arisztotelész a szubsztanciára vonatkozó vizsgálódása egy olyan alapproblémának ad egyértelműbb körvonalakat, ami mindig is foglalkoztatta a görög gondolkodókat: mi a létező? Arisztotelész itt azon a nyomvonalon halad, amelyet Platón jelölt ki a Theaitétoszban és A szofistában. Más szövegekben mindketten az *okok kutatására vonatkozó* viták sorozataként mutatják be a korai filozófia történetét. A szakirodalomban jó érvek hangzottak el amellett, hogy az 'okok' terminológiája csak az 5/4. század fordulóján jelenik meg a filozófiában; ebből az következik, hogy Platón és Arisztotelész saját koruk fogalmaiban konstruálták újra a korábbi filozófiai vitákat. Előadásomban azt vizsgálom, hogy mennyiben párhuzamos ezzel a platóni-arisztotelészi alternatív, a *létező* problémája köré szerveződő filozófiatörténet genezise. Részleges hasonlóságot fogunk találni. A legkorábbi filozófusoknál – ha a szó szerinti töredékekre szorítkozunk – kevésbé mutatható ki a „létező” terminológiája. Parmenidész azonban új absztrakciós szintre emelte a filozófiai vizsgálódást, és hangsúlyos pontokon említette a „létezőt” illetve a „nem létezőt”. A következő nemzedékben mind az új kérdésfeltevés, mind annak terminológiája átstrukturálta a filozófiai vitát. A klasszikus kor nagy filozófusai szisztematizálták és kiterjesztették az 5. század közepétől általánossá vált szemléletmódot, mikor megalkották a létező kérdése körül forgó vita történeti narratíváját. A létezőre vonatkozó kérdés megfogalmazásának kapcsán megkíséreltem azonosítani e szemléletváltás néhány módszertani kulcselemét, amelyek csírájukban már

Parmenidésznél megtalálhatók, és alapjában meghatározzák Platón és Arisztotelész metafizikai vizsgálódásait.

Berecz Gábor

Aquincum salátástála? A Legio II Adiutrix katonáinak származása

Előadásomban azt vizsgálom meg, hogy a feliratok alapján mit tudunk a Legio II Adiutrix katonáinak származásáról. A római hadsereg utánpótlásával már – a teljesség igénye nélkül – foglalkozott Forni vagy Mann is, de az egyes rendfokozatokra jellemző származási tendenciákat vizsgálta Domaszewski (majd Dobson), és Le Bohec is. Pannonia népességét Mócsy, illetve Barkóczi is elemzésnek vetette alá. Már ezen munkák alapján is egy etnikailag és kulturálisan sokszínű közösség rajzolódik ki a történeti narratívákban, ám az utóbbi években előkerült feliratok indokoltá teszik a vizsgálatok újbóli elvégzését. Ráadásul a korábbi kutatások inkább leíró jellegűek voltak, listázták a származási adatokat. Előadásom az eredményeket a kulturális kölcsönhatások kontextusában igyekszik értelmezni.

Berkes Lajos

Quo vadis, papirologia? Gondolatok a papirologia jelenéről és jövőjéről

A papirologia az ókortudomány legdinamikusabban fejlődő területei közé tartozik. A világszerte számos gyűjteményben őrzött kb. egy-másfélmillió papirusztöredéknek eddig kevesebb mint egytizedét dolgozták fel tudományosan és tették közzé szövegkiadásban. Mindazonáltal az ókortudomány drasztikusan és gyorsan változó tudományos megítélése, valamint az adatbázisok, új technológiák és a mesterséges intelligencia térnyerése új kihívások elé állítja a szakterületet. Előadásomban a papirologia jelenlegi helyzetét tekintem át, valamint megkísérlem felvázolni az aktuális trendeket, és arra a kérdésre keresem a választ, hogy hogyan integrálható a rendkívül specializált szakterület az ókortudomány tágabb szövetébe.

Beszkid Judit

Kolchis, avagy a túl-világ feltérképezése. Az orphikus Argonautika elbeszél terei

Előadásomban arra teszek kísérletet, hogy az Orpheus neve alatt ránk maradt, késő antik *Argonautika* szövegét összeolvassam az orphikus aranylemezek felirataival. Elsősorban az eposz térkezelésére fókuszálva azt elemzem, hogy a Kolchisba való megérkezés, szűkebb értelemben pedig az aranygyapjú megközelítése és elérése mennyiben mutat hasonlóságot az alvilágba való leszállás irodalmi toposzával. Arra keresem a választ, miként konstruálódik meg az eposz narratív térélménye, és ezen keresztül kimutatható-e párhuzam az aranylemezek alvilági jelenetei, valamint az eposz kolchisi epizódjának leírása között.

Besztercei Márk

Kontinuitás-narratíva és isteni kinyilatkoztatás – A maximosi exegézis nyomai és a patrisztikus szövegek értelmezésének fontossága a 649. évi lateráni zsinaton

Az utóbbi évtizedekben elterjedt nézetté vált a kutatásban, hogy Hitvalló Szent Maximos és az általa vezetett keleti szerzetesi kör nagy hatást gyakorolt a lateráni zsinatra és a zsinati akták megszövegezésére is. Ennek fényében nem meglepő, hogy a fent említett zsinat dokumentumaiban azonosítani tudjuk a maximosi exegézis és szövegtérképezés bizonyos hatásait. Előadásomban erre alapozva két főbb témát szeretnék részletesebben megvizsgálni. Egyrészt bemutatnék néhány konkrét példát a maximosi exegézisre és patrisztikus interpretációra a zsinat V. ülésének záróbeszédeiből, amelyeket Maximus aquileiai és Deusdedit caralisi püspökök, valamint maga I. Márton pápa mondott el. Emellett megpróbálnék rávilágítani arra is, miért volt olyan fontos ezen szentírási és patrisztikus szövegek értelmezése a zsinat, illetve az azt összehívó I. Márton pápa

számára. Előadásommal elsősorban azt a jelenséget szeretném bemutatni, hogy a lateráni zsinat és a maximianus szerzetesi kör igyekeztek „isteni kinyilatkoztatásra” alapozva felépíteni saját düoenergéta-düoetheléta krisztológiájukat, pontosabban bibliai és patrisztikus szövegek segítségével igyekeztek bizonyítani teológiai álláspontjuk folytonosságát a mindenkori ortodoxiával: a Szentírással, a szent atyákkal és az egyetemes zsinatokkal. Ugyancsak célom, hogy további adalékokkal szolgáljak a Róma és a keleti szerzetesi – avagy maximianus - körök közötti kapcsolatokra vonatkozóan. Mindezen kérdések vizsgálatának segítségével reményeim szerint még jobban megérthetjük a VII. századi teológiai viták történetét és történeti-teológiai kontextusát.

Biró Tamás

Az exodus fáraója: Mahler Ede racionalizáló viszonya a Héber Bibliához

Mahler Ede (1857–1945), a Keleti Népek Ókori Története Tanszékének alapító professzora, élete során több alkalommal, több nyelven is publikálta lényegében ugyanazt a gondolatmenetét, miszerint II. Ramszesz volt az exodus fáraója, az egyiptomi kivonulás pedig két héttel egy napfogyatkozást követően, i. e. 1335. március 27-én, egy csütörtöki napon történt. Lenyűgöző érvelésében Mahler ötvözte a csillagászati, egyiptológiai és rabbinikus ismereteit, amelyet mai szemmel mégis tudománytalannak kell tekintenünk. Egy racionalizáló újrairt Bibliát kínált, amely kiválóan illeszkedett saját korának – sőt, nemritkán saját korunknak – a társadalmi igényeihez. Ebben a korban a művelt laikus közönséget lenyűgözte a tudomány fejlődése, azon belül is a csodás titkait a kortársak szeme láttára feltáró ókori kelet megismerése.

Mahler Ede tanulmányai csupán kiragadott példák egy jóval elterjedtebb tendenciára. Vajon mivel magyarázhatjuk a Héber Biblia eme recepcióját, mint vallástörténeti jelenséget? Utalva Mahler Ede egy korai matematikatörténeti tanulmányának a címére is (*Die Irrationalitäten der Rabbinen*), az előadás által javasolt egyik magyarázat társadalomtörténeti: az új bibliaértelmezés azt az átalakulást képezi le, ahogyan a korabeli zsidó közösség – benne Mahler Ede is – elfordul a premodern („irracionális”) rabbinikus zsidóságtól, és egy modern, polgárosult, a kortárs tudományt értéknek tekintő világképet tesz magáévá. A második magyarázat kognitív: a neológ zsidóság egyszerre tekintette követendőnek a hagyományt és a tudományt, és ehhez, a kognitív disszonancia elkerülése érdekében, a bibliai narratívák olyan újrafogalmazására volt szükség, amely – látszólag – mindkettőnek megfelelt. A gondolatmenet, amelyet Mahler Ede és a magyar neológ zsidóság kapcsán fog az előadás végigvezetni, mutatis mutandis alkalmazható lehet a korabeli liberális keresztény egyházakra is.

Az előadás egy, a közelmúltban (a Turán Tamás tiszteletére kiadott Festschriftben) megjelent tanulmányomnak a továbbgondolt és az ókortudományi aspektusokat kiemelő változata.

Bodnár Csaba – Márton András

Bronz tokosbalták Korinthoszból? – Adatok a késő bronzkori, kora vaskori Görögország északi kapcsolatainak kérdéséhez

Az előadás témája három bronz tokosbalta bemutatása, amelyek a Korinthoszi-csatorna főmérnökének, Gerster Bélának (1850-1923) egykori gyűjteményével kerültek a Szépművészeti Múzeumba. A gyűjtő a tárgyak lelőhelyeként az Isthmost jelölte meg. A Gerster által megadott lelőhelyek hitelessége megbízhatónak tűnik és feltételezhető, hogy a főként korinthosi vázából álló kollekció többi darabjához hasonlóan e bronztárgyakhoz is Görögországban jutott hozzá.

A három balta különös jelentőségét az adja, hogy hasonló darabok eddig az Égeikum területéről nem kerültek elő; legjobb párhuzamaik a Balkán-félsziget északi részéről és a Kárpát-medencéből ismertek a késő bronzkor időszakából (Kr. e. 12-9. század). Előadásunkban megvizsgáljuk a tárgyak formai és készítéstechnikai sajátosságait, kitérve a használatra és az esetleges utólagos manipulációra utaló nyomokra is, áttekintjük analógiáik térbeli elterjedését, majd kísérletet teszünk régészeti kontextusuk meghatározására.

Északi, nem mediterrán eredetű tárgyak megjelenése a szárazföldi Görögország területén a bronzkor végén és a vaskor elején szokatlan, ugyanakkor nem példa nélküli jelenség. Az előadás második felében röviden áttekintjük a korszak balkáni-égekumi kapcsolatainak régészeti bizonyítékait, azok jellegét, és az 'idegen' északi tárgyak lehetséges szerepét a kora vaskori görög közösségek életében.

Bodor Attila

A Királyok könyvének szövegkritikai újdonságai a görög és latin bibliafordítások tükrében

A Héber Biblia / Ószövetség szöveg- és irodalomkritikai kutatása hosszú időn át a maszoréta hagyományban rögzült szöveget tekintette elsődleges viszonyítási pontnak, míg az egyéb ókori szövegtanúk többnyire e szöveg stabilitásának igazolására szolgáltak. A Holt-tengeri tekercsek közzététele és az ókori bibliafordítások újabb vizsgálataiban azonban alapvetően átforgatták a bibliai szövegtörténetről alkotott képet. Mára egyre világosabb, hogy a ránk maradt bibliai szöveghagyományok mögött nem egyetlen „eredeti” összöveg húzódik meg, hanem több, egymással párhuzamosan létező kiadásváltozat, amelyek nyomait az ókori szövegverziók őrzik.

A korabeli szövegpluralitás különösen jól kirajzolódik a Királyok könyvének szövegváltozataiban. A maszoréta szövegtől több ponton eltérő ógörög fordítás (Septuaginta), valamint a Vulgatát megelőző latin fordítás (Vetus Latina) variánsai egy olyan, önálló irodalmi és teológiai profillal rendelkező szöveghagyományt tükröznek, amely egyes helyeken a héber textus receptus előtti szövegállapotot őrizheti. Előadásomban először röviden áttekintem a Királyok könyvére vonatkozó szövegkritikai kutatás jelenlegi állását, majd betekintést nyújtok a Héber Biblia új kritikai kiadásának, a Biblia Hebraica Quinta Királyok-kötetét érintő szerkesztési munkálataiba. Az előadás második részében a Királyok első könyvének 19. fejezete alapján szemléltetem, miként rekonstruálható a Septuaginta és a Vetus Latina tanúsága nyomán egy, a maszoréta szövegtől különböző, sajátos irodalmi kiadásváltozat. Végezetül felvázolom a kiadásváltozatok összehasonlító vizsgálatának további módszertani lehetőségeit és kutatási távlatát, amelynek megvalósításán egy négyéves NKKP Starting projekt keretében dolgozom.

Bohacsek Dóra

Nyelvészeti perspektívák a Codex Bobbiensis és a vetus Afra szöveghagyomány vizsgálatában

Az előadás a vetus Afra szöveghagyomány fő kéziratának, a Codex Bobbiensis latin szövegének nyelvészeti vizsgálatára vállalkozik. Jelen kutatás doktori disszertációm folytatásaként első alkalommal vonja be az elemzésbe a kódex eddig nyelvészeti szempontból még nem vizsgált szövegrészeit (Mt 11–15; Mk 8–16). Ezáltal lehetővé válik az afrikai Vetus Latina hagyomány fő kódexének fennmaradt teljes latin szöveganyagának feldolgozása. Kutatásom módszertani szempontból rendhagyó, amennyiben a kéziratot hagyományozódású szöveget nem elsősorban szövegkritikai, hanem nyelvészeti megközelítéssel keresztlül vizsgálom. A feltárt nyelvi adatokat az afrikai és a római feliratos anyaggal vetem össze, lehetőséget teremtve a regionális nyelvhasználatra utaló tendenciák azonosítására, különös hangsúlyt fektetve a hangtani jelenségekre. Vizsgálatom során arra keresem a választ, hogy a nyelvészeti megközelítés milyen módon járulhat hozzá a Codex Bobbiensis keletkezési és származási körülményeinek pontosabb meghatározásához, és milyen új szempontokat kínálhat a korai latin bibliafordítások kutatásában.

Bolonyai Gábor

Achilleus nagy esküje

Az *Ilias* egyik legemlékezetesebb jelenete, amikor Achilleus esküvel ígér bosszút, amiért Agamemnón bejelenti rabnőjének, Briséisnek elvételét, az akháj sereg pedig némán tűri a fővezér jogtalan lépését. Achilleus egy joggal a kezében – nem éppen szokványos módon – esküszik arra, hogy „nagyon fog majd hiányozni valamennyi akhájnak, és Agamemnón sem tud segíteni rajtuk”,

majd földre dobja az igazságszolgáltatás sérthetlenségét szimbolizáló díszes botot (1.240–244). Mivel egy eskü értelemszerűen az esküt tévő személy saját jövőbeli cselekedeteire vonatkozik, Achilleus szavai viszont mások (ti. az akhájok és Agamemnón) majdani helyzetét írják le, a fenyegető ígélet pontos tartalmát csak sejtették a jelenetben résztvevő szereplők is (ahogy mi, olvasók is). Az nyilvánvaló lehetett számukra, hogy Achilleus kudarcot és szenvedést kíván nekik, de hogy ő pontosan minek a megtételét garantálja az esküvel, az nem derül ki egyértelműen szavaiból és szokatlan gesztusából. A szöveg értelmezői többféle ki nem mondott üzenet és rejtett szándék lehetőségére is rámutattak, a mostani előadás egy olyan rejtett mozzanat meglátására igyekszik felhívni a figyelmet, amely szintén szerepet játszhatott abban, hogy Achilleus nagy esküvel adjon nyomatékot fenyegetésének.

Buhály Attila

Urartui feliratok átokformulái

Az urartui feliratok jelentős része rendelkezik záró átokformulával. Amíg azonban az epigráfiai anyag egészét illetően alapos és rendszeres feldolgozásokkal és már az interneten is jelenlévő szövegkorpusszal rendelkezünk (ld. "Electronic Corpus of Urartian Texts", eCUT), ezek a szövegzáró átokformulák mindezekig nem nagyon álltak a kutatás fókuszában – köszönhetően persze annak is, hogy ezek a szövegrészek még mindig nehezen érthetőek azok *hapax* volta és a "sztenderdtől", azaz a fő szövegrészek elbeszélő jellegétől eltérő nyelvi formulái miatt.

Előadásunkban nem is ezeknek a szövegrészeknek a nyelvtani elemzésével próbálkozunk, hanem azzal, hogy mi lehet ezeknek az átokformuláknak a szerepe az urartui szöveganyag célja és használata, a felirat, mint "média", ill. a szöveg, mint információ tágabb összefüggésében.

Buzási Gábor

A szenvedélyek mózesi orvoslása Alexandriai Philón allegorikus kommentárjában (Legum allegoriae III 114–160)

Allegorikus kommentárjában Philón a paradicsomi történetet (Gen 2–3) a lélektan szintjére vetítve értelmezi: az ég és a föld, a paradicsomi fák és folyók, a férfi, a nő, a kígyó és a többi említett lény mind az emberi lélek részeit és folyamatait jelképezik. A magyarázatból kirajzolódó lélektani elméletek sztoikus és platonikus háttére jórészt rekonstruálható, Philón azonban csak elvétve utal rájuk, mivel meggyőződése, hogy azok végső soron Istentől származnak, aki a legteljesebb módon – noha rejtve – Mózesnek nyilatkoztatta ki azokat. Éppen ezért magyarázatához más, sokszor egészen váratlan mózesi szöveghelyeket hív segítségül.

Az egyik ilyen esetben a kígyó megátkozását – „*A melleken és a hasadon fogsz jární*” (Gen 3,14b) – a főpap tevékenységére, az áldozati kultuszra, a házastársi hűségre és a tábor tisztaságára vonatkozó egyes mózesi szabályok révén világítja meg. A mell az indulat helye, így azt a mellre helyezett főpapi jóslóeszközzel és az áldozati állatból eltávolított mellrésszel hozza összefüggésbe, a has pedig a vágyak otthona, így azt az áldozati állat hasi részeinek megtisztításával, a hűtlennek bizonyult feleség hasának feldagadásával, illetve a testi szükségletek miatt az övre – tehát hastájékra – erősített cövekkel kapcsolja össze. Ezeknek a látszólag egymástól független szövegeknek az egymásra vetítése meglepően átgondolt rendszerré áll össze, és a szenvedélyek kezelésének három szintjét eredményezi, amelyeket Mózes, Áron, illetve az átlagember személyesít meg. Míg mi jó esetben éppen csak kordában tudjuk tartani a szenvedélyeinket, addig Áron főpap képes azokat egészen lecsillapítani, Mózes pedig teljes mértékben meg is szabadult tőlük – ez indokolja különleges alkalmasságát is arra, hogy az isteni kinyilatkoztatást a legteljesebb mértékben megértse és formába öntse.

Előadásomban ezt a szövegrészt helyezem kontextusba, és elemzem a Horváth Judittal közösen készített és idén megjelenő *Legum allegoriae*-fordításunk segítségével. Különösen azt szeretném bemutatni, hogy Philón kifinomult hermeneutikai módszerével miként győzi meg

olvasóját arról, hogy az általa a szövegben feltárt lélektani elmélet valóban benne rejlik a mózesi szövegben, és így módon isteni kinyilatkoztatáson alapul.

Czeti István

Az Antiquitates Romanae célközönsége. Kinek írta a halikarnassosi Dionysios a történeti művét?

Valószínűleg egyetlen más kérdés sem eredményezett olyan megosztottságot a halikarnassosi Dionysios életművével foglalkozó szakirodalomban, mint az, hogy kik alkothatták azt az elsődleges célközönséget, amelynek a szerző a görög nyelven írott, de Róma korai történetét tárgyaló *Antiquitates Romanae* szánhatta.

A témával foglalkozó kutatók jellemzően – kisebb eltérésekkel – a következő három, egyaránt a halikarnassosi Dionysios kijelentéseire visszavezethető álláspont egyikét képviselik: egyesek szerint a mű elsődleges célközönségét a görögök, azon belül is főleg a keleti provinciákat lakó elittársadalom jelentette, mások viszont inkább a római polgároknak látják az olvasókat, akiknek a szerző a művet eredetileg címezte, ismét mások pedig egy görögöket és rómaiakat egyaránt magában foglaló kevert olvasótáborra valószínűsítnek.

Álláspontom szerint a halikarnassosi Dionysios történeti művének célközönségéről folytatott vitában leginkább azokkal lehet egyetérteni, akik egy kevert, görögöket és rómaiakat egyaránt tartalmazó szándékolt olvasótáborra feltételeznek, amelynek bármely írástudó részese lehetett, és ahogyan azt Delcourt írja, az *Antiquitates Romanae* valósággal egy „mindenkinek szóló történet”. A szerző tehát, ellentétben irodalomkritikai, illetve retorikai műveivel, a történeti művét a lehető legszélesebb közönségnek szánta, mivel feltételezte, hogy a maga szintjén bárki profitálhat belőle, még ha nem is minden olvasó képes arra, hogy annak minden rétegét megértse, továbbá nincs abban a helyzetben, hogy az olvasmányból nyert tapasztalatokat a gyakorlatban is alkalmazza.

Csabai Zoltán

Babilónia Kr.e. 522-521-ben a Jáhúdu szövegek tükrében

Az Óperzsa Birodalom rendkívül gyorsan az ókori Kelet vezető birodalmává vált II. Kyros (559-530) birodalomalapító uralkodása alatt. Utódja II. Kambysés megdöntötte a saizsi dinasztia hatalmát a Nílus mentén. A hódítás után a perzsa nagykirály több éven keresztül Egyiptomban tartózkodik és talán még maradt is volna, ha nem kérdőjelezzik meg hatalmát éppen a perzsa törzsterületeken és a szomszédos tartományokban.

A Kr.e. 522 és 521 évek fordulatosak voltak Mezopotámia történetében, amely évekről a jelen előadás is szólni fog. A hétköznapi források szerint Babilóniában elismert uralkodóvá válik a perzsa trónbitorló, Bardija 522 tavaszán. Kambysés és Bardija halála után Dareios veszi át a perzsa hatalmat, azonban Babilónia az ősz során egy lázadó ellenkirály irányítása alá kerül, aki Nabú-kudurri-uszur néven lép trónra. Dareios több sikeres csatának köszönhetően felülkerekedik a babilóni király ellenállásán és győzedelmesen bevonul Babilónba még 522-ben. Néhány hónapig Dareios a városban tartózkodik, amikor azonban elhagyja a várost 521 tavaszán újabb lázadás tör ki az akhaimenida fennhatóság ellen. Az új király ezúttal is Nabú-kudurri-uszur néven koronáztatja meg magát. Uralma ugyanúgy pár hónap után ér véget 521-ben őszén, mint elődjének.

Az események rövid ismertetése után az előadás azt kívánja bemutatni, hogy az ún. Jáhúdu források, a júdai deportáltakat is érintő új ékírásos szövegek, milyen új információkat tartalmaznak számunkra ezekből az évekből.

Csehy Zoltán

„Dunsztig a Kunsztal”. A szapphói strófa karrierje a modern és a kortárs magyar költészetben

Az előadás tárgya a szapphói strófa modern és kortárs karrierjének alakulástörténete a magyar költészetben. A verseléstörténeti szondázásokkal kiegészített előadás számba veszi a formahű, a kontaminált, a lazított, illetve az átszerkesztett változatokat is, és kitér a Szapphó-hagyomány

sztereotípiájaként megvalósuló, felidéző funkciójú strófahasználat mellett az innovatív, experimentális kísérletekre és költői példatárakra, de még a pusztán formalista indíttatású költői erődemonstrációkra is. Tandori Dezső *Claude Monet: Hôtel des Roches Noires à Trouville* című képleírásban a formakérdés szinte látásmódkérdéssé válik, hiszen a költő a festményből olvassa ki magát a strófát, mintha Monet műve eleve szapphói strófákban lenne „megfestve”. Olyan további költők versei, versátiratai is elemzésre kerülnek még, mint pl. Weöres Sándor, Kovács András Ferenc, Fábri Péter, Babiczky Tibor, Géher István László és Olty Péter.

Csízzy Katalin

Porphyrios Pythagoras-életrajza (Πυθαγόρου βίος/Vita Pythagorae)

A késő ókor becses forrásai közé tartozik a 3-4. században tevékenykedő filozófus Pythagoras életéről szóló biográfiája. Amennyiben végigtekintünk Porphyrios műveinek során – jóllehet sok közülük töredékesen, vagy csak cím szerint ismeretes – láthatjuk, számos témát és műfajt érintett: metafizika, pszichológia, történelem, életrajz, homérosi exegézis, csillagászat, asztrológia, matematika, zene, okkult tudományok és vegetáriánus étrend, hogy csupán néhányat említsünk a változatos palettáról. Előadásomban Porphyrios korai írását, a Pythagoras-életrajzot szeretném bemutatni egyrészt az újplatonista szerző életművén belül, másrészt az „újjaéledt Pythagoras” (D. O’Meara: „Pythagoras Revived”), a hanyatló Római Birodalomban megjelenő késő ókori pythagoreizmus vonatkozásában, mely egy újfajta belső harmónia megteremtésén fáradozott.

Darab Ágnes

*„Édes titok és keserű árulás között.” A hagyomány újraírása
Láng Zsolt Az emberek meséje című regényében*

Láng Zsolt 2024-ben megjelent regényének címe – *Az emberek meséje* – határozott gesztussal utal Bernard Mandeville *A méhek meséje* című verses politikafilozófiai írására. A regény kulturális és irodalmi rétegzettsége korántsem korlátozódik Mandeville 18. századi szövegére. További viszonyítási pontot jelentenek a 17. századi tudós, Blaise Pascal matematikai munkái, továbbá nevek és idézetek formájában a klasszikus latin irodalom kanonikus szövegei (Cicero, Catullus, Lucretius, Ovidius, Columella).

Ugyanakkor *Az emberek meséje* a méhek meséje is. Míg André, az apa az embereket figyeli, és jegyzeteli minden megnyilvánulásukat, klasszikus-filológus és mézkereskedő fia, Zsombor a méhek világában él. A méhek társadalmának jelenlétét a regény különféle narratív eljárásokkal folyamatosan fenntartja. Az antikvitas-allúziókat mint a szöveg egyik kulturális rétegét és az apikultúrát mint a szöveg egyik témáját összefüggésben szemlélve, feltűnik a méhészet ikonikus szövegeinek – Vergilius *Georgicájának* és id. Plinius *Naturalis historiájának* – a hiánya. Az előadás e hiány felszámolására, a különféle narratív technikákban megragadható jelenlét feltárására tesz kísérletet.

Dávid Nóra

Természetismeret és apokaliptika a Jubileumok könyvében

A bibliai történetet a világ teremtésétől a Sínai-hegyi törvényadásig újramesélő Jubileumok könyve számos utalást tartalmaz a természet elemeire. Ezek sok esetben deskriptív jellegűek, hiszen a világ teremtésének bemutatása elképzelhetetlen volna nélkülük. Azonban az elemek felsorolása, elrendezése és a hozott példák kiválasztása párhuzamot mutat más, Qumránban is felfedezett, de máshonnan is ismert forrással (pl. Henok könyve és a Virrasztók hagyománya). Ezekben is megfigyelhető, hogy a különböző földrajzi (pl. különböző szelek, csapadékfajták), botanikai (pl. gyógynövények), vagy éppen (akár beszélő) állatokat soroló leírások átvezetik az olvasót a földi szférából az égibe, az emberek világát összekapcsolják az angyalokéval, az istenivel. Fontos szerepet kap a természet és annak változásának leírása a bűn eredetének – majd a bűnök miatti özönvíz és

az azt túlélő Noé alakjának leírásában is (pl. Noé, az első gyógyító). Előadásom célja ennek a rendezőelvnek a feltérképezése és bemutatása a Jubileumok könyvében, feltárva a párhuzamokat más művekkel is a qumráni corpusból.

Déri Balázs

Metrikai elvek a görög kardal XX. századi magyar fordításaiban

A tervezett előadás Hegedüs István, Csengery János és a *Széphajú khariszok tánca* c. antológia (Jánosy István, Kálnoky László) kardalfordításait veti össze az eredeti versek metrikai értelmezése és az ún. fordítói hűség, ill. szabadság szempontjából. Kapcsolódom az Őkörtudományi Társaság 2026. jan. 16-án elhangzott előadásom végén éppen csak megpendített tematikához, Hegedüs István nemrég előkerült Pindaros-paian-fordításaihoz.

Dobos Barna

Mit tanulhatunk Plutarchostól?

Bognár Péter Hajózni kell, élni nem kell című regénye és a Párhuzamos életrajzok

Bognár Péter regénytrilógiája nyitó darabjának címe határozottan kijelöli a szatirikus mű egyik releváns értelmezési keretét: az antik irodalmat és kultúrát, azon belül is Plutarchos Párhuzamos életrajzait mint elsődleges hipotextust. A szerző ugyanis a Pompeius-életrajz ötvenedik fejezetének később szállóigévé vált mondását kölcsönözve a következő címet adta regényének: Hajózni kell, élni nem kell. A mostanra trilógiává terebélyesedett mű egy vidéki magyar faluban játszódik; főszereplője pedig Oktáv, a falu önjelölt nyomozóként tevékenykedő polgárőre. A férfi Plutarchos Párhuzamos életrajzainak köszönheti, hogy sikerült maga mögött hagynia a magánéleti válság okán őt maga alá temető depressziót. Oktáv az életrajzokat ezt követően is élete vezérfonalául, morális sorvezetőjeként forgatja.

Már e rövid összefoglalóból is kiviláglik, hogy Bognár Péter az antikvitás e kiemelkedő irodalmi és történetírói produktumán keresztül a kisszerű magyar valóság és a fennkölt magasságokban láttatott antikvitás közti kontrasztra építi könyve dinamikáját, melyet az abszurd és a groteszk esztétikai minőségének kijátszása erősít tovább. Azonban kettős irányú játék indul el: a nevetséges színben feltűnő, szatirikus társadalomkritikára lehetőséget teremtő polgárőr befogadóként visszahat magára az Életrajzokra, valamint a folyamatosan formálódó antikvitásképre is. A regény termékenyen szabadítja fel az e dinamika szülte energiákat, ezzel pedig nemcsak a kortárs magyar vidék, de az antikvitást piedesztálra emelő magaskultúra elé is görbe tükröt állít.

Előadásomban a mű bemutatása és főbb motívumainak mélyebb elemzése mellett azt vizsgálom, hogy Bognár regénye milyen kihívások elé állítja a narratívákban való gondolkodás modelljét. A kiindulási pont Oktáv Plutarchos-értelmezéseinek nyugszik: a polgárőr ugyanis nemcsak saját életét, de a falusiak jellemét és tetteit is a Párhuzamos életrajzok nyomán próbálja felrajzolni, megérteni, végül pedig a nyomozást lezárni – természetesen hősünk végig téves nyomon jár. Az egyik oldalon áll a Plutarchos által párhuzamba állított életrajzok révén koherens, modellezhető valóságként értelmezhető történelem, a másik oldalon a szinte bomlott elméjűnek tekinthető monomániás polgárőr. A regény tétje ezért nem csupán a posztmodern kései belátásainak kamatoztatására tett izgalmas kísérletben, de általában a narratívára épülő világszemlélet episztemológiai, ontológiai és esztétikai belátásainak lebontásában és újraalkotásában keresendő, mely kísérlet a klasszika-filológusok számára is komoly belátásokat hordoz magában.

Draskóczy Eszter

A Visio Anselli antik és középkori forrásai

A XI. századi *Visio Anselli* egy bencés szerzetes, Ansellus Scholasticus műve, aki Auxerre-i Odo apát túlvilági utazását írja le. A látomás egy prózai és egy verses változatban maradt fenn, melyek közül a kb. 500, nyolcszótagos sorból álló költemény terjedt el széles körben. A két változat között

elsősorban forráshasználati különbségek figyelhetők meg, ami alapján két, eltérő műveltségű szerzőt feltételezhetünk. A tervezett előadás a két szöveget veti össze az antik és középkori utalások hálóját vizsgálva.

Egedi Barbara

Sztélék és homlokzatok a thébai temetőben – ikonográfia, tipológia és értelmezés

A vizsgálat célja, hogy a ramesszida-kori sírok homlokzatán kialakított sztéléket kultikus-reprezentatív szerepükben értelmezze, illetve kielégítően definiálja a kapcsolatot az így elhelyezett sztélék és a sírhomlokzattal határolt udvar, mint szakrális tér között.

Az kutatás kiinduló- és fókuszpontját a Thébai Magyar Régészeti Misszió South Khokha Project koncessziós területéhez tartozó, TT-400-as számú sír homlokzatán található sztélé képezi. A tárgy lokációja mellett fontos adatokkal szolgálnak a sztélén megjelenő dekorációs és szövegelemek, az ikonográfiai sajátosságok és stílusjegyek. Ezek részletes leírása önmagában is eredmény, de a fent megfogalmazott cél érdekében az előadás nem elszigetelten, hanem egy tágabb, időbeli és térbeli kontextusban elemzi a sztélé típusát, vagyis a környező temetkezések elérhető dokumentációját felhasználva egy komplex, komparatív vizsgálatra vállalkozik.

Egyed Attila

Fraktális Zeus: Ontológiai kapcsolatok és átalakulás a Derveni papiruszban

A Derveni papirusz 16. kolumnájában az ismeretlen szerző a Zeus teremtése által létrejövő istenek és természeti elemek ontológiai viszonyát ismerteti. Magyarozatát egy Orpheusnak tulajdonított versrészletre építi, amely a születő istenekről, folyókról, forrásokról és minden más létezőről azt állítja, hogy azok a Zeus által lenyelt generatív princípium hatására kinőttek vagy ránőttek (προσέφυν) Zeus testére. Az eddig kevésbé kutatott képben Zeus és a többi isten viszonya úgy fejeződik ki, mintha azok kelésekhez hasonlóan testének részét képeznék, ám mint saját létezéssel bíró, idegen adalékok, valamilyen szinten el is különülnek tőle. Egy istenség vagy mitikus szereplő összetett és önmagát sokszorozó formában való ábrázolására nemcsak korabeli görög párhuzamokkal rendelkezünk, hanem az antropológiai irodalomban is fellelhetünk tömördek hasonló ábrázolást. Alfred Gell kiváló monográfiájában (*Art and Agency*, 1998) e létezőket – Roy Wagnerre hivatkozva – „fraktális személyeknek” nevezte. Előadásomban amellet érvelek, hogy az összetett, fraktális reprezentációk olyan kulturális terekben jelennek meg, amelyek a különböző létezők közötti közös szubsztancia és átalakulás lehetőségeit hangsúlyozzák. E gondolatok új fényt vetítenek a Derveni szerző kozmológiájára, az első kolumnákban ismertetett rituális gyakorlatokra, illetve az Orpheus mitikus életrajzában hangsúlyozott harmónia gondolatára is.

Endreffy Kata

Egy hipotetikus találkozás: reliefdíszes kőtálcák Egyiptomban és Gandhárában

Az előadás az egyiptomi és a gandhári reliefdíszes kőtálcák összehasonlító vizsgálata alapján azt kutatja, hogy milyen értelemben vethetők fel kapcsolódási pontok két hasonló, de földrajzilag és kulturálisan távoli tárgycsoport között. Bár az anyag, a forma, a méret, a kidolgozás és a motívumkincs több ponton is párhuzamokat mutat, a lehetséges kapcsolatot csupán közvetett régészeti adatok támasztják alá: közös kronológiai horizont, rekonstruálható kereskedelmi útvonalak és földrajzi találkozási pontok, valamint a kulturális érintkezésre utaló tárgyi emlékek mindkét régióban. A motívumok többértelműsége és az eltérő kulturális és vizuális kontextus nehezíti ugyan az ikonográfiai párhuzamok azonosítását, de nem zárja ki a két tárgycsoport közötti alapvető összefüggés lehetőségét. Az előadás azt vizsgálja, hogy a hasonlóságok értelmezhető-e egy ma már „láthatatlan” találkozás lenyomataként – és ha igen, milyen jellegű kapcsolatot sugallnak –, vagy inkább analóg megoldásokkal van dolgunk, amelyek hasonló anyagi és kulturális feltételek mellett, de egymástól függetlenül jöttek létre.

Fábián Boglárka

Köztéri szobrászat Aquincumban - új eredmények

Az előadás Pannonia Inferior helytartói székhelye, Aquincum köztéri szoborállítási gyakorlatának néhány jellemző vetületét mutatja be. A vonatkozó leletanyag – körplasztikák és a feliratos szobortalapzatok – közelmúltban végzett szisztematikus katalogizálása és vizsgálata nyomán új eredmények fogalmazhatók meg a település gazdag szobrászati hagyatékával kapcsolatban.

Fehér Bence

Hiteles ókori források nyomában Calanus szövegében

A hun-történet méltatlanul elfeledett középkori összefoglalója Iuvencius Coelius Calanus *Vita Attilae* c. műve, mely – az általában elfogadott nézetektől eltérően – jelen formájában minden bizonnyal a XIV. század közepe táján keletkezett. Az adott korszakban azonban szokatlan a forráshasználata, bőségesen hivatkozik Jordanesra és Priszkoszra, mi több, valóban elfogadható pontossággal követi is őket, és a jellemző középkori legendák nagy részét eliminálja. Előadásomban azt vizsgálom, a hivatkozatlan szakaszokban milyen ókori forrásokat használ, milyen széles körben, és mit árul el a mű a későókori történetírás ismertségéről és hatásáról a reneszánszt közvetlen megelőző korszakban.

Ferenczi Attila

Krasznahorkai Homérosza

Az előadás középpontjában Krasznahorkai László *Mindig Homérosznak* című írása áll. Az érvelés Krasznahorkai eposzolvasatának háttérében Homérosz mellett meg kívánja mutatni Vergilius *Aeneisének* félreismerhetetlen, és a jelentést mélyen befolyásoló jelenlétét is.

Földi Zsombor

Elveszett agyagtáblák és megtalálásuk

Előadásomban a Robert Koldewey vezette babilóni ásatások (1899–1917) során talált agyagtáblákkal foglalkozom. E táblák túlnyomó részét felosztották a berlini, isztambuli és bagdadi múzeumok között, a maradék azonban a műkincspiacra és/vagy magángyűjteményekbe került; számos tábla holléte máig tisztázatlan. Előadásomban az e kérdéskörrel kapcsolatos eddigi ismereteket, valamint az elveszett agyagtáblák azonosításának lehetőségeit tekintem át.

Frazer-Imregh Monika

Ascensio Platonico-Christiana – A lélek felemelésének reneszánsz útja Francesco Petrarca a De otio religioso című erkölcsfilozófiai művében

Francesco Petrarca a *De otio religioso* című erkölcsfilozófiai művében az emberi lélek szabaddá válását és az Istenhez való felemelkedést célozza meg. A felemelkedés útjának mottója a 46. zsoltár 11. verse: „Vacate et videte, quoniam ego sum Deus”. – „Csendesedjete el, és tudjátok meg, hogy én vagyok az Isten!” Az úton való elinduláshoz a humanizmus atyja Ágostonnak a *De vera religione* című traktátusát idézi, miszerint az embernek három akadályt kell legyőznie, ezek a következők: „mundi laquei, carnis illecebrae, demonum doli”. Petrarca felülről lefelé, kívülről befelé haladva, a démonok megtévesztéseitől a világ csapdáin át a test csábításaiig mutatja be ezeket a veszélyeket. Legyőzésükhöz az egyetlen eszköz és egyben az első lépcsőfok az elmélkedés a mulandóságról és a halálról. Előadásomban azt vizsgálom, miként használja fel Petrarca az ókori filozófia forrásait, mindenekelőtt Senecát és Cicerót, sőt az itáliai protoreneszánsz úttörő gondolkodójaként, egyben a humanisták közül elsőként az újplatonikusok közül Plótinost, még ha Ágoston közvetítésével is.

Fullér Andrea

Az ismeretlen ismerős – Karomama bronzszobra

Karomama ábrázolása (N 500) a líbiai kori bronzplasztika egyik legbájosabb és kétségkívül legismertebb darabja. A magas színvonalon kivitelezett, direkt viaszveszejtési eljárással öntött bronzszobrot nemesfémberakással és aranyozással díszítették. Bár a tárgy 2005-ben elvégzett konzervációja jelentősen bővítette a vele kapcsolatos tudásunkat, még mindig számos megválaszolásra váró kérdés merül fel a szoborral kapcsolatban. Lenyűgöző megjelenése ellenére a tárgy jelenlegi megjelenése korántsem tükrözi Karomama ábrázolásnak eredeti állapotát. Előadásomat a Louvre gyűjteményét gazdagító szobor részletes elemzésének szentelem és a legújabb kutatási eredmények alapján kísérletet teszek a tárggyal kapcsolatban felmerülő kérdések megválaszolására.

Gellérfi Gergő

Róma hanyatlása egy mizantróp szemszögéből

A mizantrópia változatos megközelítéseit áttekintve az alábbi munkadefiníciót fogalmazhatjuk meg: az emberi nem egészével szembeni általános negatív értékítéleten alapuló kiábrándultság, melyhez az a meggyőződés társul, hogy az emberi bűnök és hibák nem esetlegesek vagy kivételesek, hanem széles körben elterjedtek és mélyen beágyazottak. A mizantrópia nem egyszerű személyes érzelem, szükségszerűen hozzátartozik az emberiséget illető erkölcsi elmarasztalás – megnyilvánulási formái az erős érzelmi reakcióktól az intellektuális kritikáig széles skálán mozoghatnak.

Ha egyetlen fogalommal akarjuk jellemezni Iuvenalis szatírának narrátorát, aligha lehetne ennél megfelelőbbet találni. A racionális érveléstől a maró gúnyon át az erőteljes érzelmi kitörésekig a bűnökre adott reakciók széles skáláját bemutató költői beszédek az emberi nemet illető, egyetemesen lesújtó megítélés határozza meg, ugyanakkor nem tekinti sem Rómát, sem tágabb értelemben az emberiséget eredendően romlottnak: a szatírákban lefestett világ egy folyamatos és visszafordíthatatlan hanyatlás eredményeként született meg. Előadásomban ezt a folyamatot mutatom be a szatírákban megjelenő alakokat, köztük kiemelten Marcus Tullius Cicerót a középpontba állítva.

Gonda Attila

Raetia és a rétoromán: vulgáris latin nyelvi jelenségek Provincia Raetiában

Az előadás Raetia provincia vulgáris latin nyelvállapotát vizsgálja a fennmaradt feliratos nyelvemlékek alapján, különös tekintettel azok lehetséges kapcsolatára a rétoromán újlatin nyelv kialakulásával. A vizsgálat középpontjában az epigráfiai anyag fonológiai és morfológiai sajátosságainak elemzése áll, különös hangsúlyt fektetve azokra az eltérésekre, amelyek a klasszikus latin normától való eltávolodást, illetve regionális nyelvi innovációkat tükröznek. Az előadás összeveti a raetiai feliratok tanúságait a rétoromán nyelvek dokumentált történeti és modern állapotával, vizsgálva az esetleges kontinuum vagy diszkontinuitás kérdését a késő római kori vulgáris latin és a rétoromán között. Külön figyelmet kapnak az olyan jelenségek, mint a magánhangzó-rendszer átalakulása, a mássalhangzó-leníció, valamint a névszóragozás és igeragozás egyszerűsödése, amelyek a nyelvi átmenet potenciális indikátoraiként értelmezhetők. A kutatás célja nem egy lineáris leszármazási modell igazolása, hanem annak bemutatása, hogy a raetiai vulgáris latin feliratos anyaga milyen mértékben járulhat hozzá a rétoromán eredetéről és helyéről folytatott vitához a romanisztikán és a történeti nyelvészetben belül.

Gartner, T. (1910). *Handbuch der rätoromanischen Sprache und Literatur*. Halle a. S., Max Niemeyer.

Haiman, J. – Benincà, P. (eds.) (1992). *The Rhaeto-Romance Languages*. London: Routledge.

Herman, J. (2000). *Vulgar Latin*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.

Adams, J. N. (2007). *The Regional Diversification of Latin*. Cambridge: Cambridge University Press.

Liver, R. (2010). *Rätoromanisch: eine Einführung in das Bündnerromanische*. Tübingen: Narr.

Loporcaro, M. (2015). *Vowel Length from Latin to Romance*. Oxford: Oxford University Press.
De Cia, S. – Iubini-Hampton, J. (2020). Debunking Rhaeto-Romance: Synchronic Evidence from Two Peripheral Northern Italian Dialects. In: *Modern Languages Open* 1-18. Liverpool University Press.

Gradvohl Edina – Németh György *Egy láz elleni varázspapirusz*

A bécsi papiruszgyűjteményben őriznek egy láz elleni varázspapiruszt (G 337), amely szerint a láz megszüntetéséhez egy békafejű, farkaslábú démonot kell elhárítani. A varázsszövegben keverednek egymással a pogány, a zsidó és a keresztény motívumok.

Bölcs a világ végén

A bactriai Ai-Khanum talán a legtávolabbi pont Európától, ahol görög városi kultúra alakult ki. Afganisztán Tádzsik határvidékén nemcsak egy görög várost, hanem görög feliratokat sőt egy papirusz szövegének maradványát is megtalálták. Az előadás ezeket a Kr. e. 3. századi szövegeket mutatja be.

Grüll Tibor

„Hüje, aki olvassa!” Obszcén falfirkák, a beszédaktus-elmélet, és az írástudás szintje az ókori Rómában

A Pompeiiben fennmaradt 12 000+ graffiti között számos olyan akad, amelyből az első századi római város lakóinak literalizáltságát illetően fontos következtetéseket vonhatunk le. Az egyik ilyen falfirka (CIL IV 2360 = CLE 45) több változatban is előkerült magában Pompeiiben, valamint Ostiában és Rómában is, de még görög változata is ismert. A nem éppen választékos humorú szöveg ugyanazzal a céllal készült, amivel az előadás címében is szereplő ismert gyerekfirka: „simply ... humorous aggression towards passers-by” (J. N. Adams). A szöveggel számos neves filológus foglalkozott már – legutóbb Andreas Spal *Poesie – Erotik – Witz* című kötetében (Berlin: De Gruyter, 2016, pp. 167–174) – mégsem vették észre, hogy a viccnek szánt obszcén szövegben a graffitivel kapcsolatos négyféle viszony jelenik meg: „aki írja” (*scribit*), „aki olvassa” (*legit*), „aki hallgatja” (*auscultat*) és aki „elmegy mellette” (*praeterit*). A szöveg tehát implicit módon arra is utal, hogy a római „házfal-költészet” eme gyöngyszemeit az utca népe hangosan olvasta (nyilván jót röhögve rajtuk), és egyben azt is megmagyarázza, hogy miért nem tüntették el a falakról ezeket a remekműveket. (Ehhez lehet adalék a pompeii *basilicában* előkerült, közismert *admiror te paries* kezdetű epigramma is [CIL IV 1904 = CLE 957].) H. Solin több mint 40 éve kijelentette, hogy a pompeii falfirkák „nem bizonyítják a széles körű írástudást” a városban (Epigrafia e paleografia, *Scrittura e civiltà* 5 (1981), p. 310), amivel W. V. Harris, a római literalizáció kutatásában máig mérföldkönek tartott *Ancient Literacy* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989) szerzője is egyetértett. Harris szerint a pompeii graffiti nem utalnak arra, hogy a „szegények” is részt vettek volna a kommunikációban; továbbá nincs bennük jele az intézményesített iskolázatásnak, ami nélkül pedig nem elképzelhető a magasabb szintű írástudás (*Literacy and Epigraphy I*, *ZPE* 52 (1983), p. 105). A pompeii falfirkáknak – mint a római literalizáció egyértelmű mutatóinak – azóta egész monográfiákat szenteltek olyan kiváló kutatók, mint Rebecca Benfiel, Mirelle Corbier, Peter Kruschwitz, Peter Keegan, Kristine Milnor és Antonio Varone. Az előadásban elemzett szöveg további megerősítését adja annak, amit az említett kutatók is alátámasztottak: a római falfirkák az írás- és olvasástudás széleskörű elterjedését bizonyítják az itáliai városi lakosság körében.

Guba Ágoston

Képzet, megragadás és tudatosság Plótinosznál

Az *Enneaszokat* olvasva hamar feltűnik, hogy a tudatosság fogalma rendkívül fontos szerepet játszik a plótinuszi filozófiában, azonban jóval nehezebb a szövegekből kiindulva egy koherens elméletet

rekonstruálni, amit csak tovább nehezít Plótinosz kevésbé terminologikus szóhasználata. Előadásomban különböző szöveghelyek (IV.4.4; IV.8.1; V.1.12) elemzésével két állítás mellett igyekszem érvelni. Először is, Plótinosz a képzet mellett egy megragadási folyamatot is feltételez, amelyet leginkább valamiféle figyelemként írhatunk le – bár írásaiban ingadozik, hogy mi lehet ennek pontosan az alanya. Másodsor, Plótinosz az inkarnált léleknél két típusú tudatosságot feltételez. Az első perceptuális jellegűnek tekinthető, még akkor is, ha a tárgyai intelligibilisek, továbbá képzetekkel (*phantasia*) operál és diszkurzív – ezt nevezhetjük a hétköznapi tudatosságnak. A második ezzel szemben nem operál képzetekkel és nem diszkurzív, és bár az isteni lelkek sajátja, az inkarnált emberi léleknek csak rövid időre érhető el – ezt nevezhetjük eksztatikus tudatosságnak. A két tudatosság kölcsönösen kizárja egymást (*single-operation account*), a közöttük lévő váltást pedig az magyarázza, hogy a figyelem hova irányul.

Hajdú Attila

Mithras 16. századi arcai: Oroszlánfejű isten, főpap vagy Optimus Agricola?

A 16. században felbukkanó domborművek révén a Mithras-kultusz központi motívuma, a *tauroktonia* a kortársak számára egyszerre jelentett inspiráló vizuális mintát és megfeythetetlen ikonográfiai talányt. Míg a reneszánsz képzőművészet az eredeti jelentés ismerete híján a bikaölés dinamikus kompozícióját tisztán esztétikai mintaként adaptálta – például Hercules és a krétai bika küzdelmének megformálásához –, addig a humanista tudományosság a jelenet értelmezésének nehézségeivel szembesült.

Előadásom azt vizsgálja, hogyan értelmezte Mithras alakját az antik forrásokból táplálkozó mitográfia és a vizuális tapasztalatra építő antikvárius megközelítés. Filippo Beroaldo Apuleius-kommentárja (1500) a perzsa Nap-kultusz említése mellett Mithrast az egyiptomi Osirisszel rokonította, és a beavatást vezető főpapként (*summus sacerdos*) azonosította. A helyzetet tovább bonyolította Giglio Gregorio Giraldi által megkezdett – és a késő antik Statius-kommentárra támaszkodó – hagyomány, ami Mithrasból egy oroszlánarcú (*vultu leonis*) istenséget konstruált. Ezen irodalmi elképzelések és a domborműveken látható bikaölő ifjú azonosítása a korabeli néző számára lehetetlennek bizonyult.

A kép és a szöveg közötti szakadék áthidalását Porphyrios *De antro nympharum* című művéből merített gondolat – a bika és a föld megfeleltetése – tette lehetővé. Ebből bontakozott ki az Antonio Lafreri által az Ottaviano Zeno-reliefet ábrázoló, *Tavola marmorea di eruditione* címmel közreadott metszet kommentárja is. Az új olvasat a szóban forgó dombormű képi programját a Mezőgazdaság allegorikus dicséretévé, a bikaölő ifjút *Optimus Agricolává* formálta át. Ez a megközelítés a pogány emléket egyfajta moralizáló „tanmesévé” szelídítve integrálta a keresztény világképbe.

Hajdu Péter

Antik verset írni ma

Az előadás két kortárs magyar költő, Babiczky Tibor és András László frissebb köteteinek antik ihletésű, illetve antik motívumokat is mozgósító költeményeivel foglalkozik. A következő három kötetéről lesz szó: Babiczky, *Szapphó-paradigma* (2021), András, *Vad vidék* (2023) és Babiczky, *A tengerről* (2023). Mindegyikre jellemző az antikvitas, illetve klasszikus mitikus helyzetek újratemtésének igénye egy hol ironikus, hol nagyon is komoly költői dikció médiumában. A Szapphó-paradigmának külön érdekessége, hogy a töredékes Szapphó-versek kiegészítésére, játékos rekonstrukciójára vállalkozik, vagyis antik verset próbál írni a 21. században.

Catullus és a nyugatosok

Az előadás azt vizsgálja, hogyan viszonyultak a nyugatosok Catullus költészetéhez. A 30-as években a klasszikusok iránt mutatkozó lelkesedést lehet úgy tekinteni, mint a mi a klasszikus modernség eszképzizmusának egyik tünete, Catullus azonban egy határozottan modernista poétika inspirációs

forrásának látszik. Ezért aztán Catullus nyugatos utóélete inkább a magyar modernizmust jellemzi. Árulkodó, hogy Catullus sokszoros feszültségeit sokkal izgalmasabbnak találták, mint az augustus-kori költészetet, amelyet akkoriban hajlamos volt az európai közvélekedés harmonikusan kiegyensúlyozottnak tekinteni. Füst Milán, Illyés Gyula, Vas István és Füst Milán példái mutatják, mekkora poétikai potenciált láttak a nyugatosok Catullusban.

Hamvas Endre Ádám

Kozmikus és királyi lelkek a hermetikus irodalomban

Elsőre talán különösnek tűnhet, hogy a Háromszor legnagyobb Hermésznek tulajdonított, isteni kinyilatkoztatásokat és misztériumokat tartalmazó szövegekben szó eshet a kozmikus és világi hatalom kérdéseiről. Azonban a hermetikus értekezések és dialógusok – ha nem is szisztematikus módon kifejtve – meglehetősen bőséges anyaggal szolgálnak a témát illetően. Ez nem csak abban merül ki, hogy a dialógusok egyik szereplője Ammón király (CH. XVI), hanem abban is tetten érhető, hogy a hermetikus értekezésekben találhatunk a lelkek kozmikus eredetének kérdésére vonatkozó tanításokat is. Ebből a szempontból az egyik leggazdagabb forrás a *Koré kozmou* címen ismert dialógus, ahol Hermész a legfőbb istenséget a földön reprezentáló lélekként jelenik meg, aki ebben a minőségében rejti el tanítását a beavatatlanok elől Egyiptomban. E tanításokba azután Ízisz avatja be fiát, Hóruszt, akik egyszersmind a kozmikus, illetve a földi hatalmat is szimbolizálják. E mellett egy másik szövegben (SH XXIV, ami a gyűjteményben a *Koré kozmout* követi) is olvashatunk a lelkek teremtéséről. Itt egyértelmű szó esik a királyi lelkekről, akik számára a testbe kerülés nem büntetést jelent. Az ezen lelkekről szóló tanítás az egyiptomi fáraók uralmához kötődő teológiai elképzelésekhez kapcsolódik. A királyi lelkeknek két fajtája van; az egyik célja a megistenülés, a másik viszont már tökéletes isteni mivoltában jelenik meg a földön, azért, hogy uralkodjon. Ez az elképzelés egyértelműen az igazi bölcsesség (Hermész) és a földi (királyi) hatalom kozmikus eredetét hangsúlyozza, miközben a lelkek, így az emberek és a többi élőlény közötti hierarchiát is elismeri. (A királyi lelkek kérdése máshol, pl. SH. XXVI is megjelenik.)

A kérdés harmadik aspektusát a hermetikus dialógusok szereplői jelenítik meg. Láttuk, hogy magát Hermészt vagy Ammónt is isteni vagy királyi lelkeként ábrázolják. Egyes dialógusokon megjelennek más, feltehetően uralkodói eredettel bíró alakok vagy szereplők (Agathodaimón, Poimandrész), akiknek szerepe az, hogy a hermetikus tanítás kozmikus, illetve királyi eredetét hangsúlyozzák.

Mindezeket túl érdemes lehet megemlíteni, hogy a Corpus Hermeticum utolsó darabja – aminek hermetikus eredete egyébként vitatott – nem más, mint egy, az uralkodók dicsőítésére írt beszéd (vagy annak vázlat), amiben ugyancsak megjelennek a kozmikus aspektusok.

Hangai Attila

Plótinosz Enneász II.5: Egy arisztotelianus olvasat

Plótinosz II.5 értekezésének legújabb és részletesebb kommentátorai úgy vélik, hogy Plótinosz ebben a műben Arisztotelésznek a potencialitásról, az aktualitásról és az anyagról szóló nézeteit kritizálja. Míg egyesek elismerik, hogy Plótinosz támaszkodik a peripatetikus értelmezői hagyományra, különösképp aphrodisziaszi Alexandroszra, úgy vélik, hogy Plótinosz jelentősen megváltoztatja a vonatkozó kifejezések jelentését. Az értelmezők láthatóan azt feltételezik, hogy egy plótinosi mű, amely arisztotelészi elképzeléseket tárgyal, csak akkor lehet érdekes, ha kritikát tartalmaz.

Sem az értelmezés ezen előfeltevése, sem az állítólagos kritika alátámasztására felhozott érvek nem meggyőzőek. Értelmezésem szerint Plótinosz eljárása a következő. Először bemutat néhány Arisztotelésznel és az arisztotelészi hagyományban megtalálható fogalmat (melyre a legközelebbi párhuzamot Alexandrosznál találhatjuk), majd ezeket a platóni metafizika keretrendszerében, az ideák és az érzékelhető dolgok világában helyezi el, utóbbiba egy teljesen alaktalan és teljes mértékben befogadó, szinte nemlétező anyagot vezet be, amely különböző formákat visszatükrözve

azok változatlan mögöttes szubjektumaként szolgál. Az arisztotelészi potencialitás, aktualitás, képesség, tevékenység és első anyag fogalmaiból kiindulva adja elő metafizikáját, világossá téve, hogyan illeszkednek ezek a platonista keretrendszerbe. Ezzel a fogalmakon nem hajt végre jelentős változtatásokat, legfeljebb leegyszerűsíti a beszámolót, hogy korlátozott céljainak megfeleljen.

A továbbiakban Alexandrosz nézeteinek felvázolása segítségével bemutatom, hogy Plótinosz szinte a legapróbb részletekig elfogadja ezeket. Ezután megvizsgálom néhány további, annak bemutatására felhozott érvet, hogy itt Plótinosz Arisztotelész nézeteit kritizálja. Az érvekről bemutatom, hogy a bizonyítékok szelektív, csak az adott értelmezést alátámasztó felhasználásán alapulnak és figyelmen kívül hagyják az arisztotelészi koncepció strukturális jellemzőit.

Hargittay Levente

Bűnösök és büntetések keveredése a vergiliusi Tartarusban

Az *Aeneis* hatodik könyvének Tartarus-leírása nem koherens katalógusként, hanem az irodalmi előzmények és a római kontextus tudatosan eklektikus montázsaként működik, amelyben a mitikus és nem mitikus bűnösök és büntetések narratív és tematikus keveredése válik meghatározóvá.

Az előadás kiindulópontja a 6.601–607. sorok problematikus szakasza, ahol a Lapithák említése Tantalushoz kötődő büntetésekkel kapcsolódik össze. Ezt a nehezen értelmezhető elbeszélői összekapcsolást a filológiai recepció többnyire szövegkritikai kérdésként kezelte, amelyre különféle megoldásokkal reagált: törléssel, lacuna feltételezésével vagy a sorok átrendezésével. Más értelmezések a szöveg sajátos jellegét Vergilius tudatos innovációjával magyarázták. Az ezt követő részben is folytatódik a tematikus keveredés az egymásra íródo hagyományok sűrűsödésével párhuzamosan: néhány soronként váltakozik, hogy éppen milyen jellegű bűnösöket vagy büntetéseket találunk a leírásban, ráadásul több átfedés is van egyes szakaszok közt, amelyek a sorok átrendezésének alapját szolgáltatták.

Előadásomban bemutatom a szövegrész kapcsán felmerülő tartalmi és szövegkritikai problémákat, áttekintem a szakasz filológiai recepcióját, majd egy olyan megoldási lehetőséget kínálok, amely a szöveg hagyományozott formáját nem kívánja módosítani, hanem azt a Sibylla mint belső elbeszélő narrátori szerepéből vezeti le és értelmezi: a bűnök és büntetések összekeveredése nem pusztán szövegkritikai probléma, hanem a narráció belső logikájából fakadó jelenség.

Hegy W. György

Horatius virtusa

Az előadás Horatius III. 2 ódájának elemzésére vállalkozik annak központi témájára, a *virtusra* helyezve a hangsúlyt. A *virtusra*, amely a római (politikai) gondolkodás egyik legfontosabb eleme, valamint a *res publica* és így az augustusi *res publica restituta* egyik fogalmi pillére is volt. Az óda hírhedt nehézsége a szöveg egységének kérdése, a negyedik, de még inkább a hatodik versszak utáni váltás, amely zavarba hozza az olvasót, pontosabban provokatívan utal értelmezői szerepének fontosságára. Az előadás által javasolt olvasat – nem túl merészen feltételezve, hogy a szövegnek ez két eleme nem független egymástól – összekapcsolja a központi témát (*virtus*) és ezt a legszembeötlőbb formai kérdést, a *virtus*-versszakokat (5-6.) keretező zökkenőket. A római múltnak, illetve az augustusi politikának a Horatiusnál megjelenő képe örökzöld és fontos témája a történelemnek és az ókortudománynak, az előadás az erről szóló diskurzushoz szeretne csatlakozni a horatiusi szöveg vizsgálatával.

Héthelyi Máté

Az állati önmozgatás célja

Az előadásban amellet érvelek, hogy Arisztotelész szerint az állati önmozgatás célja egy partikuláris lélek aktivitás. Lélek aktivitás alatt egy teljes, nem mozgás aktivitást értek, amivel az

állat a lelke miatt rendelkezik. A *De Anima* II.4-ben (415b8-21) amellel érvel Arisztotelész, hogy a lélek az élőlénynek három értelemben oka: (1) formai oka, (2) hatóoka, és (3) céloka. A *Metafizika* Θ8 1050a21-b4 alapján amellel fogok érvelni, hogy ez azt jelenti, hogy van egy olyan lélek aktivitás, ami az élőlény minden részének és működésének célja. Értelmezésem szerint, a *Metafizika* szövegrész általános konklúzióként fogalmazza meg a hülémorfikus szubsztanciák esetében, hogy a formájuk úgy célok, hogy van egy olyan aktivitás, amivel a szubsztancia a formája miatt rendelkezik, és mindennek a szubsztanciában ez az aktivitás a célja. A forma ezen a forma aktivitáson keresztül célok, mint célok, a forma erre az aktivitásra hivatkozással definiálható. A *De Partibus Animalium* I.5 645b15-33 ezzel összhangban írja le a célokságot az állatok esetében: van egy összetett cselekvés, egy aktivitás, ami az állat minden további működésének és részének célja, és ezzel az aktivitással a lelke miatt rendelkezik, a lélek ezáltal lesz célok. A helyváltoztató önmozgató állatok esetében ez a teljes aktivitás, csak nem teljes aktivitásokkal, helyváltoztató mozgással érhető el, az állatok helyváltoztató mozgásának célja minden esetben egy teljes aktivitás, amivel a lelkük miatt rendelkeznek és amin keresztül a lélek az állat céloka lesz. Mivel az aktivitások mindig partikulárisak, további következménye értelmezésemnek, hogy az állati helyváltoztató önmozgató célja partikuláris. Három szövegrész, a *Második Analitika* I.24 85b28-33, illetve a *Nikomakhoszi Etika* VI.7 1141b14-16 és VI.8 1142a23-25 alapján amellel fogok érvelni, hogy ez még – a partikularitás szempontjából leginkább problematikusnak látszó – erényes emberi cselekvésre is igaz: itt ugyanis a cél maga az adott nemes cselekedet, ez pedig partikuláris. Összességében arra a következtetésre jutok az előadásban, hogy az állati helyváltoztató önmozgató célja egy partikuláris lélek aktivitás, és ez összhangban van azzal az általános modellel, amit Arisztotelész a *Metafizika* Θ8-ban ad arra, hogy a formák hogyan célokai a hülémorfikus szubsztanciáknak, amit informálnak, azaz, hogy van egy olyan teljes aktivitás, amivel a szubsztancia a forma miatt rendelkezik, és minden más a szubsztanciához tartozó rész és folyamat (jelen esetben a helyváltoztató mozgás) erre az aktivitásra, mint célra irányul, ez az aktivitás a célokuk.

Horváth Zsófia

A sündisznó megjelenései és szimbolikája az ókori Egyiptomban

Az állatok mindig is az emberi kultúrák fontos részei voltak: haszonállatok, társak, természetből vett szimbolikus minták. Ez alól az ókori egyiptomi kultúra sem kivétel. Természetközelségük megjelenik a vallási elképzeléseikben, ábrázolásaikban, művészetükben pedig az állatok gyakori alanyok. Vizsgálódásom elsősorban a sündisznók megjelenéseire koncentrálok és azok szimbolikus jelentéseire, hogy új nézőponttal járulhassak hozzá az állatábrázolások kutatásához. Hipotézisem szerint a sünök jelentősebb szereppel bírtak, mint elsőre gondolhatnánk, hiszen megjelennek hajókon, sírfalakon, lokális istennőként és aryallosok formájában is. Előadásomban ezen feltételezésemet igyekszem példákkal igazolni, illetve további kutatási lehetőségekre rávilágítani, kapcsolatot teremtve az ókori görög kultúrával az egyiptomi-görög kulturális szinkretizmus megnyilvánulásaként.

Illés Imre Áron

Az incolák szerepe a római városok életében

Az incolák – akik életvitelszerűen egy adott városban éltek, de nem rendelkeztek helyi polgárjoggal – jogi, közigazgatási szempontból egyértelműen másodrendű polgárnak számítottak: például szavazhattak ugyan a választásokon, de az összes incolát egyetlen szavazóközbe sorolták, így érdemi befolyásuk a végeredményre nem lehetett. Ugyanakkor a jogforrások – különösen a principatus utolsó századától kezdve – komoly hangsúlyt helyeznek az incolák kötelességeire (munera), ami mutatja, hogy a városok működtetésében adott esetben komoly szerepet játszottak. Az előadásomban ennek megfelelően annak rövid összefoglalása után, hogy ki is számított incolának, azt fogom vizsgálni, hogy az incoláknak milyen jogaik és kötelezettségeik voltak; milyen

helyet foglaltak el a városok gazdaságában és társadalmában, továbbá, hogy „másodrendű polgárként” valóban csak marginális szerepet játszottak-e a városok életében.

Imre Flóra

Horatius és a saláta

Az előadásom középpontjában a Horatius *Carm.* 1.31. (*Quid dedicatum poscit*) áll. Több érdekes szempont is felmerül magával a verssel kapcsolatban: egyrészt a szöveget indító *dedicatio* kérdése, hogy vajon mennyiben hozható ez kapcsolatba az Augustus által a Palatinuson Apollónak szentelt templommal, másrészt a szöveg szerkezete, amely az Apollóhoz intézett ima fenségessége és a szándékoltan jelentéktelennek ábrázolt személyesség között ível, harmadrészt a Meditrinalia-ünnepkel való rejtett kapcsolódásai a szövegnek. A vers elhelyezése a kötetkompozícióban a másik érdekes szempontom, ki szeretném mutatni, hogy a vers kapcsolatban áll az őt megelőző *O Venus, regina Cnidi Paphique* kezdetű és az őt követő *Poscimur. Si quid* kezdetű versekkel, és így együtt olyan füzért alkotnak, amelyeknek egymásmellettiége egy közös mintázatot, összefüggést mutat, amilyennel több helyen is találkozunk a Horatius-kötetek belső szerkezetében, pl. a kevéssel utánuk következő *Carm.* 1.37. és 1.38. esetében.

Irsay-Nagy Balázs

A Rosette-i kő, árverések és a kronológia

A Rosette-i kő (TM 8809) hieroglif verziója szerint V. Ptolemaios 3 h.t évszak második hónapjának 17. napján, a démotikus verziója viszont szerint pr.t évszak második hónapjának 17. napján ünnepelte a királyság átvételét – a dátum a görög verzióban nem maradt fenn. A tömör adathoz a szakirodalomban három, egymást kölcsönösen kizáró történeti interpretációt javasoltak: 1. IV. és V. Ptolemaios széleskörben elfogadott társuralkodásának a kezdetének a dátuma; 2. IV. Ptolemaios Kr. e. 204-ben bekövetkező halála utáni uralkodóváltáshoz kapcsolható, vagy 3. a mindhárom szövegben említett Kr. e. 196-os, a Rosette-i kő kibocsájtásának alkalmát képező győzelmi ünnep dátuma.

Az előadás első körben amellettt érvel, hogy mind az 1., mind a 3. lehetőség kizárható, és így a dátum nem lehet más, mint a Kr. e. 204-ben viharos körülmények között lezajló uralkodóváltás egyik forrása.

Magát az uralkodóváltást a milánói 83.03 és a párizsi UPZ 112 papiruszok (TM 7871 ill. TM 3504) révén Kr. e. 204 nyarára szokták datálni. Az előadás másodsorban további, adók elárverezéséről beszámoló papiruszok alapján egy későbbi dátum is lehetőségét is felveti, és egy új kronológiai keretet javasol V. Ptolemaios trónralépéséhez.

Ittész Máté

Gyakoriság és analógia

Egy közelmúltban tartott előadásomban már áttekintettem az indo-iráni nyelvekben (óind, avesztai) található egyes semlegesnemű -s- tövű főnevek ragozásának történetében lejátszódó paradigmikus kiegyenlítődés kérdését. Tudniillik az ebbe a típusba tartozó, indoeurópai veláris vagy labioveláris zárhangokra végződő igegyökökből történő képzéseknél (pl. ie. *wékw-es/os- 'szó, beszéd') – a szabályos hangváltozásokat figyelembe véve – palatális : veláris alternációnak kellett létrejönnie az indoiráni köztes alapnyelvben (iir. *wákas- : *wáčas-). Ezt a váltakozást az egyes leánynyelvek többnyire a palatálist tartalmazó allomorf javára egyenlítették ki (ld. ói. vácas-). Létezik azonban néhány olyan főnév, amelyben velárist találunk (pl. ói. ókas- 'lakhely'), illetve elszigetelten az is előfordul, hogy egy szónál adatolt – akár ugyanabban a nyelvben, akár rokon nyelvekben – mindkét változat (pl. av. nom.-acc. aogō 'erő', de instr. aojanhā).

Ezeknek a kivételesnek látszó eseteknek a magyarázatára számos lehetőség vetődött fel a szakirodalomban, de egyik sem teljes mértékben kielégítő, amennyiben nem képes az összes esetet

megindokolni. Mostani előadásomban a gyakoriság kérdésével foglalkozom részletesebben. Szamba veszem az ókori indoiráni nyelvekben (óind, avesztai, óperzsa) található releváns szavak valamennyi előfordulását a korpuszokban, és azt vizsgálom, mennyiben függhet össze a kiegyenlítődés iránya az egyes alakok gyakoriságával a fennmaradt szövegekben és a feltételezhető korabeli nyelvhasználatban. Az elemzés során a görög nyelvben megfigyelhető hasonló analógiás változásokra is kitérek.

Jancsovics Fanni

Tarpeia pudica?

Tarpeia árulásának és halálának a történeti hagyományban uralkodó narratívája mellett több szerzőnél is utalást találunk egy ezzel ellentétes előjelű variánsra: a szabinokat kicselezni szándékozó és ebben elbukó Tarpeia lehetőségére. Ráadásul a történetet szándékos árulásként elbeszélő verziók között is vannak eltérések, mégpedig az árulás okában. Akár pénzért akár szerelemért árulja el hazáját vagy éppen próbálja azt megvédeni egy fontos, közös eleme van az összes történetvariánsnak: Tarpeia lány, *virgo*. Az értelmezés központjába helyezve ezt az elemet fogalmazódik meg Tarpeia *pudicitia*ja és a város eleste közti korreláció gondolata. A nyilvános térben megjelenő *virgo* és a város integritása közti kapcsolat megléte párhuzamot teremt a korai történet más fordulópontjaival: Rhea Silviával vagy éppen Vergininával. Előadásomban ezeket a lehetséges párhuzamokat szem előtt tartva fogom vizsgálni Tarpeia *pudica/impudica* voltának kérdését.

Péter Jánosi

The Pyramid Complex of Djedkare-Isesi – Excavations and Restorations at the So-Called 'Guardian Pyramid' and the Surrounding Necropolis

Djedkare-Isesi, the penultimate ruler of the Fifth Dynasty (c. 2390–2347 BCE), had his funerary complex and that of his wife Setibhor built on a prominent desert promontory north of the Mastaba el-Faraun (end of Fourth Dynasty) in South Saqqara. Although excavations at the site began in 1945, they were never completed, resulting in an incomplete picture of this remarkably well-preserved architectural complex. Since 2011, the Egyptian Antiquities Authority has resumed excavations in South Saqqara, successfully documenting this royal funerary complex and part of the surrounding necropolis. The research focuses primarily on documenting the surviving architectural structures and cataloguing objects associated with the site, including reliefs, statues, cult objects, and archaeological relics from later periods. Initial findings suggest that the tomb complex was once impressive and was used as a quarry by the Ramesside period at the latest. After this, it fell into disrepair. Consequently, it remains one of the most enigmatic royal complexes of that era, raising a number of intriguing questions. This lecture aims to provide a concise overview of the main results of the past decade, presenting the initial findings and offering an outlook on the future.

Jasper Kata

Egy óegyiptomi 'áldozati asztal'-jelenet töredékei a TT 65-ből – előzetes beszámoló

Nebamun és Imiszeba sírjában, a sír építésének második, késői újbirodalmi fázisában a kereszttermet és az abból nyíló tengelyes termet egy falfülke kötötte össze, amelynek két szemközti oldalát hasonló jelenet díszítette. A kompozíció a festékréteg alatti vályog rossz minősége miatt mára meglehetősen megrongálódott; több helyen csupán pigmentfoltok árulkodnak az eredeti dekoráció magas minőségéről és részletgazdagságáról. A falak látogatókkal egy szintben lévő részén a halott Imiszeba és felesége, Tentpaszetja szinte életnagyságú alakja látható, amint egy gazdagon megrakott áldozati asztal előtt ülnek. A felsőbb regiszterekben Imiszeba a bárkán utazó napistent imádja, míg a jelenetet felülről két hatalmas, spirálisan tekeredő kígyó alakja zárja.

Az előadás célja bemutatni azokat a lehetőségeket és kihívásokat, amelyeket a jelenet, annak részleteinek és kísérőszövegeinek azonosítása és rekonstruálása jelent, valamint ezek alapján előzetes következtetéseket levonni a legközelebbi párhuzamokra és azok jelentőségére vonatkozóan. Emellett arra is rámutat, hogy a fülke dekorációja több ponton is szorosan kapcsolódik a tengelyes terem dekorációs programjához.

Jeney Rita

Az Indus-völgyi civilizáció felfedezésének recepciója a magyar nyelvű sajtóban

Az 1920-as években Brit India területén Harappá és Mohendzsó-dáró lelőhelyek feltárása során fény derült India Kr.e. 3. évezredig nyúló gyökereire, és körvonalazódtak az addig ismeretlen Indus-völgyi civilizáció geográfiai és kronológiai határai. Az angol nyelvű hetilapok és magazinok ennek a felfedezésnek nem csupán hírül adói voltak, hanem egyes esetekben ezek adtak felületet a tudományos párbeszéd számára. Az Indiai Régészeti Felügyelőség főigazgatója, Sir John Marshall 1924 szeptemberében a széles körben olvasott *The Illustrated London News* hasábjain tette közzé az Indus környékén feltárt, általa semmivel párhuzamba nem állítható leletet, amiknek aztán kronológiai meghatározását és mezopotámiai párhuzamait Archibald Henry Sayce ismertette ugyanezen lapban.

A nyilvánosság előtt zajló diskurzus megkönnyítette, hogy India legkorábbi civilizációja felfedezésének híre a magyar nyelvű sajtóhoz is eljusson. Előadásomban digitális sajtóarchívumok elemzésével azt vizsgálom, hogy a magyar nyelvű napi sajtó mikor és milyen mértékben reflektált az indiai szubkontinensen zajló világhírű felfedezésekre, és milyen kontextusba helyezte őket. Az 1920-as és 1930-as évek számos nagy régészeti felfedezést hoztak Indián kívül is, így az indiai felfedezésekről tett híradások mennyisége és mélysége jól összehasonlítható az egyiptomi és mezopotámiai régészeti eredményekről szóló hírekkel. Az elemzés rávilágít a magyarországi India-kép alakulására, újabb adalékkal szolgálva a dél-ázsiai ókor hazai recepciójához.

Johácz Szilvia – Párkányi Bence

Ezt is elviszem magammal - Lehetséges marketingstratégiák és piaci működések a késő archaikus és kora klasszikus athéni kerámiagyártásban

Az i.e. 6. század utolsó évtizedei jelentős változásokat hoztak az athéni kerámiagyártásban. A vörösalakos technika megjelenésével a feketealakos műhelyek válaszút elé érkeztek: megpróbálják felvenni a versenyt művészi minőségben az újabb technikával díszített edényekkel, vagy áttérnek egy olyan termelési modellre, amely alacsonyabb művészi minőségű edényeket eredményez, amiket nagyobb számban tudnak gyártani. Az i.e. 510-es évek végére az előbbi megoldást választó csoportok és műhelyek felhagytak a termeléssel, azonban a második utat követő műhelyek még legalább az i.e. 5. század közepéig gyártottak kisméretű feketealakos vázákat.

Ezen vázák között jelentős csoportot képviselnek a feketealakos lékythosok, amelyek az i.e. 6. század közepétől kezdve egyre nagyobb népszerűsége tettek szert az athéni sírok mellékletei között, míg a század végére már egyértelműen elérték az athéni funerális vázák között a *par excellence* státuszt.

Az feketealakos lékythosokhoz hasonló tömegtermékek esetében felmerül a kérdés, hogy a készítőik törekedtek-e egyfajta művészi profil kialakítására. Két Athénban feltárt fazekasműhely anyaga alapján végzett kutatás eredményei azt mutatják, hogy az fazekasműhelyeken belül működő alkotóműhelyek esetében megfigyelhető törekvés egyfajta marketingstratégia kialakítására.

Jelen előadás az ezen projekt eredményeire építő kutatás eredményeit kívánja bemutatni. Ez utóbbi az athéni Kerameikos necropolis publikált sírjai alapján a hálózatelemzés módszerét használva vizsgálja a feltételezett marketingstratégia jeleit a lokális vásárlói csoportok esetében. A feltárt sírokban talált leletanyag segítségével felállított modellek alátámasztani látszanak azt a hipotézist, amely szerint az ókori fazekasműhelyek igyekeztek megkülönböztetni magukat egymástól, és ennek hatása egyértelműen látszik a helyi kereskedelmen.

Karácsony Dávid

Lippitudo, ophthalmia, cataracta - Szembetegségek római jogi „kezelése”

Előadásom központi kérdése, hogy milyen korlátozásokat szenvedtek el a szembetegségekkel küzdő emberek a római társadalomban, hogyan kezelte a római jog az egyes problémákat, a látáscsökkenés fokozatait. Különösen a rabszolgák kellékszavatossága körében merülhet fel a kérdés, vajon az idevágó aedilis curulisi edictumok szabályozását kiterjesztő vagy megszorító értelmezéssel kell alkalmazni, illetve a jogszabályokon túl a mindennapok jogügyletei milyen módon reflektálnak erre a problémára. Az ókoriak gondolkodása nélkülözötte azt a koherenciát, amely hatályos polgári jogunkat jellemzi, ezért különösen érdekesek a fenti edictumok, amelyek egymás mellé helyeznek számos egyedi esetet, ezzel a szökős rabszolgától a rühességig behatárolva az adásvétel folyamatát.

Celsus, Galenus és az antik orvostudomány fennmaradt forrásai útmutatást nyújtanak az egyes betegségeket illetően, vizsgálatukkal betekintést nyerhetünk felfogásukba, például a betegség állandósulását vagy időleges voltát tekintve, illetve a gyógyíthatóság kérdéskörétől a korai műtéti módszerekig számos, jogi relevanciával is bíró tényező tárul a figyelmes kutató szeme elé.

Kárpáti András

Nosza rajta, barátim! *Egy aischylosi szatír-néptánc nyomában* (Hálólhúzó F47a.821–832)

Az archaikus és klasszikus kori görög kardal és monódia szövegmaradványai közül jó néhány élő *énekkultúrában* („song culture”) újra és újra elénekelt és eltáncolt közösségi performanszokból megmaradt régészeti lelet. A mai kutatás – antropológiai, etnomuzikológiai vagy akár etnochoreológiai szempontokat bevonva – azokra az énekkultúra(k)ban a kardalelőadásokba természetes módon felszívódott folklórhatásokra is igyekszik rákérdezni, amelyek a közönségre a szövegen túl (vagy mögött) is hatást gyakorolhattak. A konferenciaelőadás egy ilyen leletet kíván röviden bemutatni. Aischylos egyik szatírdramatörredékében a szatírok kara az előadás egy pontján ujjongó lakodalmi táncban tör ki. Az előadás fő kérdései: miből következethetünk arra, hogy a *Hálólhúzó* parodisztikus lakodalmi táncéneke a folklórból merít? Miért jó médium ehhez a Kr. e. 5. század első felében a szatírdráma, és miért rezonál különösképpen a közönségigényekkel az adott jelenetben elképzelt vidéki szatíridill.

Kárpáti Bernadett

Séta és filológia Gelliusnál

Az előadásban Aulus Gellius *Noctes Atticae* című művének azon fejezeteit vizsgálom, amelyekben a mozgás – séta, kocsitűt, utazás – filológiai tevékenységekkel kapcsolódik össze: idézéssel, memorizálással, szövegkritikai problémák megvitatásával. Úgy vélem, ezekben a séta – az úton levés, a két hely közötti állapot – a szövegekről való gondolkodás sajátos közegévé válik, s a tudásszerzés és -közvetítés nem intézményes formájaként jelenik meg.

A *forte* („véletlenül”) határozószó rendszeresen kíséri ezeket a jeleneteket, és kulcsszerepet játszik nemcsak az epizódok, hanem a gelliusi elbeszélő szerepének értelmezésében is. Amellett érvelek, hogy a „véletlenszerű találkozás” retorikája egyfelől relativizálja a narrátor autoritását, ugyanakkor programadó módon mutatja be az anyaggyűjtés elvét: a tudás nem előre kijelölt témák mentén szerveződik, hanem ad hoc helyzetekben, társas interakciók során áll elő – mintegy az utcán „jön szembe”. Ezzel összefüggésben az *otium* ambivalenciájára is rámutatok: a séta egyszerre a szellemi önképzés terepe és a tétlenség, sőt az *ineptiae* fenyegetésének helye, amelyet az elbeszélő apró filológiai gyakorlatokkal igyekszik kitölteni.

A séta és utazás így nem pusztán narratív keretként szolgál, hanem a filológiai praxis modelljévé válik. Ugyanakkor e sétajelenetekben gyakran megjelenik a szatirikus hangütés is, ám a túlbuzgó grammatikusok és tudálékos beszélők mellett maga az elbeszélő is az önirónia

célpontjává válhat. Gellius filológiája így nem intézményes tudományként, hanem mozgásban lévő, esetleges, ugyanakkor reflektált és ironikusan kezelt gyakorlatok formájában ragadható meg.

Karsai György

A levél mint dramaturgiai eszköz Euripidész tragédiáiban

A levél az emberi kommunikáció legintimebb, *legszemélyesebb* formája. Célja és szabályos felhasználása esetén a levél tartalmát annak íróján és a címzetten kívül nem ismerheti senki. De mi történik akkor, ha a levél kikerül szigorúan meghatározott, eredeti, személy(ek)hez kötött teréből, s egy drámában, a *színpadon* találkozunk vele? Színpadi tárgy lesz, amelyre a színházi dramaturgia szabályai lesznek érvényesek. Ebből következik, hogy a levél adott esetben cselekményt befolyásoló, dramaturgiai funkcióval felruházott *szereplővé* válhat. A színpadon súlyos következményekkel jár a levéllel való manipuláció, vagy a levéltitok megsértése – gondoljunk csak Shakespeare drámáiban a levelek szerepére (Rosencrantz és Guildenstern sorsa a *Hamlet*-ben, Edmund levele a *Learkirály*-ban, Malvolio sorsa a *Vízkereszt*-ben, Ibsen *Nóra*-jában Krogstad levele, Csehov *Ványa bácsi*-jában és a *Három nővér*-ben szereplő, sorsfordító levelek, stb). Előadásomban az Euripidész fennmaradt tragédiáiban megjelenő levelek tartalmával és dramaturgiai funkcióival foglalkozom. Ezek az európai színházban először megjelenő levelek, vázlatos áttekintésük hozzájárulhat későbbi korok színházi levél-dramaturgiájának megértéséhez.

Kató Péter

Civil vallás és polis-vallás a hellénisztikus korban

A kutatás a hellénisztikus kori vallásosság legfontosabb jellemzőinek az emocionalitást, az individualizációt és az istenségekhez fűződő személyes kapcsolatok és tapasztalatok középpontba kerülését tartja, de a korszak vallásosságáról szóló feliratos anyag jelentős részét ezek a vonások mégsem jellemzik. Előadásomban amellet érvelek, hogy ezek a források a hellénisztikus vallásosság egyik, a vallástörténeti kutatás által elhanyagolt változatához tartoznak. Ez a változat leírható az eddig elsősorban modern jelenségekre használt civil vallás (*civil religion*) fogalmával, amely olyan közös spirituális, politikai és morális nézetrendszer jelent, amely polgári értékeket vallásos módon emel ki. Érvelésem szerint a hellénisztikus civil vallás szorosan összefüggött a korabeli városállami politika egyes nem vallásos aspektusaival és fontos szerepet játszott a mediterrán politeizmus egészének fejlődésében is.

Keisz Ágoston

Az első magyar nyelvű ógörög tankönyv. Márton István: A' görög nyelv első kezdete (1794)

Mándi Márton István (1760 – 1831), a pápai református kollégium Göttingenből frissen hazatért fiatal professzora az 1790-es években több nyelvtanulást segítő könyvet jelentetett meg: először elemi és haladó latin nyelvtant, majd német és ógörög nyelvkönyvet adott közre. Ez utóbbi *A' görög nyelv első kezdete* címmel 1794-ben jelent meg, és az első magyar nyelvű ógörög tankönyvként tartjuk számon. Márton István könyvei előszavaiban világosan kifejtette didaktikai alapelveit, amelyekből így a holt és élő nyelvek tanításának 18. század végi helyzetéről, céljairól is képet kaphatunk.

Előadásom célja, hogy bemutassam az első magyar nyelvű ógörög tankönyvet. Az előszó és más források alapján ismertetem azt, milyen célt tulajdonított Márton István a görög nyelv tanulásának és milyen oktatási módszereket tartott célravezetőnek. A kötet szerkezetének és példaanyagának ismertetésén keresztül azt is elemzem, hogyan valósította meg kitűzött céljait Márton István művében, milyen műveltséganyag és nyelvszemlélet jelenik meg munkájában. A kötet közvetlen elemzésén túl kitérek Márton István nyelvtanulásról vallott nézeteinek eredetére, ógörög nyelvkönyvének lehetséges forrásaira, a görög nyelv a korszak protestáns iskoláiban játszott szerepére, valamint arra is, milyen hatással volt Márton István munkásságára és az ógörög nyelv

magyarországi tanulmányozására a göttingeni egyetem és az ókor vizsgálatának 18. század második felében lezajlott szemléletváltása.

Keppinger Boglárka

A facultas kifejezés használatának néhány sajátossága az ókeresztény egyházfegyelemben

Gratianus Dekrétumában számos olyan ókori szöveget találunk, melyben szerepel a *facultas* kifejezés, még hozzá különböző jelentésekben: vagyon, lehetőség, jog, hatalom, engedély, képesség, alkalom. A Thesaurus linguae Latinae ezek jelentős részét tartalmazza, azonban vannak olyan jelentéstartományok, melyek nem találhatók meg benne. Ezek a szövegek nagy hatást gyakoroltak a kánonjog későbbi fejlődésére, sőt a mai napig is hatást gyakorolnak rá, különösen azért, mert Gratianus Mester Dekrétumába bekerültek. Az előadásban bemutatom a Thesaurusban nem szereplő jelentéstartományokat és néhány fontos ókori szöveget, kitekintéssel Gratianus ezekhez fűzött 12. századi magyarázataira, és olykor máig felfedezhető hatásukra.

Kersánszki Kamilla

Gyermektemetkezések sokszínűsége az ókori Mezopotámiában. Előzetes eredmények

A gyermekek régészete az utóbbi évtizedekben egyre inkább teret nyerő kutatási irányzat, azonban az ókori Mezopotámia területén egyelőre kevés ilyen szempontú tanulmány született. A sírok a gyermekek régészetének egyik legfontosabb forráscsoportját alkotják, temetkezési rítusuk pedig rendkívül diverz, a sírhely kialakítása, formája és mellékletei terén is. Mindezek a rítuselemek pedig jelentős változásokon mennek keresztül a vizsgált időszakban, az óbabilóni, valamint az újasszír és újbabilóni korszakok között. Ezen, a kutatás jelen fázisában kirajzolódó trendek mögött a gyermekek élők és a holtak társadalmában betöltött szerepének változásai állhatnak.

Kintli Dorka

Venantius Fortunatus az égi és földi hatalomról

Venantius Fortunatust, a VI. századi Gallia elitjének költőjét, a kezdeti kutatás Tours-i Gergely történeti munkája mellé kiegészítésként használta, verseinek elsősorban társadalomtörténeti vonatkozásaira fókuszálva, és egy némileg kedvezőtlen kép alakult ki a költőről, Samuel Dill gátlástalan hízelgőként írta le. Újabb kutatások felfedezték a versek esztétikai komplexitását, és ezáltal új fénytörésbe került a költő társadalmi szerepe és patrónusaihoz fűződő viszonya. A X.9 *carmen* tökéletes lenyomata Fortunatus világképének és királyi patrónusaival való kapcsolatának. Primér szinten a vers egy útleírás, ahol a költő csatlakozik a király kíséretéhez Metzről Andernachba fel a Moselen és a Rajnán. Az útleírás egyszersmind a királyi hatalom dicséretéért és tükröként is szolgál: a költő uralkodóját Róma örököséként tünteti fel igen kedvező színekben. Bibliai képek megidézésén keresztül azonban a vers az evilági munkával töltött napok és az azt követő túlvilági jutalom allegóriájává válik, a figyelem a jelenlévő királyról az égire fordul. A költő úgy dicséri uralkodóját, hogy egyszersmind a földi hatalom korlátaira is rámutat.

Kiss Dániel

Szóhálózatok és jelentésárnyalatok: rabidus és rapidus Catullus 63. versében

Hogyan végződik Catullus 63. *carmen*-je? A vers egy rövid imával zárul (63.91-93), melyben a narrátor arra kéri Cybele istennőt, hogy ne küldjön örületet órá, sem pedig a családjára. A költemény utolsó sora a forrásértékű kéziratok szerint így hangzik: *alios age incitatos, alios age rapidos*. Azonban reneszánsz kéziratokban felbukkan a *rabidos* olvasat, mely minden bizonnyal egy humanista konjektúra; az 1502-ös Aldina-kiadás óta a szövegkiadások többségében ez a vers utolsó szava. Emellett a XIX. század második felétől bizonyos szövegkiadók egy további helyen is beavatkoznak a szövegbe és a vers 85. sorában is a *rabidum* melléknévvel helyettesítik a

szöveghagyományban olvasható *rapidum* szót. A döntésük mögötti logika világos: a *ravidus* melléknév jobban illik egy olyan versbe, amelynek fő témája az örület. Azonban néhány szövegkiadás mindkét helyen megtartja a szöveghagyomány olvasatát.

Jelen előadás újból megvizsgálja ezt a szövegkritikai problémát. Amellett érvel, hogy a 63. *carmen*-ben a két melléknév egyikének az alakjai bukkannak fel újra meg újra, belső utalások hálóját fonva a versben, ugyanúgy, ahogy ezt korábbi értelmezések más szavakkal kapcsolatban már jelezték. De melyik melléknévről van itt szó? A kérdés megválaszolásához alaposan meg kell vizsgálnunk a két szó pontos jelentését, használatukat a klasszikus latinban, valamint Catullus költői nyelvezetét. Mindezek alapján az előadás egy új szövegrekonstrukciós javaslattal áll elő.

Ez a probléma jól mutatja a szövegkritika és az irodalmi szövegértelmezés bonyolult viszonyát. A szövegkritika célja az eredeti szöveg minél pontosabb rekonstrukciója; ehhez pedig nemcsak a szöveg nyelvének az ismerete szükséges, hanem magát a szöveget is minél mélyebben meg kell érteni. Egy ókori szöveg rekonstrukciója és értelmezése nem függetlenek egymástól, hanem kölcsönösen befolyásolják egymást.

Koltai Kornélia

Rendszerellenes prófétai beszédek

A negatív üzenetet hordozó prófétai beszédek főként szociális indíttatásúak. A romlott közállapotokról szólnak, amelyeket vadkapitalizmus jellemez: korrupció, kizsákmányolás, társadalmi egyenlőtlenségek, a jogrendszer leépítése. A kritikával illetett társadalmi berendezkedésért a „bűnös” – elvilágiasodott vagy idegen kultusz által befolyásolt – politikai és vallási vezetőrétegeket terheli a felelősség. Az ítéletes próféták beszédei ezért rendszerellenességükben is elitellenesek.

De vajon a rendszerellenes próféciákban megfogalmazódik-e bármiféle vízió a kirekesztettek, az elit és a rendszer által megnyomorított tömegek felemelésére? Kirajzolódik-e valamiféle jóléti program, amelynek véghezvitelére köteleznék az aktuális vezető hatalmasságokat? Vagy olyan attitűdről beszélhetünk, amely csak kritizálni és kárhoztatni tudja azt, ami van, de konkrét javaslattal nem áll elő? Vagy a „megtérés”, az „igaz istentisztelet” és a „törvények betartása” a konkrét javaslat? Mennyiben tekinthető ez „javaslatnak” az adott társadalmi-politikai miliőben?

A rendszerellenes próféták a beszédeikkel (a beszédeikből következően) vajon tényleg meg akarják dönteni a rendszert? Előadásom irodalmi és retorikai megközelítésben vizsgálja ezeket a kérdéseket, és igyekszik arra a kérdésre is válasszal szolgálni, hogy helyesek-e ezek a kérdésfelvetések. Az elemzéshez választott irodalmi szemlélet a rendszerellenes prófétai beszédekre mint emlékeztetpolitikai megnyilvánulásokra, egy tágabb költői hagyaték részeként tekint.

Korompay Eszter

„Citátott szájjal olvas” – Kovács András Ferenc metrikájáról

Az idézett részlet három olyan szempontot emel ki, amely Kovács András Ferenc költészetében különösen fontos: az olvasás, az idézés és a – jambikus sor lévén – hangzás vagy hangzóvá tétel kérdését. KAF a kortárs magyar költészet egyik legvirtuózabb verselője volt, aki ki- és fölhasználta a metrumban rejlő lehetőségeket. Használta – azaz a formát a jelentés szolgálatába állította, sőt, jelentést adott a ritmusnak is, ezáltal festve különös díszletet verseinek. A szófestés, tehát a szó képpé formálása azonban nemcsak zeneművek sajátossága lehet, hiszen a szójelentés irodalmi szövegek zenei eszközeivel is kifejezhető és kiemelhető, mint például a szó hangtete, ritmikája, a verssor metrumba, az esetleges szünetek és cezúrák. A fősoroltak mindegyikének közös jellemzője az időbeliség, s ha mindezeknek lehet ideje, úgy történetet is képesek megjeleníteni; a ritmus pedig testet adhat a fölhangzó szövegnek.

Előadásomban azt igyekszem körüljárni, milyen változatos metrikai formák jellemzik a KAF-költészetet: mennyiben kapcsolódik a klasszikus görög-latin szabályrendszerekhez, és mennyiben tér el tőlük. Kovács András Ferencről nem idegen az antik szerzőkkel való párbeszéd és költői játék,

amelyről már több értékes írás született. E párbeszéd része lehet a metrummal való kísérletezés is, amely főképp Catullusszal kapcsolja össze szövegeit, de a mérték sokféle használata Anakreónt és Horatiust is megidézi.

Az előadás az *Antikvitásreceptió a modern és kortárs magyar irodalomban* NKKP-projekthez kapcsolódik.

Kovács István

Ióannés Kinnamos történeti művének keletkezése: forráskritikai és kodikológiai megfontolások

Ióannés Kinnamos történeti művének datálása régóta vitatott kérdés a bizantinológiai kutatásban. Carl Neumann óta a szakirodalom jelentősen eltérő keltezési időpontokat javasol: míg egyesek I. Manuél uralkodása alatti (1180 előtti) keletkezést feltételeznek, mások az 1180-as évek második felére, esetleg az 1190-es évekre datálják a művet. Előadásomban igyekszem kritikusan vizsgálni a különböző datálási elméletek érvrendszerét, különös tekintettel a szövegben található belső utalásokra, Kinnamos Andronikos Komnénos udvarában betöltött lehetséges szerepére, valamint a mű egyetlen fennmaradt kéziratának (Vaticanus Graecus 163) kodikológiai sajátosságaira. Az előadás során szeretnék kitérni arra is, hogy a mű befejezetlen jellege miként befolyásolhatja a mű megírásának időpontjára vonatkozó következtetéseinket.

Kovács-Kiss Ágota Johanna

A pannóniai városfejlődés katonai háttere

A római katonák 25 év letöltött szolgálati idő után tisztességes elbocsátásban (*honesta missio*) részesültek, melynek egyik formája a földjuttatás volt. A korai principátusban az együttes leszereléskor elbocsátott katonákat egy helyre letelepítve ún. dedukciós coloniák keletkeztek. A földosztás és ezzel együtt a veterán coloniák létrehozása volt az első számú olyan intézkedés, mellyel a katonák társadalmi visszailleszkedését kívánták segíteni. Az Augustus császár idejében meginduló veterán coloniák létrehozása emellett fontos stratégiai célokat is szolgált, hiszen a Rómától távol eső provinciák ellenőrzése és a birodalom legitimitásának megerősítése ezáltal is biztosított volt, valamint az utánpótlás is, hiszen nagyszámú példával igazolható, hogy a veterán fia is katona lett. Az esetek többségében a leszerelt katonák szolgálati helyükön, a tábor melletti polgári településen, vicusban telepedtek le. A kapott földön éltek tovább családjukkal, ahol lehetőség adódott többlet termelésére is. A hadsereg erre állandó felvevő piacot jelentett. Pannonia provincia meghódítása egyaránt szolgált katonai és gazdasági érdekeket is. A megművelhető új földterületekre szolgálati idejüket letöltött veterán katonákat telepítettek. Előadásomban a pannóniai városfejlődés sajátos jellegzetességeit kívánom bemutatni, különös tekintettel a hadsereg meghatározó szerepére, mely központi szerepet játszott a provincia városfejlődésének alakulásában. Kutatásom középpontjában az a kérdés áll, hogy miként vált a katonai jelenlét a városi struktúrák kialakulásának motorjává Pannoniában, és hogyan járult hozzá ez a folyamat a provincia római imperiumba való integrálásához.

Kozák Dániel

Tu regere imperio - egy híres Aeneis-részlet kanonizálódása

A vergiliusi Anchises kijelentése a hősök felvonulásának végén arról, hogy mi is lesz a rómaiak feladata és mi az a „művészet”, melynek ők, nem pedig a görögök a legfőbb szakértői, az *Aeneis* leghíresebb részletei közé tartozik. A ma is használt kommentárok általában fel is hívják az olvasó figyelmét a *locus* kiemelt státuszára, és ezért (is) kézenfekvő azt gondolnunk, hogy ez a státusz mindig is adott volt. Az előadásban először azt mutatom be statisztikai elemzés segítségével, hogy ezt a feltételezést a kommentárhagyomány nem igazolja: a 6.847–853. sorokhoz (*excudent alii ... debellare superbos*) a fennmaradt ókori kommentárokban kifejezetten rövid (vagyis az adott kommentár átlagos részletességénél szűkszavúbb) magyarázat tartozik, s csak később, korszakról korszakra fokozatosan nyeri el a szövegrész – és pedig különösen annak utolsó, a rómaiakra

vonatkozó három sora – az átlagon felüli kommentátori figyelemben is megnyilvánuló kiemelt státuszát. Az előadásban ezt követően a recepciótörténeti folyamat néhány fordulópontját mutatom be a kommentárhagyományban Cristoforo Landinótól (1487) Christian Gottlob Heynéig (1767).

Krén László

Mit is látott Dión Chrysostomos Olbiában?

Dión Chrysostomos (kb. 40 – 120) Domitianus uralkodásának második felét száműzetésben töltötte. Ennek oka egyelőre homályos, nem tudunk többet a 13. beszédben tett megjegyzésen kívül, miszerint barátság fűzte egy római előkelőhöz, aki kivívta a császár haragját. Az viszont bizonyos, hogy nem csupán Rómában, hanem szülővárosában, a bithyniai Prusában sem látták szívesen, így ezen időszak egy részét a Fekete-tenger északi partján fekvő, egykor nagy és jelentős, ekkor azonban már kis területű, romos római helyőrségben, Olbia Ponticában (ma Parutine, Ukrajna) töltötte. 96-ban, Nerva trónra lépését követően tért vissza Prusába, ekkor írhatta és adhatta elő beszámolóját (*Borystheniticus*, Oratio 36). A beszéd központi témája a harmónia, a helyes rend, valamint a földön és égben végbemenő rendszeres és kiszámítható változás, azonban jelentős terjedelmet szentel a milió leírásának, azaz az Olbiában látottak és tapasztaltak bemutatásának is (a 61 caputból 13, tehát majdnem a teljes mű negyede). A Diónnál szereplő állításokat két irányból vizsgálhatjuk: a város és lakóinak leírása egyrészt összevethető a korábbi írott források információival, másrészt a város területén folytatott ásatásokból származó epigraphiai és régészeti bizonyítékokkal. Az előadás célja, hogy a beszéd összehasonlító elemzése által következtetéseket vonjon le Dión művének történelmi forrásértékéről.

Krupp József

Hermész és háború. Krasznahorkai László Háború és háború című regényének antik rétegei

Krasznahorkai László írásművészetének egyik fontos sajátossága a különböző kultúrákra, és azoknak is legnagyobb alkotásaira fordított intenzív figyelem. Több művében is kitüntetett szerepet kapnak az ókorhoz és a klasszikus műveltséghez kapcsolódó történetek és motívumok. Az előadás a szerző harmadik regényét, a Háború és háborút (1999) állítja középpontba, melyben több szinten is meghatározó az antik mítoszok és az ókori népek történelmének jelenléte.

Lakatos Szilvia

Arnthe és Praxias – Művészi identitások Athénban és Vulciban

Az előadás az etruszk ál-vörösalakos vázafestészet egyik pionírjának névadó amphoráján olvasható feliratokat elemzi. A jelenet szereplőit azonosító névfeliratok mellett a Bibliothèque nationale gyűjteményében őrzött váza fülén és peremén két további név is megjelenik: Arnthe és Praxias. Mindkét név leginkább nominativusként értelmezhető, ezért elsősorban mesterszignatúraként tekinthetünk rájuk. Arnthe és Praxias lehetséges szerepe, valamint a két név egymáshoz való viszonya azonban számos kérdést vet fel. A feliratok értelmezéséhez segítséget nyújthat azok összevetése a kortárs athéni vázafestészet szignálási gyakorlatával, különös tekintettel az Euphronios és Smikros, illetve Syriskos és Pistoxenos feliratai alapján kirajzolódó, konstruált művészi identitások jelenségére.

Láng Dorottya

Állat alakú amulettek Mezopotámiában

Az állat alakú amulettek Mezopotámia területén szinte minden korszak anyagi kultúrájában megtalálhatóak. A forma, az anyag és a szín szimbolikus jelentése minden esetben egy mögöttes mágikus gondolkodásra utal, amely túlmutat a tárgyak konkrét funkcióján. Bár az állatábrázolások stilsztikai alapon, és az írásos források alapján olykor konkrét fajokkal is kapcsolatba hozhatók,

ezek az azonosítások jelenleg inkább hipotetikusak. A hiányos dokumentáció miatt különösen fontos a vizuálisan is vizsgálható jegyek elemzése. Az eredmények arra utalnak, hogy az amulettek komplex szimbólumrendszerrel alkotnak, melynek pontosabb megértéséhez figyelembe kell vennünk az azonosítható állatfajokat, és a hozzájuk kötődő mitológiai, szimbolikus összefüggéseket, az amulettek anyagát és megjelenését, illetve a tárgyak kontextusát.

Laurinyecz Szabolcs

Az Antaeus-exkurzus és lehetséges apollóniosi előképe Lucanus Pharsaliájának IV. könyvében

A Lucanus-filológia egyik fontos kérdése a költő lehetséges görög mintáinak vizsgálata, ehhez kívánok hozzájárulni hasznos adalékokkal: előadásom célja, hogy Lucanus Apollónios-reminiszcenciáinak egy újabb, lehetséges rétegét tárjam fel. A *Pharsalia* IV. könyvének egy epizódját, a Hercules és Antaeus párviadalát elbeszélő mitológiai exkurzust vizsgálom meg. Feltételezésem szerint a szövegben Lucanus hivatkozhat az *Argonautika* Polydeukés és Amykos ökölharcát ábrázoló epizódjára. Hipotézisemet arra alapozom, hogy az általam feltételezett azonosságok között egyszerre tűnnek fel atmoszférikus, dramaturgiai és motivikus egyezések, amelyek együttesen bizonyíthatják, hogy az *Argonautika* említett epizódja Lucanus számára forrásul szolgált a *Pharsalia* e részletének megalkotásához.

Leskóné Delbó Katalin

Antik motívumok és intertextualitás a Pápai Páriz Ferenc doktorra avatására írt latin és ógörög nyelvű köszöntő versekben (Vota solennia, 1674)

Pápai Páriz Ferenc 1674-es bázeli doktorra avatásához kapcsolódó *vota solennia* (köszöntő versek) latin és ógörög nyelvű anyaga kivételes intertextuális terepet nyit a kora újkori akadémiai alkalmi költészet és az antik irodalmi hagyomány találkozásán. A szövegkorpusz műfaji szempontból is szokatlan: ünnepi alkalmi költészetként orvosdoktori avatáshoz kapcsolódik, és a medicina témamegjelölése több helyen a megszólalás keretét is kijelöli. Az előadás filológiai, szövegközeli elemzést ad: a nyelvi megformáltság, a műfaji regiszterek és a retorikai eljárások vizsgálatával az antik irodalmi motívumok szerepére és funkciójára összpontosít.

Lindner Gyula

Istenismeret és az isten utáni vágyakozás Plutarchos De Iside et Osiride c. művében

Deisidaimonia, *atheotés* és *eusebeia* fogalmi hármassága végigkíséri a chairóneiai Plutarchos életművét: *De superstitione* c. korai írásától kezdve, amelyben a két előbbi az istenekre vonatkozó tudatlanság és ostobaság következményeinek tartja, számos vallásfilozófiai értekezésében e fogalmak segítségével mutatja be a vallási szélsőséget (babonáság és istentagadás) vagy a helyes, kiegyensúlyozott vallásos attitűdöt, amelyből az istenekhez fűződő ideális kapcsolat származik. *De Iside et Osiride* c. kései, életműve egyik utolsó írásában a fenti fogalmak tükrében is igyekszik értelmezni Isis és Osiris történeteit, a hozzájuk kapcsolódó rituálékat és szimbólumokat. Plutarchos komplex feladatot vállal magára, ugyanis az (egyiptomi) istenekre vonatkozó és róluk megfogalmazható igazságokhoz olyan, a görög filozófiai tanításokon átszűrt istenismeret és tudás szükséges, amelyet valójában csak maga az istenség adhat meg az ember számára.

Magdus Tamás

A Liberalia ünnepének vallástörténeti kontextusai vizsgálata

Az antikvitás kutatásában jól ismert tény, hogy a plebeiusok három legfőbb istensége Ceres, Liber és Libera voltak. Ők alkották az aventinusi istentriász tagjait, akik a plebeius néprétegek kultikus fókuszpontjában helyezkedtek el. Liber és Libera alakja önmagában meglehetősen problémás, kevés ismeretünk van róluk és ezen információk is elég zavarosak kétezer év távlatából. Azt ugyanakkor

tudjuk, hogy a római naptár szerint március 17-én zajlott a Liberalia ünnepe, amelyről egy-egy Varro és Ovidius szöveghely ismeretes. A két forrást leszámítva kevés és töredékes információ maradt ránk, azonban a meglévő leírások is meglehetősen homályos leírást adnak az olvasóknak. Ezen szövegeken keresztül azonban egy meglehetősen érdekes beavatási rítus elmosódott körvonalai rajzolódnak ki. Jelen előadásunkban kísérletet teszünk arra, hogy a vallástörténet kutatásának eszközeivel az auctorok szövegeiben fennmaradt információkat részletesen elemezzük és kísérletet tegyünk arra, hogy valamilyen formában rekonstruáljuk az ünnep lefolyását. Megpróbálunk rávilágítani arra, hogy mi készítette a korai római népet, hogy ilyen jellegű ünnepet rendezzenek és, hogy mi lehetett az a társadalmi motiváció, amely még a Kr. u. I. évszázadban, eredeti jelentéstartalma nélkül, is életben tartotta a Liberalia ünnepét.

Marton Máté

Apollo Medicus és az augustusi „biopolitika”

Előadásomban a *body politic*-hez köthető testmetaforák augustusi relevanciáját és a principatus biopolitikai vonatkozásait vizsgálom. A késő köztársaság retorikai és politikai irodalmában megjelenő, a testhez köthető képes beszéd hozzájárult ahhoz, hogy Augustus később „gyógyító” uralkodó képében tüntethesse fel magát. Mivel kevés kortárs forrásunk van egy ilyen uralkodókép létezéséről, amellet érvelek, hogy ez a koncepció a *res publica* gyógyító kultuszain – Salus, Aesculapius, valamint végül, de nem utolsósorban Apollo Medicus kultuszán – keresztül manifesztálódott. A kortárs források alapján úgy tűnik, hogy az augustusi Apollo-kultusz magába integrálta a másik kettőhöz köthető funkciókat, amelyekben értelmezésem szerint az agambeni *bios*, azaz a társadalomban, kultúrában és önkifejezésben megélt létezés, valamint a *zōē*, a biológiai funkciókra leszűkített pusztá élet (*nuda vita*) koncepciói ismerhetők fel. Augustus Apollo Medicuson keresztül nemcsak a *body politic* „meggyógyítójaként” tudta feltüntetni magát, hanem annak elidegeníthetetlen részeként is: a princeps egészsége és az állam egészsége egymástól elválaszthatatlan módon kapcsolódott össze, ahogyan ez Horatiusnál (Serm. I. 9 és Carm. I. 21). Végezetül az *Aeneis* gyógyító epizódját (XII. 391–429) vizsgálom, amelyben megjelenik a reprodukció és a generációk folytonossága, valamint az augustusi biopolitika implicit kritikája.

Mayer Péter

Uralkodó-invektíva nyomai egy Anakreón-papiruszon? (P. Oxy. 3722, fr. 16)

Az előadás egy H. Maehler által 1987-ben kiadott ókori Anakreón-kommentár költői szövegrészletével foglalkozik. A rövid lémma Polykratés samosi tyrannos nevének első ismert anakreóni említését tartalmazza, igazi jelentősége azonban nem ebben áll. A szöveglelet ugyanis az uralkodó nevének torz alakját mutatja (ὄ Πυλάκρατες), amit a kutatás a mai napig másolói elírásként magyaráz. Az egyetlen kivételt maga az *editor princeps* kérdésként megfogalmazott elgondolása jelenti, miszerint itt az Anakreóonnal szoros barátságot ápoló és a költőt udvarába fogadó samosi uralkodó költői gúnynevével van dolgunk („a pun on Polycrates?”). Az előadás szövegkritikai alapon igazolja Maehler sejtésének helyességét, és kísérletet tesz az invektív megszólítás értelmezésére, s ezzel együtt a költői beszédhelyzet rekonstrukciójára is. Amennyiben feltételezésem helytálló, szövegünk az uralkodóhoz intézett személyes (sg. 2) költői invektíva első ismert példáját jelenti az európai költészetben.

Mazán Réka Viktória

Alexandriai Philón angyaltana

Alexandriai Philón hellénisztikus zsidó filozófus és exegéta leginkább allegorikus bibliaértelmezéséről ismert. Műveiben ötvözi a zsidó gondolkodást a görög filozófiával, a Biblia szövegét pedig két szinten értelmezi: mögöttes jelentést tulajdonít neki, azonban a szó szerinti értelmezést sem veti el, csupán két különböző megértési szintként tekint rájuk.

Ezt a megközelítési módot alkalmazza Philón a bibliai szövegben előforduló angyalokra is. Az angyalokat Istennek alárendelt lelkeknek tekinti, akiken keresztül Isten a földi világgal érintkezik. Az angyalok sokféle feladatot látnak el, melyek közül a legfontosabb, hogy összeköttetést biztosítsanak Isten és az emberek között. Közvetítik Isten üzeneteit és utasításait az emberek felé, és továbbítják az emberek kéréseit az Atyának. Az emberek az angyaloknak köszönhetik a kisebb horderejű, mindennapi jó dolgokat, hiszen a legjelentősebb javak magától Istentől érkeznek.

Philón műveiben többféleképpen is hivatkozik az angyalokra, mindegyik megnevezés az angyalok más és más szerepkörét mutatja be. Ezek a megnevezések az *angelosz* mellett a *logosz*, a *dünamisz* és a *pszükhé*. Amikor az angyalokat *isteni logoszoknak* (θεῖος λόγος) nevezi, akkor azok útmutató és tanító aspektusát helyezi előtérbe. A *pszükhé* (lélek) esetében a kontextusból derül ki, mikor beszél Philón angyalokról, és mikor emberi lelkekről. *Dünamiszokként* (képességek) pedig akkor hivatkozik az angyalokra, amikor Istennek egy-egy képességét, erejét reprezentálják, amelyen keresztül Isten az emberi világgal érintkezik.

Előadásomban Philón angyaltanát mutatom be: bővebben ismertetem a fent vázolt terminológiát, és annak segítségével áttekintem Philón angyalokról szóló szövegeit. Ezek alapján definiálom az 'angyal' jelentését Philónnál, annak jelentésrétegeit pedig típusokba sorolom, ily módon átlátható rendszerként mutatom be a philóni angyaltant.

Miller Oliver

Doktrína és szkepszis Plutarkhosz platonizmusában

Az előadás Plutarkhosz Platón-értelmezését vizsgálja, abból a belátásból kiindulva, hogy a szerző egyszerre ismeri el a platóni korpusz doktrinális tartalmát és a doktrínát kétségbe vonó szkepszis jelentőségét. A központi kérdés az, hogy Plutarkhosz miként határozza meg a doktrínák episztemológiai státuszát e két szempont között: végérvényes dogmákként értelmezendők-e, vagy inkább az emberi megismerés korlátai között elérhető, valószínű állításokként. Az előadás azt járja körül, miként válik e kettő együttes jelenléte Plutarkhosz platonizmusának meghatározó vonásává.

Mogyoródi Emese

Az igazság kutatása, a görög philosophia haszna és a demokrácia

Az előadás azt vizsgálja, hogy az igazság tudományos kutatására mint emberi tevékenységre vonatkozóan milyen mércéket hagytak ránk a görög filozófusok, különös tekintettel arra a manapság sokat vitatott kérdésre, hogy van-e „haszna” az olyasféle diszciplínáknak, mint általában a bölcsészettudomány (köztük kiemelten a filozófiatudomány). A *philosophia* platóni-arisztotelészi fogalmából kiindulva megvizsgálja előtörténetét és gyökereit (Püthagorasz és Hérakleitosz művében) és kimutatja kontinuitását Szókratészen át Platónig és Arisztotelészig. Amellett érvel, hogy a görög *philosophia* fogalma nem csupán lefektette az igazság tudományos kutatásának módszertani alapjait, hanem egyúttal egzisztenciális és értékdimenziókat is hordozott. Levonható tanulásként megállapítja, hogy egy demokráciában a görög szellemben felfogott *philosophia* művelése nem egyszerűen „hasznos”, hanem életbevágó.

Mohay Gergely

A játék szerepe az életben: Platón és Arisztotelész különböző álláspontja

Platón jelentős szerepet tulajdonít a játéknak az erkölcsi fejlődésben és ezért a nevelésben is. Továbbá úgy gondolja, hogy a játék mintát jelent a jó élet számára: úgy kell viszonyulni az élethez, mint egy játékhoz. Ezzel szemben Arisztotelész szerint a játéknak sem az erkölcsi fejlődésben, sem a nevelésben, sem az ember végső céljában nincs szerepe. A két szerző különböző álláspontja elsősorban játék-definíciójuk, boldogság-fogalmuk és istenképük eltéréseire vezethető vissza. Az előadás célja ezeknek az eltéréseknek a tisztázása Platón és Arisztotelész játék-fogalmának pontosabb megértése érdekében.

Munding Márta

Műfajidegen szövegrészek a Metzi Epitomében: provokatív levelek és talánydialogus

A *Metzi Epitomé* III. Dareios halálától az Indus folyón való leereszkedésig mutatja be III. Alexandros hadjáratának eseményeit rendkívül tömör és sok esetben töredékes formában. Ez a munka több más Alexandrosról szóló írással (*Epistula ad Aristotelem; Liber de morte testamentoque Alexandri Magni*) együtt vélhetően a 10. század – más vélemény szerint a 11. vagy a 12. század – során összeállított, úgynevezett 500-as *Metzi-kódex* (*Codex Mettensis 500*) részét képezte. Az 1944-es bombázások során azonban az eredeti kódex megsemmisült, a szöveg pedig két 19. századi kiadásnak (D. Volkman; O. Wagner) köszönhetően maradt fenn.

A meglehetősen késői, valamikor a Kr. u. 4. vagy 5. század folyamán összeállított *Epitomé* készítőjéről, a „rövidítés” alapjául szolgáló munka szerzőjéről és nyelvéről semmit sem tudunk. Az elbeszélés ugyanakkor számos ponton rokonítható a *vulgata-hagyomány* szerzőinek – elsősorban Curtius Rufusnak és a Pompeius Trogus munkáját felhasználó Iustinusnak – beszámolóival. E bizonytalanságok miatt a kutatás sokáig megkérdőjelezte a mű forrásértékét, jöllehet E. Baynham rámutatott arra, hogy a szöveg több olyan, Alexandros életére vonatkozó unikális információt is megőrzött, amelyek némelyike akár hiteles is lehet.

Az *Epitomé* sajátossága, hogy három olyan szövegrészt is tartalmaz – két, Alexandros-hoz intézett provokatív hangvételű levelet, valamint az indiai filozófusokkal folytatott talánydialogust –, amelyek terjedelmük, kidolgozottságuk és narratív jellegük miatt elválnak az *epitomé* műfaji logikájától. Az *epitomé*ben ugyanis rendszerint hiányoznak a díszítő elemek, ebben a szövegben mégis szerepelnek ilyen szövegrészek, ráadásul hangsúlyos helyet is kapnak.

Az előadás azt vizsgálja, mi indokolhatja e műfajidegen szövegrészek megjelenését és kidolgozását; szerepelnek-e valamilyen formában ezek a részletek más Alexandros történetét elbeszélő forrásban; milyen funkciót töltenek be a narratívában, és miként járulnak hozzá az *Epitomé* Alexandros-képének alakításához.

Nemes Szilvia

Prózaritmus 6. századi császári rendeletekben: a const. Imperatoriam elemzése

A latin prózaritmus, amelyet az antik *clausula* rendszer jelentett, olyan precíz rendszer, amelyet a klasszikus latin prózában írott művek – mindenekelőtt Cicero szónoki beszédei – örökítettek meg a számunkra. Ez a rendszer ugyanakkor a vulgáris latin térnyerésével jelentős átalakuláson ment keresztül, míg nem a középkorban helyet adott az ún. *cursus* rendszernek. Jöllehet a szakirodalomban már Norberg is foglalkozott a kérdéssel, továbbra is nehezen eldönthető, miként realizálódhatott a prózaritmus a 6. századi, átmeneti korszakban.

Ez a probléma különösen akkor válik érdekessé, amikor egy olyan propagandisztikus szöveggel állunk szemben, mint a Iustinianus császár kodifikációját bevezető rendeletek anyaga. E rendeletek nem titkolt célja volt, hogy az „aranykor” helyreállításának dicső tettét a császár személyének tulajdonítsák, aki – nem minden retorikai érzék nélkül – a Mindenhatóba vetett hitének szerepét hangsúlyozza mint kodifikációja megalkotásának nélkülözhetetlen elemét. A császári rendeletek szövege nem pusztán jogi szöveg: stílusát tekintve sokkal inkább egy szónoki beszédhez hasonlítható, amely időnként költőktől kölcsönzött metaforákkal él. A szövegek pedig nem csupán ebben emelkednek ki a császári rendeletek sorából, hanem prózaritmusukkal is.

A rendeletek prózaritmusának elemzése és értékelése azonban korántsem sem egyszerű feladat. Még a 6. századi kiejtés lehető legpontosabb meghatározása mellett sem egyértelmű, hogy egy adott rendelet prózaritmusosa az antik *clausula* rendszert őrizte-e meg (ezzel erősítve az aranykorhoz való visszatérést), vagy a középkori *cursus* rendszert vetíti előre. Előadásomban az egyik bevezető rendelet, nevezetesen a *const. Imperatoriam* elemzése révén kívánom érzékeltetni a 6. századi prózaritmus meghatározhatóságának problematikáját.

Németh András

Fulvio Orsini és a szövegtöredék fogalmának és kiadási módszertanának kialakulása a 16. században

A szövegtöredék fogalma az ókorhoz való viszony megváltozásával együtt született valamikor a 15. század végén. Ezek antikvárius gyűjtése a csak 16. század végére terjedt el. Míg a korábban ismeretlen antik szerzőket, illetve antik szövegeket egyre nehezebb volt kéziratokban fellelni, az egyre nagyobb számban elérhető szövegkiadásokból könnyebbé vált elveszett szövegek összegyűjtése és rekonstrukciója néven nevezett korábbi szerzők szövegszerű idézeteiből és részleteinek parafrázisából. E kiadói gyakorlat kidolgozásában Fulvio Orsini (1529–1600), humanista antikvárius úttörő szerepet játszott, aki a később elterjedt módszert a görög költői töredékekre (1568), illetve a görög (1582) és latin (1595) történetírók töredékeire is alkalmazta: azonos módszertannal gyűjtötte össze szisztematikusan és kommentálta több szerző töredékeit, testimóniumait műfajok szerint szétválasztva, főként a saját nyomtatott könyvei alapján. Az előadásom a történetírói töredékek kiadásának módszerének, és fogalomrendszerének kidolgozását vázolja fel az *Excerpta de legationibus* 1582-es antwerpeni kiadásának példáján keresztül (USTC 401920), melyben Polybios, Diodóros Sikeliótés, Halikarnassosi Dionysios, Appianos, és Cassius Dio töredékeit és testimóniumait adta ki, ezzel mintát teremtve a későbbi kiadók számára. A módszer évszázadokkal megelőzi a német filológia 19. századi gyűjteményeiből (pl. *Fragmenta Historicorum Graecorum*), és az egyes történetírók töredékes részeinek kiadásában alkalmazott módszert.

Németh Attila

Gondviselés a Naturales Quaestiones-ben

Az előadás mellett érvel, hogy Seneca *Naturales Quaestiones* című művében a gondviselés nem kifejtett tanításként, hanem rejtett szervezőelvként működik. Bár a művet hagyományosan a meteorológiai és természettudományos irodalom részeként értelmezik, Seneca természeti vizsgálódása valójában etikai és teológiai célokat szolgál: a kozmikus rend szemlélete a lélek felemelésének és a sors elfogadásának eszköze. A jelenségek – még a pusztítónak tűnők is – a racionális világrend szükségszerű megnyilvánulásai. A mű így hallgatólagos választ ad a stoikus–epikureus vitára a gondviselés és a véletlen szerepéről, és a *De Providentia* nyílt teológiájától eltérően narratív és kozmikus perspektíván keresztül épít fel egy implicit teodíciát. A *Naturales Quaestiones* ezért a gondviselés „rejtett architektúrájaként” olvasható.

Niederreiter Zoltán

Újasszír és újbabilóni mérlegek

Az előadásom az ókori Mezopotámia gazdasági életében meghatározó mérlegeket vizsgálja. Az újasszír és újbabilóni kori anyagi kultúrában és képi világban viszonylag kevésbé ismert tárgytipusra vonatkozó forrásokat gyűjtöm össze, hogy megismerjük a legfontosabb típusait és azokat az ábrázolási témákat, amelyekben a mérlegek megjelennek. Kutatásaim elsődlegesen az asszír udvari művészetből, valamint az asszír és babilóni gliptikából ismert példákra fókuszálnak.

Odrobina László

Házasság, szentség, büntetés: kereszténység és jogértelmezés egy Constantinus – Constantius korabeli törvényben

A késő római jogban az *adulterium* büntetésének értelmezése körül régóta vita tárgya, hogy a 4. században megfigyelhető jogi szigorodás milyen mértékben magyarázható a keresztény erkölcsi normák állami érvényesítésével. Különösen a CTh 11,36,4-ben szereplő rendkívül súlyos szankciók – a zsákbavarrás és az elevenen való elégetés – járultak hozzá ahhoz az értelmezési hagyományhoz, amely e rendelkezéseket a házasság keresztény értelemben vett szentségének védelmével hozza összefüggésbe. A tanulmány e feltevést filológiai és jogtörténeti elemzés keretében vizsgálja felül,

anélkül hogy a keresztény értelmezési horizontot eleve kizárná. Elemzési fókuszában a *sacrilegos nuptiarum* és a *parricida* terminusok jelentésmezője, valamint a CTh 11,36,4 belső szerkezete és jogi-retorikai logikája áll. A vizsgálat kiterjed a Codex Theodosianus és a Codex Iustinianus közötti szövegviszonyokra, az interpoláció lehetőségére, továbbá a kapcsolódó későbbi jogforrásokra, így az Institutionesre, Iustinianus novelláira és Maiorianus rescriptumára. Az elemzés célja annak feltárása, hogy a keresztény nyelvezet miként működik normatív jogi közegben, milyen konkrét magatartásformákat jelöl, és hogyan illeszkedik a konstantini–constantiusi törvényhozás büntetőpolitikai, igazságszolgáltatási és hatalmi stratégiáinak tágabb összefüggésrendszerébe. A kérdés újrafogalmazása lehetőséget teremt annak vizsgálatára is, miként befolyásolta a kereszténység nyelvi jelenléte a császári törvények értelmezését, alkalmazását és utóéletét a késő antik jogi gondolkodásban, valamint milyen módszertani következményekkel jár mindez a modern kutatás számára és értelmezésében egyaránt.

Páczelt Ádám

Hagyomány és újítás - Servius az Országos Széchényi Könyvtárban

Előadásom témáját az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Cod. Lat. 7 jelzetű kézirata szolgáltatja. A kézirat Vergilius három költeményét és a hozzájuk kapcsolódó antik kommentátor, Servius (Kr. u. 4-5. sz.) megjegyzéseit tartalmazza. A kézirat rövid, vázlatos kodikológiai és tartalmi ismertetőjét követően rátérek az előadás fő témájára, az említett kommentárra, amely több szempontból is érdekes. Egyrészt hosszabb-rövidebb passzusok fedezhetők fel benne az ún. Servius Auctus vagy Servius Danielis néven ismert, nagyságrendileg a Kr. u. 7. sz.-ban létrejött, bővített serviusi kommentárból, másrészt számos helyen megfigyelhető, hogy a kézirat másolója vagy szerkesztője a kommentár szövegét sajátos módon alakítja. Ezek kielégítő feltérképezése és magyarázata további kutatást igényel, azonban az eddigiek alapján valószínűsíthető, hogy szerepet játszhattak mind oktatási, mind a szöveg tematikus egységeit érintő szempontok. Az előadásban ezeket a szempontokat és az eddigi eredményeket kívánom ismertetni kiválasztott szöveghelyek segítségével.

Papp Róbert

Az amerikai államalapítás arisztotelészi gyökerei

Amikor Thomas Jeffersont a Függetlenségi Nyilatkozat szelleméről kérdezték, annak alapjául szolgáló egyik legnagyobb tekintélyt Arisztotelész személyében jelölte meg. Tekintettel a dokumentum jogi és kulturális jelentőségére, a görög filozófus említése felveti a Sztagirita amerikai alapító atyákra gyakorolt hatásának kérdését. Egy másik alapító, George Washington, beiktatási beszédében az „erény és a boldogság felbonthatatlan egységéről” beszélt, amelyet a neves politikai filozófus, Harry V. Jaffa „a Nikomakhoszi etika tömör foglalatának” nevezett. Az előadás Arisztotelész filozófiájának hatását kívánja feltárni a 18. századi Észak-Amerikában, összehasonlítva elsősorban Arisztotelész Nikomakhoszi etikáját, Politikáját az alapító atyák különböző írásaival. Mivel az előadás elsősorban az eszmetörténetre, a politikai filozófiára és az erkölcsfilozófiára koncentrál, így a feldolgozott dokumentumok és írók főként olyan fő személyiségekre korlátozódnak, mint Thomas Jefferson, George Washington, James Madison és Alexander Hamilton. Ahhoz, hogy kellően megértsük az alapítókat, és így Arisztotelész gondolkodásának valódi hatását, meg kell vizsgálnunk személyes leveleket, röpiratokat, beszédeket, valamint a különböző bizottságok által elfogadott jogi dokumentumokat is.

Párkányi Bence

Kanyarban előzni – A forduló quadriga motívuma az athéni vázafestészetben

Az athéni feketealakos és vörösalakos vázafestészetben sok esetben szerepel ugyanaz a jelenet olyan edényeken, amelyek korban, technikába vagy funkciójukban eltérnek. Tekintve, hogy ezek nem feltétlenül kapcsolódnak egy műhelyhez vagy időszakhoz a jelenségre magyarázat lehet egy adott

mitikus történet egy epizódjának bevett ábrázolása, amelynél a kompozíció megbontása a kép által közvetített üzenet megváltoztatásával járhat. Azon vázák esetében azonban, ahol nem lehet konkrét történetet kötni a figurális díszítéshez és még inkább, ha az adott jelenet nagy számú vázát díszít, felmerül a lehetősége, hogy a festők már meglévő alakokat vagy alak csoportokat kombináltak. A jelenet ily módon való megkomponálása lehetőséget ad az egyes motívumok vizsgálatára úgy szinkronikus, mint diakronikus módon.

A háromnegyedes nézetben ábrázolt négyesfogot esetében is egy ilyen motívumról beszélhetünk. A *forduló négyesfogot* az i.e. 6. század közepén jelenik meg az attikai feketealakos vázafestészetben és népszerűségét jól mutatja, hogy akkor is kedvelt alak marad, amikor a vörösalakos technika az elsődleges díszítési mód és az a feketealakos vázák már csak szériákban gyártott alacsony művészi kvalitású edények formájában van jelen. A 2025 szeptemberében indult és jelenleg is az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program keretében futó 'Késő archaikus vázafestő(k) - A forduló quadriga, mint ikonográfiai szkhéma a késő archaikus athéni vázafestészetben' című kutatási projekt ezt a motívumot vizsgálja az athéni feketealakos vázafestészetben.

Jelen előadás célja a kutatás során eddig felemerült elméleti és módszertani problémák, valamint a lehetséges irányok felvázolása mellett a projekt részeredményeinek bemutatása.

Pataki Elvira

Hieronimus redivivus: *Szent Jeromos-ekphrasisok a 60-as, 70-es évek magyar avantgard költészetében*

Szent Jeromos részint feltételezett születési helye, részint a pálos rend alapításában és lelkiiségében meghatározó jelentőségű *Vita Sancti Pauli primi eremitaie* révén erős szálakkal kötődik Pannóniához / Magyarországhoz. Az egyházatya hatása középkori kegyességi irodalmunkra, a népi vallásosságra közsímet. Az előadás a szent félmúltbeli, illetve jelenkori, hazai és határon túli irodalmi és képzőművészeti utóéletére irányuló kutatás részeként a verbális és vizuális rekonfigurációk gazdag korpuszából a Hieronymus-ábrázolás képzőművészeti klasszikusai által inspirált *ekphrasisokra* koncentrálnak, különös tekintettel Tolnai Ottó és Lászlóffy Aladár alkotásaira.

Kabócák és kakasok a dél-itáliai Persephoné-kultuszban. Valós és fiktív epitaphionok bevonása egy lokroii pinax-típus eszkhatalogikus olvasatába

A Lokroi Epyzephyroi területtől előkerül terrakotta votív táblákon feltűnő szárnyas lények (lovak, madarak) között ritka, vallási, művészet- és zenetörténeti szempontól azonban figyelemre méltó csoportot képeznek a rovarokat (*tettix, akris*) kakasok társaságában megjelenítő altípusok (T. 4/4, 4/5 Rubinovich). A tudományos konszenzus szerint a Persephoné-reliefek ikonográfiája a halandó (női) lét két átmeneti rítusához kötődik, a házasság mellett a túlvilágra való távozásához is (ez utóbbit egyúttal az orphikus aranylemezek eszmeiségével rokonítják). A kutatás rég felismerte a kabóca mint identitásképző szimbólum jelentőségét a lokális ideológiai, kulturális tradícióban. Jelen előadás az eddigiekben nem vizsgált epigrafikus források és költői alkotások segítségével igyekszik hozzájárulni a rovarokat szerepeltető képtípusok értelmezéséhez.

Patay-Horváth András

Egy olympiai felirat (IvO 253) régi problémáinak újragondolása

A feliratnak csak néhány betűje maradt meg, de Pausanias (5.10.4) idézi a szöveget, és így a kiegészítés nem okoz nehézséget. A tanagrai csatára utaló epigrammát hordozó kő töredékei mégis feladták a leckét a kutatóknak: hol állt a felirat, miért olyan az alakja, amilyenre a megmaradt rész utal, egyáltalán milyen alakja volt? Több egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő megoldási lehetőség is felmerült, a német régészeti intézet legutóbbi athéni évkönyvében pedig egy egészen új elképzelés látott napvilágot, amely a szöveget egy talapzat felirataként értelmezi és a benne szereplő *phialé* szót is az eddig megszokott (és Pausanias által javasolt) átvitt jelentés helyett szó

szerinti értelemben magyarázza. Bár joggal emeli ki az eddigi javaslatok problémáit, szerintem ez a legújabb hipotézis sem állja meg a helyét, és ezért igyekszem a felirat és a felirathordozó által felvetett nehézségekre egy új magyarázatot javasolni.

Paulus Nóra

„Bu Njem költőinek” metrikai és prozódiai műveltsége

J. N. Adams 1999-ben megjelent, *The Poets of Bu Njem: Language, Culture and the Centurionate* című tanulmányában részletes szociolingvisztikai fókuszú vizsgálatnak vetette alá a mai Líbia területén fekvő Bu Njemben talált két, Kr. u. III. századra datált verses feliratot. A tanulmány, amely a császárkori Gholaiia erőd lakóinak romanizációját kutatta, elsősorban mégsem ebben a témakörben írott munkákban idézik. Adams sok egyéb szempont mellett a feliratok prozódiját is elemezte, és az ezzel kapcsolatos következtetései széles körűen idézettek a latin magánhangzórendszer császárkori átalakulásáról szóló munkákban annak a megállapításnak az alátámasztására, amely szerint a latin magánhangzók kvantitásrendszere a Kr. u. III. századra már gyakorlatilag leépült, annak ismerete ebben az időben műveltségi kérdéssé vált, legalábbis Afrikában. Előadásomban arra szeretnék rávilágítani, hogy az Adams által vizsgált feliratos költemények még saját szerzőikre vonatkozóan sem bizonyítják a fenti feltételezést.

Péti Miklós

„Wild-eyed Muses” –a homéroszi himnuszok Percy Bysshe Shelley fordításában

Az angol romantika második generációjának közismert alakja, P. B. Shelley 1818 és 1820 között angolra fordított az ún. homéroszi himnuszok közül ötöt közeli barátja, Thomas Jefferson Hogg sugallatára. Shelley – műveinek egyik huszonegyedik századi szerkesztője szerint – „ügyesen és magabiztosan” és „impozáns könnyedséggel” értelmezi a himnuszokat, az angol szöveg összehasonlítása az eredetivel azonban több szempontból is érdekes tanulságokkal szolgál. Dolgozatomban a fordítások néhány jellegzetes helyét veszem szemügyre, miközben arra keresem a választ, miért pont ezekre a himnuszokra esett Shelley választása és – tágabb perspektívából – mit jelenthetett a homéroszi himnuszok szövegtörzse az angol romantikában.

Pillár Blanka

A katalizma múzsái: Neoklasszicizmus a kelet-közép-európai holokausztköltészetben

Előadásomban a klasszikus antikvitás 20. századi irodalmi recepciójával foglalkozom, a neoklasszicizmus történelmi, erkölcsi és eszmei hátterére fókuszálva. Céлом bemutatni, hogy az ókor esztétikai, poétikai, intellektuális és filozófiai öröksége hogyan biztosított menedéket a kelet-közép-európai költők számára a fasizmus és a Holokauszt vészterhes idejében. Tanulmányom Babits Mihály, Radnóti Miklós, Láng Éva, Zbigniew Herbert, Abraham Sutzkever és Zuzanna Ginczanka költészetét középpontba állítva vizsgálja az ókor megidézését mint morális és művészeti menedéket, illetve a humanizmus és civilizáció kapcsolatát a régiót pusztító borzalmak között. Az előadásom alapját képező kutatásomat az Oxfordi Egyetem klasszika-filológiai esszéversenyén díjazták.

Polgár Anikó

Az ultima manus elve a műfordítás-történetben. Devecseri Gábor antik fordításainak filológiai problémái

A műfordítás-történetben az *ultima manus* elvének alkalmazása, vagyis a fordító utolsóként jóváhagyott szövegváltozatának a meghatározása számos problémát vet fel. Az előadás kéziratári anyagokra (PIM, Devecseri-hagyaték) támaszkodva tárgyalja Devecseri Gábor antik fordításainak filológiai problémáit, elsősorban a szövegkiadás kérdését. Devecseri halála után (1971) az antik fordításai esetében különféle szövegkiadási hozzáállásokkal találkozhatunk. Az Arisztophanész- és

Plautus-fordítások esetében különösen nagy volt a szövegkiadók felelőssége, hiszen ezek nagy része Devecseri életében nem jelent meg. A rádiós használatra átalakított fordításoknak a Devecseri-életműsorozat szövegkiadási elveihez igazítása a szerkesztők kreatív hozzáállását követelte meg. A befejezetlen Plautus-fordítások esetében a szövegkiadó szinte társfordítóvá vált. A fordító életében Catullus verseinek négyféle nyomtatott változata jelent meg, Zsolt Angéla azonban, a Lyra Mundi sorozat Catullus-kötetének (1978) szerkesztője egyiket sem tartotta elfogadhatónak, s azt a módszert választotta, hogy Devecseri sorvariánsaiból szabadon válogatott, olyan sorkombinációkat hozva így létre, amilyenek Devecserinél korábban sosem léteztek. A költő kisebb műfordításait (1979) sajtó alá rendező Szilágyi János György nem élt ezzel a módszerrel. „A szerkesztés célja [...] nem lehetett más, mint a költő által magáénak vallott legkésőbbi szöveg megállapítása és közlése” – írta szerkesztői megjegyzésében. Ez nem mindig a legutolsó nyomtatásban megjelent változat elfogadását jelenti, hanem a kéziratos hagyaték figyelembe vételét is, a kéziratok és gépiratok datálása azonban, sőt, keletkezési sorrendbe rendezésük is bizonytalan, így az elv alkalmazása még inkább bonyolódik. A legcélszerűbb megoldás a számos variáns közlését is lehetővé tevő, a főszöveg primátusát eltörlő digitális kiadásokra való törekvés lenne.

Priskin Gyula

A diagonális csillagtáblázatok dekánjainak működése

Az ókori egyiptomi csillagászat egy máig homályos eleme a dekánok rendszere. Ennek egyik legfőbb oka az, hogy a dekánokra vonatkozó források rendkívül szerteágazóak, és dekánok maguk is jelentős változáson mennek keresztül az idők folyamán, hiszen az i.e. 2. évezred elején az éjszaka óráit mutató csillagalakzatokból a görög-római korra az égbolt tízfokos szegmenseit jelölő asztrológiai fogalmakká alakulnak át. A dekánok értelmezésének ma bevett elmélete sok részletkérdésre nem tud magyarázatot adni, például nem tudjuk, hogy milyen csillagászati esemény jelölte az órákat, ezek az órák vajon egyenlő hosszúságúak voltak az év folyamán vagy változtak az évszakokkal, és persze mellesleg azt sem tudjuk, pontosan melyik csillagok is feleltek meg az egyes dekánoknak. Előadásomban a diagonális csillagtáblázatok részletes elemzésével felvázolom egy olyan értelmezési keretrendszer alapelveit, amelyek mindezekre a kérdésekre egyértelmű választ adhatnak, és ily módon elősegíthetik a dekánok jobb megértését nem csak megjelenésük idejében, hanem a későbbi korokban is.

Ruppert Fanni Alexandra

Az „orphikus-bakchikus” aranylemezek kontextusának értelmezési lehetőségei

A Mediterráneum különböző térségeiből eddig mintegy ötven, a Kr. e. 5. és Kr. u. 2. század közé datálható aranylemez ismert. A lamellákat vélhetően olyan emberek sírjaiban helyezték el, akik még életükben beavatást nyertek egy misztériumkultuszba, amit a kutatás gyakran „orphikus” vagy „orphikus-bakchikus” terminussal illet. A lemezek szövegei rövidek, az alvilág topográfiáját vagy valamiféle rituálét ismertetnek, néha a beavatott nevét vagy jelszavakat karcoltak rájuk. A kutatásban vita tárgyát képezi, hogy vajon a lemezek kizárólag temetkezési vagy beavatási kontextusba illeszthetők-e bele. Előadásomban amellet érvelek, hogy a lemezek nem kizárólag az elhunyt túlvilági utazására fektették a hangsúlyt, hanem a beavatott életében is fontos szerepet játszhattak.

Sárközy Miklós

A fehér ló, aki agyonrúgta királyt - I. Yazdgird szászánida király halálának története

I. Yazdgird (399-421) a szászánida dinasztia egyik legkülönösebb uralkodója volt. Mint az iráni zsidó és keresztény közösségek gyámolítójának, kettős megítélése volt forrásainkban. Keresztény és zsidó forrásokban a művelt, toleráns uralkodó mintapéldája, az 'új Kürosz', ahogy egy korabeli zsidó forrás fogalmaz, aki zsidó asszonyt vett magának. Keleti keresztény források a szászánida Nagy

Constantinusként ünneplik I. Yazdgirdet és 410-es ediktumát, amely a Keleti Szír Egyház hivatalos születésnapjának számított inentől fogva. I. Yazdgird emellett a gyermek II. Theodosius keletrómai császár gyámságát is elvállalta és tartózkodott a keletrómai határok megtámadásától elődeitől eltérően.

Amíg nyugati forrásaink a toleráns, bölcs királyok mintapéldájaként írnak I. Yazdgirdről, addig klasszikus arab és perzsa kútfőink többsége (jó eséllyel mára elveszett zoroasztriánus források közléseit megőrizve) I. Yazdgirdban a 'bűnös' és eretnek szászánida királyt látják, aki szégyent hozott a szászánida dinasztiára és Iránra azzal, hogy elfordult ősei hitétől és Ērānšahr ellenségeivel, zsidókkal, keresztény rómaiakkal paktált le.

Amennyire ambivalens, vagy legalábbis kétoldalú tehát I. Yazdgird megítélése forrásainkban, annyira szokatlanok az uralkodó halálának körülményei. Muszlim forrásaink szerint I. Yazdgirdot ugyanis Gurganban (Hyrkaniában) egy folyóból kiemelkedő fehér ló mellkason rúgva megölte, majd pedig a fehér ló ugyanúgy eltűnt a folyóban. Jelen előadás célja I. Yazdgird halála különös történetének tisztázása, a történet értelmezése variánsainak bemutatása, lehetséges vallástörténeti, történeti kontextusának, szimbolikájának megvizsgálása.

Schiller Vera

Egy, a női áldozatok menekvési lehetőségeit bemutató mítosz hősnő: Mantó, Teiresias lánya

Egy alig ismert alak a mítoszok világából, akinek figurájában a női hősnők attribútumai láthatóan megmutatkoznak. Egy azon női áldozatok közül, aki menekülő útvonalat keres a hazáját legyőző ellenség köréből.

Mantó, aki Teiresias lánya, három szállal kapcsolódik a mitológiához. Mind a három az epigonok által bevett Thébából indul ki, ahol Apollón nyila megmenti a vele erőszakoskodni akaró ellenséges harcos kezéből. Ezek után, *az első változat szerint*, a megrémült győztesek felajánlják őt magát a delphoi jósdának, ahol jósnői szerepkörét lesz lehetősége gyakorolni. *A második változat szerint* magának Apollónnak az utasítására Delphoiból Kolophónba megy, megalapítja a klarosi jósdát. Fia születik Apollóntól – a csodás jóstehetséggel megáldott Mopsos. Mantó földi férje, a hol mykéneinek, hol krétainak mondott Rhakios, Lebés fia, ennek a vidéknek az uralkodója. Mopsos jóspárban győzi le a Trójából távozó Kalchast. *A harmadik változat értelmében* viszont Mantó nem tud elmenekülni az epigonok által legyőzött Thébából. Az ellenség fővezérének lesz asszonya, két gyermeke születik tőle, akiknek további sorsa különböző mítoszvariánsokban teljesedik ki.

Mantóé tehát a hadjárat áldozatává váló nő szerepe: övé a jósnő, az istenséggel szent házasságot kötő nő sorsa, azonfelül összeköti a thébai, a trójai és a delphoi mítoszköröket. Az előadás a mítoszi történetek szálait bogozza ki, és az összefüggéseket igyekszik kifejteni.

Seres Dániel

A görög φ átírása a római feliratos anyag és a grammatikusi hagyomány tükrében

Előadásomban a PH ~ F váltakozást vizsgálom a Kr. u. I. és Kr. u. VI. század közötti időszakban a római latin feliratos anyagban. Ez a helyesírási hiba azért olyan érdekes, mert valójában a korabeli görög kiejtést tükrözi, és mivel ez a hang megegyezik a latin /f/ hang ejtésével, teljesen logikus, hogy a latin ábécé f betűjével írták át ezeket a görög neveket, kölcsönszavakat. A LLDB és az Epigraphik-Datenbank Clauss/Slaby adatbázisok alapján vettem össze – Paul Gaeng módszerét követve – a helyes és helytelen írásmódokat, hogy feltárjam a nyelvi tudatosság változásait és tendenciáit. A feliratos anyag és a késő ókori latin grammatikusok művei alapján a következők mellett érvelek: (1.) a /ph/ réshanggá válása és f-ként való átírása a II. századtól kezdve egyre gyakoribbá vált, majd a IV. századra szinte normatív alakká vált a grammatikusok törekvései ellenére; (2.) ez a jelenség leginkább a görög tulajdonnevek átírásában volt tetten érhető, míg a latin eredetű szavak hiperkorrekt írásmódja kifejezetten ritka volt; (3.) a keresztény korszakban bekövetkezett jelentős növekedés mind a fonetikai változásokat, mind a kereszténység elterjedéséből fakadó új epigraphiai gyakorlatot jól tükrözi, továbbá ezek a folyamatok kölcsönösen hatottak egymásra.

A korszak szónoki beszédeinek visszatérő rágalma az oligarchiával való vádaskodás. A négyszázak, majd az ötezrek, végül pedig a harminc zsarnok uralma után teljesen érhető, hogy a Kr. e. V. századot meghatározó narratívát, a demokrácia és a tyrannis szembeállítását felváltotta az oligarchiával való összevetés. A demokrácia visszaállítását követő közvetlen időszakból ránk maradt szónoklatokban gyakorta beszélték el ennek az időszaknak a traumáit, gondoljunk csak Andokidés, Lysias valamint Isokratés korai beszédeire. Az idő múltával a valós politikai félelem retorikai furkósbottá szelídült. Ebben az előadásban arra teszek kísérletet, hogy kategorizáljam az oligarchiával való vádaskodás megjelenési formáit a Kr. e. IV. századi szónoki beszédekben.

Simek Ágnes

A görög írástudó rabszolgáktól az archiater palatinusig. A gyógyítók társadalmi helyzetének változása Rómában

Az orvosok, bábák és népi gyógyítók ellátási lehetőségei és munkájuk megítélése a királyság kezdetétől a császárság bukásáig sokat változott.

Az előadásban egy-egy korszak jeles orvosainak, híres-hírhedt kuruzslóinak tevékenységén, nézetein és társadalmi helyzetén keresztül megismerhetjük a gyógyító ellátás lehetőségeit, tartalmát és minőségét, valamint a római társadalom megítélését, viszonyát a gyógyítókkal, a gyógyítással kapcsolatban.

Didaktikailag négy korszakra bontva:

Az első részben a népi gyógyászat egyes elemeit és a pater familias gyógyító tevékenységét ismerhetjük meg Marcus Portius Cato: *De agri cultura*, Marcus Terentius Varro: *De re rustica* és Caius Plinius Secundus: *Historia naturalis* című műve alapján.

A második részben a „görög orvosi invázió”-ról lesz szó, bemutatva a független orvosok legjelentősebb alakjait: Archagatosz, Aszklepiadész, Athenaios, Dioszkoridész, Szóranosz, Galénosz, Anthillosz, majd a császári szolgálatban állók: Antonius Musa, Scribonius Largus, Andromachus tevékenységét.

A harmadik részben a római orvosok, a különböző intézmények orvosainak: hatósági, városi kerületi, egészségügyi felügyelő, (köztisztaság, piac, bordély, temetkezés,) tűzoltó-, katonai, hajóorvos, iskolák és színházak orvosai és szakmai segítőknek tevékenységét tárgyaljuk.

A negyedik részben az ókori európai orvostudomány hanyatlásáról, a piaci gyógyításról, az irodalmi műnek szánt orvosi könyvekről beszélünk, melyek ma már csak művelődéstörténeti emléket jelentenek.

Simkó Krisztián

House N. Egy óbabilóni papi komplexum Girszu (Tello) szentélykörzetének szélén

Jelen előadás a dél-iraki Girszu (mai nevén Tello) lelőhelyén zajló régészeti kutatások legújabb eredményeit mutatja be. Az előadás fókuszában a jelenleg 'House N' néven hivatkozott ásatási terület áll Girszu szentélykörzetének peremén, ahol a British Museum irányításában 2024 óta tartó feltárások egy kiterjedt óbabilóni lakóházat hoztak napvilágra. A gazdag tárgyi leletanyag mellett nagy számban kerültek elő írott források, melyek között találunk archivális és irodalmi szövegeket, ráolvasásokat, történeti dokumentumokat és írni gyakorlótáblákat. E gazdag epigráfiai forrásanyag betekintést nyújt Girszu intellektuális életébe a város elnéptelenedését (i.e. 1750 körül) megelőző évtizedekben. A szövegek mindemellett további bizonyítékot szolgáltatnak ezen óbabilóni lakóház egykori jelentőségére, alátámasztva az épület impozáns méretéből és központi elhelyezkedéséből leszűrt eredeti következtetéseket. Az előadás kiindulópontjaként az a feltevés szolgál, hogy 'House N' egy lakóhelyet, műhelyt, könyvtárat és archívumot magában foglaló papi komplexumként határozható meg.

Simon Attila

Álom és költészet. Vatesi hagyomány Borbély Szilárd Prokné, anyám című versében

Borbély Szilárd *Prokné, anyám* című költeményének első fele egy álom elbeszélését tartalmazza. A lírai én fölébredése után tanácstalanul töpreng álmán, mert jelentéséhez nem találja a kulcsot, miközben azt készpénznek veszi, hogy álmán keresztül az istenek üzentek neki – vagyis hogy álmának *van* valamilyen jelentése. Álma megfejtése, így okoskodik a vers beszélője, csak akkor sikerülhet, ha verset ír belőle – a *Prokné, anyám* című szöveg olvasható akár e megírandó-megírt versként is. Az előadás Borbély költeményének ezt az önreflexív keretezését álom, álomfejtés és költészet poétikai hagyományösszefüggésében olvassa. Hipotézise szerint a vers rájátszik mind az antik álmójóslás hagyományára, mind álom és költészet romantikus összekapcsolására – ám végül mindkét hagyományt érvénytelennek nyilvánítja a maga számára. A vers utolsó szakaszában olvasható „csak a vers teste marad” kijelentés a vers szövegére, a textusra, textualitásra mint a beszélő számára olvashatatlan nyomra, rögzítésre, archívumra utal, melynek értelmezése, sőt egyáltalán értelmezhetősége a kifürkészhetetlen jövő kezébe van téve.

Simon Rita

A nyugati-sivatagi oázisok feltörő vízfolyásai, mint „Hápi vizének” forrásai

Előadásom témájának egyik forrása a Késő Korra (Kr.e. 664-332) datálható úgynevezett Yale Kozmosz Térképtöredék, amely a Peabody Természettudományi Múzeumban található (No. 61) az Egyesült Államokbeli New Haven-ben. A töredéken a Nílus nyugati Deltájában egykoron megtalálható óegyiptomi nomoszok által kidomborított kör alakú vízvonalszerű formák – melyek vízcsepp jellegű alakzatokban végződnek – kötődnek Ha, a nyugat istenének, képmása alatt ábrázolt „idegenekhez”, akik Egyiptom fekete földjén kívül, minden bizonnyal a Nyugati- vagy Líbiai-sivatag területén éltek. Összesen hét körív számlálható meg az „idegenek” ábrázolásával, amely szám megegyezik a Kr.e. 4. századból származó Wereshnefer szarkofág kozmosz térképén ugyanott ábrázolt „idegeneket” tartalmazó körívek számával, valamint a Ptolemaiosz kori edfui templomban a nyugati-sivatagi oázislistán szereplő oázisok számával.

A Wereshnefer szarkofágon a vízvonalak forrása egyezőséget mutat a Nílus Asszuán közeli forrásával, ahol az ókori elképzelés szerint két földalatti barlangból tört a felszínre a Nílus hömpölygő vize az éves áradás alkalmával. Több Késő, Ptolemaiosz és Római kori oázisi írásos és képes forrás alapján az árhullám, azaz Hápi vize, különböző, az oázisokban lakozó istenek jóvoltából a földből feltörő helyi vízforrásokat közvetlenül táplálta. Ezek mellé olykor templomok is épültek, de vizüket többnyire mezőgazdasági termelésre hasznosították, csatornákkal a földekre vezették, ahogyan ezt ma is teszik.

Az előadás során a rendelkezésre álló írásos és képes forrásokat is bemutatom a Nílus-völgytől messzebb, több száz kilométerre eső Kharga, Dakhla, Farafra, Siwa és Bahariya oázisok esetében. A Fayum és a Wadi Natron oázisai nem képezik a bővebb mondanivaló részét, mivel ezek a Nílus-völgy peremének tekinthetők.

Az elemzés célja egyrészt a Yale Kozmosz Térképtöredéken ábrázoltak lehetséges igazolása, vagyis a nyugati-sivatagi oázisok vízvonalak által kötődtek Egyiptom központi magjához. Az ókori elképzelés szerint a Nílus forrásának hullámai törtek fel a bugyborékoló, gyakorta egészen forró vízfolyásokban. Másrészt további cél, hogy a korábbi Hórusz és Széth hús vizeit vizsgáló kutatásom egyik eredményének – miszerint az ókori egyiptomi értelmezés alapján az égi, földi és alvilági vizeket egy nagy komplexen összefüggő és áteresztő képességgel rendelkező rendszerként lehet észlelni – megerősítése, amely az oázisok esetében jól érzékelhető, legalábbis a kései korok elképzeléseinek mintájára.

Sólyom Márk

A 484. évi balkhi csata a görög-római, a szír, az örmény és az arab forrásokban

A Kr. u. 484-ben, a heftalita fehér hunok és a szászánida perzsák által megvívott, Aḥṣunwār heftalita uralkodó elsőprő győzelmével és Pērōz szászánida perzsa nagykirály (uralk. 459– 484) halálával zárult balkhi csatát a görög-római (Prokopios *Bell.* I.2–4.; Agathias *Hist.* IV.27.3–4.; Ióánnés Antiochenos frg. 237.9.; Theophanés Confessor *Chron.* AM 5967–5968.), a szír (Pseudo-Ioshua Stylités *Chron.* 243–244.), az örmény (Lazarus Pharpensis 85.; Sebeos 8.) és az arab (Al-Dīnawarī, Al-Ṭabarī, Se'ert krónikája, Miskawayh, Al-Šayzari) források is elbeszélik, de markánsan tetten érhető az egyes nézőpontok különbözősége. A görög-római források részletesen tárgyalják Pērōz halálának körülményeit, illetve a nagykirály jobb fülében hordott, hatalmas hófehér igazgyöngy történetét a csatával összefüggésben, míg az arab források inkább a szászánida uralkodó bukásának okára, a nagykirály *hybrisére* fókuszálnak: a perzsa vezető gőgös elbizakodottságában megszegte a heftalita fehér hunokkal kötött szerződést és elvontatta a határjelző tornyot/sziklát, hiába figyelmeztette a mágusok mágusa, a *mūbaḏān mūbaḏ*, hogy ezzel isteni törvényt sért. Az előadás bemutatja a csatáról szóló narratívákat, illetve a narratívák hasonlóságait és különbözőségeit.

Somfai Péter

Fenyők a hegytetőről. Egy catullo-vergiliusi motívum intertextuális utóélete

Előadásomban azt vizsgálom, hogy Ovidius *Metamorphosese* „kis *Aeneis*”-ként is ismert részének azon sorai, amelyek Aeneas hajóinak nimfákká változását mutatják be (*Met.* 14, 527–569), hogyan lépnek intertextuális párbeszédbe Vergilius *Aeneis*ének ugyanezt az eseményt elbeszélő szakaszaival (*Aen.* 9, 77–122 és 10, 215–259). Minthogy azonban a szóban forgó vergiliusi szövegrészek Catullus 63. és 64. *carmen*ével is intertextuális kapcsolatban állnak, célom, hogy a két Augustus-kori költő műveinek egymáshoz fűződő relációit a neóterikus szerző hatásának figyelembe vételével elemezzem. Vizsgálódásom azon jelenségre alapozva közelíti meg ezeket az intertextusokat, hogy úgy tűnik: az átváltás mindegyik szóban forgó szakaszban a vágás motívumával fonódik össze. Az előadásban azt is vizsgálom, hogy miként tárgyalják ezt az intertextuális kapcsolatrendszert a kérdéses szövegek egyes humanista és kora újkori kommentátorai.

Soós Benjámín

Kepler jövőképe Vergilius tükrében

Johannes Kepler (1571-1630) 1606-ban jelentette meg a *De stella nova in pede Serpentarii...* című könyvét, amiben a közel két évvel korábban megjelent új csillaggal kapcsolatos megfigyeléseit, számításait és elméletét ismertette. Kepler ezt a könyvet tudatosan nem csak kortársainak, de a „következő nyolcszáz évben” születettek számára is írta, ezért a könyvet igyekezett a lehető legjobban „feldíszíteni”. Ennek érdekében nem csak retorikai tehetségét mozgósítja, de a kortárs csillagászokhoz képest is mély klasszikus műveltségét is. A csillagról alkotott elméletét bibliai és a görög-római irodalomból vett idézetekkel világítja meg, hogy az újonnan ható gondolatait a kortársai könnyebben megértsék, elfogadják. Ezen belül is különösen sokat használja Vergilius műveit, főleg amikor a csillag asztrológiai hatásait fontolgatja. Bár Keplernek mindig is megvoltak a maga erős fenntartásai az asztrológiával szemben, és bevezetőjében is azt írja, hogy az asztrológiai részt volt a legfáradtságosabb megírni, de amikor a könyvének végén megérkezik az asztrológiához, akkor már jól láthatóan nem tud ellenállni a kísértésnek, hogy lelkesen részletezze a csillag várható, vagy éppen kizárható hatásait. A csillag kapcsán mindenféle lehetséges jövőképet felvázol, az *Aeneis* vihar-hasonlataival jellemzett török veszély miatt az „Új-Indiákba” menekülő keresztény világtól egy eljövendő Birodalom békés világáig mindent. Ez utóbbit, és így az új csillag feltűnését és körülményeit pedig Vergilius IV. eclogájával állítja szoros párhuzamba. Vergilius jóslatával összehangolva az égi jelenséget, Kepler egy consulhoz hasonlítja az új csillagot, összhangban az újra és újra felbukkanó consul- és királyhasonlataival.

Stocker Mercédesz

Héraklés újraértelmezve: Egy mitikus hős utóélete

Napjaink popkultúrájában a görög-római alighanem mind közül a legmeghatározóbb mitológiai hagyomány. Történetei, melyek kezdetben a világ értelmezésére, valamint vallási és erkölcsi eszmék közvetítésére szolgáltak, a költészet és a képzőművészet útján váltak ismertté, és e kifejezési formák mindmáig alapvetően befolyásolják a mitológiai tartalmakkal való viszonyunkat. A klasszikus szövegek modernizációját meghatározza az adott médium, amelybe adaptálják őket, hiszen a mítoszok hagyományosan mindig a kor legnépszerűbb csatornáin keresztül – ma többek között a képregények lapjain – születnek újjá. A mitológiai alakok popkulturális megjelenéseinek vizsgálata közelebb visz bennünket a klasszikus mitológia kortárs társadalmi recepciójának és relevanciájának megértéséhez. Tekintettel Héraklés hangsúlyos jelenlétére az antik mítoszokban, valamint karakterének korszakokon átívelő közkedveltségére, nem meglepő, hogy a hős alakja a modern újraértelmezésekben, köztük képregényekben is gyakran felbukkan. Jelen előadásban a Héraklés-mítoszok adaptálásának módját vizsgálom a kortárs populáris kultúrában, különös tekintettel a Marvel-képregényekben megjelenő sajátos reinterpretációkra.

Szabó Ádám

Hérodotosz mint mellékes tevékenység: Nicasius Ellebodius szövegkritikája

A németalföldi származású humanista, Nicasius Ellebodius (1535–1577) neve ma kevésbé ismert, pedig a maga korában a *respublica litteraria* megbecsült tagjának számított; a magyarországi kultúrtörténet szempontjából pedig különös jelentőséggel bír a munkássága, mert élete utolsó éveit hazánkban töltötte. Noha csak egy művét jelentette meg nyomtatásban, nemrég ki lett adva a levelezése, amely részletes betekintést nyújt az életébe és tevékenységébe. Kortársai szemében főleg grécistaként tett szert hírnévre, a leveleinek jó része is ehhez kapcsolódik: a klasszikus auktorok műveinek egy-egy részletét vitatja meg bennük a levelezőpartnereivel, értelmezi a ritkább szavak jelentését, javaslatot tesz a nyomtatott kiadások olvasatának javítására. Hozzáértését mutatja, hogy a legtöbb megoldása megegyezik a mai kritikai kiadásokéval. Leginkább Arisztotelésszel foglalkozott, de számos más görög szerző felbukkan a leveleiben. Előadásomban azokat a darabokat mutatom be, amelyekben Hérodotosz történeti munkáját vizsgálta. Ez az auktor nem állt Ellebodius érdeklődésének fókuszában (magához a történetíráshoz is ambivalens volt a viszonya), saját bevallása szerint csak azért vette elő, hogy egy kissé megismerje a stílusát. Ehhez képest a németalföldi humanista számos szöveg helyét alaposan megvizsgált, javaslatot téve az általa hibásnak vélt szavak kijavítására. A Hérodotoszról szóló levelek így jó lehetőséget nyújtanak arra, hogy egy kisebb, könnyen áttekinthető szöveganyagon keresztül bepillantást nyerjünk a 16. századi humanizmus egyik legműveltebb képviselőjének mindennapi munkájába, módszereibe.

Szabó Ádám

Mogionibus municipiumának társadalma

Az elmúlt évtizedben több tanulmányban részletezett északkelet-pannoniai koracsászárkori (137–260) kisváros Mogionibus (Municipium Aelium Mogionensium) társadalma nagyvonalakban romanizált illyr és kelta eredetű alapnépesség mellé települt veteránokból állt. A jól meghatározható territoriumú város területén a népesség összetételének háttere pontosan követhető a fennmaradt feliratos források adatai alapján. Az előadásban a város és territoriuma társadalomtörténeti kérdéseinek részleteit foglalom össze.

Szabó Balázs

Identitás és eszkatologikus erőszak a kumráni szövegekben

A kumráni korpusz számos jellegzetessége mellett betekintést nyújt egy ókori, a második Szentély idején élő zsidó közösség gondolkodásmódjának mibenlétébe (radikalitás?), annak sajátos nyelvezetébe (erőszaknyelv?) és az ehhez szorosan kötődő dehumanizálás fogalomkészletébe – amely egy korokon átívelő kollektív lélektani jelenségnek konkrét kulturális kód szerint aktualizált *metaforikus–nyelvi–mitikus* leképződéseként is felfogható. Mindez az identitásalkotástól elválaszthatatlan, ahogy erről a szövegek tanúskodnak. Olyan világkép és világértelmezés tárul ugyanis az olvasó elé, amely szélsőséges antropológiai kategóriákkal operál. A „világosság fiai” (בני אור) (1QS 1:9; 1QM 1:1) és a „sötétség fiai” (בני)

(חושך) (1QS 1:10; 1QM 1:1) dichotómia elsősorban nem morális vagy kultikus megkülönböztetés, hanem létmódot jelölő normatív distinkció, amely metaforákban artikulálódik. A közösségi identitás, önértelmezés egy olyan isteni rendbe illeszkedik bele, amelyben az ellenséges csoport nem erkölcsi mércével mérve marad alul, hanem lényegéhez tartozik a romlottság. René Girard monokauzális modellje alapján úgy is tekinthetünk minderre mint válságkezelésre, amely a közösségi identitásválság (kultusz, naptár, Tóra) miatt bontakozott ki. Ebben a keretben „Beliál serege” (בליעל בגדוד) (1QM 1:1) és a „sötétség fiai” játszik a bűnbak szerepét, azonban tényleges erőszak nem bontakozik ki, hanem az megmarad pusztán nyelvi–textuális szinten. A klasszikus Girard-i elgondolás ezen a ponton sérül, hiszen az erőszak eszkatologikus kitolása, elhalasztása miatt nem következik be katarzis, a krízis nem oldódik meg. Előadásomban az iménti felvetéseket vizsgálom a közösség egyes iratai alapján (1QM, 1QS, 1QpHab, CD), konkrét szöveghelyekből vett példákkal támasztva alá hipotéziseimet.

Szabó Ferenc Krisztián

Egy vagy két kiadása lehetett Cornelius Nepos hadvezéréletrajzainak?

F. Leo monográfiájának (*Die Griechisch-Römische Biographie Nach Ihrer Litterarischen Form*, Leipzig 1901) megjelenése óta széles körben elfogadott az a felvetés, hogy Cornelius Nepos *De viris illustribus*ának még a szerző életében két kiadása jelent meg, és hogy a fennmaradt hadvezér-*viták* jelenlegi formájukban az életrajzgyűjtemény második, átdolgozott kiadásából valók. Mivel Leo tézisének – részben joggal – megkérdőjelezték, szükséges a *pro* és *contra* érvek összegyűjtése és véleményezése, a további vizsgálatokhoz nélkülözhetetlen szintézis kialakítása. Ennek hiányában ugyanis a hadvezér-életrajzok sorozata szerkezeti kérdéseinek, az auctor írói koncepciójának és történetírói szemléletének (illetve ezek változásainak) elemzése csupán bizonytalan pilléreken nyugvó feltételezés lehet.

Szabó Melinda

Neviodunumi node-ok. A hálózat kutatás lehetőségei Dél-Pannoniában.

A történeti-régészeti hálózat kutatásban rejlő lehetőségek egyelőre kiaknázatlanok a pannoniai epigráfiai anyag kapcsán. Az előadásban Neviodunum feliratanyagát alapul használva kerülnek bemutatásra az alapvető módszertani kérdések, buktatók, valamint az első eredmények.

Szabó Tamás

Kora dinasztikus kocsimellékletes temetkezések

A kora dinasztikus Mezopotámia legismertebb temetkezései az uri királysírok, amelyek egy része nem csak gazdagságukban tér el a többi korabeli temetkezéstől. Ennek oka, hogy ezek egy részében kocsikat is elhelyeztek sírmellékletként. Ez a különlegesnek mondható melléklettípus a régióban Kış Y temetőjében található még meg. Továbbá Abū-Şalābiḥ két temetkezése során merül még fel ennek az eshetősége. Az előbb említett két lelőhely sajátos problémákkal rendelkezik, ha

kifejezetten a kocsimellékletes temetkezéseket szeretnénk vizsgálni. Kiš esetén a dokumentáció hiányosságából adódóan nem ismerjük ezeknek a különleges temetkezéseknek a pontos számát, valamint apróbb részleteit. Míg Abū-Šalābiḥ esetén egy ennél fontosabb kérdés merül fel. A 164-es és 234-es temetkezés esetén szervesanyag nem maradt fent, tehát kocsikát itt nem tártak fel, viszont vannak arra utaló jelek, Kiš és Ur példája alapján, hogy ezek egykoron tartalmazhattak kocsi mellékleteket. A kérdés viszont továbbra is fennáll. A kocsikon túl milyen tulajdonságokkal rendelkezik egy kocsimellékletes temetkezés? Előadásom során az említett három lelőhelyet fogom vizsgálni, és ezek alapján válaszolok az általam feltett kérdésre.

Száler Péter

Kṛṣṇa a dzsainizmusban

Habár Kṛṣṇa elsősorban mint hindu istenség ismert, valójában az alakja mind a buddhista, mind a dzsaina vallás hagyományában megtalálható. Amíg a páli nyelvű buddhista kánonban a hős marginális szereplőként jelent meg, addig a dzsainák számos mitológiai munkában (*Harivaṃśa-purāṇa*, *Triṣaṣṭiśalākāpuruṣacaritra*, *Uttara-purāṇa*) foglalkoztak a cselekedeteivel. Az előadás ezeken a műveken keresztül igyekszik bemutatni a dzsaina Kṛṣṇa alakját és kapcsolatát a hindu forrásokból ismert Kṛṣṇával.

Szalka János

Maat jelenléte, jelentése és jelentősége a nem uralkodói nevekben

Az óegyiptomi ember számára a név identitásának része volt, a névre való emlékezet és folyamatos ismétlése volt a túlélés feltétele az egyén számára. A név rituális és mágikus erővel bírt, és - mint a személyiség elválaszthatatlan része - képes volt kifejezni viselője különféle aspektusait. A név az ember megjelenésének eszközét is szolgálta, és a nevet eredetileg az ember lelkéhez tartozónak tekintették, mely „tárgyasulásának” eredményeként vált független entitássá. A név sokat elárult a viselőjéről, és szokásban volt *theophor* nevek használata is, amelyek valamely istenségre utaltak, vagy egy istenség nevével voltak kapcsolatosak, és egy isten jellegzetességeit fogalmazták meg név formában. Ezek elsősorban a legfőbb istenek neveivel álltak kapcsolatban, és meglehetősen sok névváltozat maradt fenn Maat istennővel, valamint a *maat* fogalommal összefüggésben. Az előadás a *maat* nevet, illetve fogalmat viselő személyek társadalmi állását, hivatását, foglalkozását, valamint a nevek megjelenésének forrását összegzi.

Székely Melinda

Spectabilis, illustris, gloriosus – késő antik hivatali címek változása és továbbélése

Előadásomban a következő kérdésekre keresem a választ: mikor jelennek meg a főleg *senatorok*nak fenntartott kiváltságos címek a késő római birodalomban, kik viselhetik és hogyan alakul használatuk a birodalom nyugati és keleti területén a 4–6. századokban. Vizsgálom azt is, hogy melyik címet mikor, mi célból és milyen használatra veszik át az egyes – germán vezetésű – nyugati utódállamokban.

Szekeres Csilla

A Rabirius-per politikai háttere

Kr. e. 63 első felében Rómában egy különös per zajlott, amelyet számos körülmény tesz figyelemre méltóvá. A vádlott személye – C. Rabirius – önmagában véve jelentéktelen, ám a per tárgya meglepő módon közel negyven évvel korábbi eseményekre nyúlik vissza, ahogyan rendhagyó maga a peres eljárás is. A vádló az a T. Labienus, akit Caesarhoz fűződő kapcsolata tesz érdekessé, a vádlott védelmét pedig a kor legkiválóbb szónokai, az év egyik consulja, M. Tullius Cicero, valamint Hortensius látta el. Cicero Rabirius érdekében elmondott beszéde tovább gyarapítja a perrel

kapcsolatos talányokat. Az előadás elsősorban azokat a kérdéseket vizsgálja, amelyek a per lehetséges politikai aktualitásával, a háttérben húzódó – feltételezett – politikai érdekekkel állnak összefüggésben.

Szikora Patricia

Imago, titulus, carmen: *Phyllis szoborállítás Demophoonnak* (Her. 2. 63–80)

Ovidius *Heroides* című elégikus levélgyűjteményének becsapott és elhagyott hősnői a legkülönbözőbb eszközök segítségével igyekeznek átírni az ismert történetek egyoldalú narratíváját. Hiszékenységüket beismerve nemcsak múltbeli tapasztalataikról vallanak, hanem arról is, hogy jelen szenvedésük és tehetetlenségük miatt olykor saját gondolataik között is eltévednek – rosszat álmodnak, hangokat hallanak vagy szellemet látnak. Phyllis képzelőereje különösen kreatívnak és művészinak bizonyul, amikor a jövőbe tekint: egy köztéri szobrot „emel” Demophoonnak, amely apja, Theseus képmása mellett áll majd Athénban. Csakhogy hēróikus megmérettetések helyett a fiú csak azzal büszkélkedhet, hogy csellel csapta be vendéglátóját, a szerelmes lányt. Phyllis ugyanis megírja a szobor feliratát is, de a *titulus* – az eposzi hexameter helyett – csak egy név nélküli pentametert érdemel. Saját sírfelirata pedig, amely disztichonban zárja levelét, *carmen*ként visszhangozva degradálja tovább Demophon tettét. Az előadás a *Heroides* 2. soraira építve azt mutatja be, hogyan értelmeződik a később fává változó hősnő művészi igényessége („keze munkája”) a gondosan fogalmazott és szerkesztett ovidiusi levélben és levélgyűjteményben.

Takács Levente

Frontinus és a feliratok

Sextus Iulius Frontinus a Kr.u. első század második felének meghatározó, jól ismert személyisége volt, aki vagy politikai pályafutásáról (háromszoros consul) vagy szaktudományos, technikai jellegű munkáiról (elsősorban a vízvezetékekről írottról) ismert. Rajta kívül viszonylag kevés olyan alakja van a római ókornak, akiről a következő három ismérv egyaránt elmondható: fennmaradt művek kapcsolódnak a nevéhez, mások irodalmi műveiben említik, feliratok örökítik meg a nevét. A szakirodalom az első két ismérvet Frontinusszal kapcsolatban behatóan elemezte, az előadás arra tesz kísérletet, hogy felvillantson néhány információt a feliratos anyagból.

Tamás Ábel

Minitrója. Aeneis-allúziók Polgár Anikó Fordított Gorgó c. kötetében

Polgár Anikó mindhárom eddigi verseskötetében döntő szerepet játszik a Trója-hagyomány. Az előadás amellet érvel, hogy a legújabb, *Fordított Gorgó* című kötetben (2023) a Trója-tematika nemcsak a homéroszi epika és a görög tragédiaköltészet felől válik jelentéssé, hanem hangsúlyosan vergiliusi közvetítéssel is. A *Minitrója* című ciklus versei, illetve a *Hekabé az idősek otthonában* című költemény – melyben a „mikro-Trója” egyszerre Hekabé képzelődése és Andromakhé jövője – az *Aeneis* III. énekének buthrotumi epizódját, a száműzött trójaiak „mini-Trójáját” idézik meg, ahol az emlékezet nem heroikus eredetmítoszt, hanem veszteségből épülő, ideiglenes és törekeny teret hoz létre. Ennek fontos modern előképe Baudelaire *Le Cygne* című verse, amely a vergiliusi Andromakhé alakján és a „csalfa Simoison” keresztül a száműzetés, a veszteség és az emlékezés konfigurációját vergiliusi (és ovidiusi) allúziók segítségével alkotja meg. Polgár Anikónál ez a vergiliusi–baudelaire-i Trója-kép a 21. századi kelet-közép-európai tapasztalatok – női kiszolgáltatottság, intézményi erőszak, öregedés, emlékezetvesztés, menekültlét, társadalmi depriváció, vagy épp az erőszakot normalizáló fogyasztói kultúra – poétikai terévé alakul, amelyben az antikvitas a kortárs társadalmi érzékenység hordozójává válik.

Tatár Iringó

Kőtömbök mozgásban: szállítási technikák a késő bronzkori és vaskori Anatóliában és Szíriában

Annak ellenére, hogy késő bronzkori és vaskori Anatóliában és Szíriában a nagyszabású kőépítészet és szobrászat virágkorát élte, az épületek és szobrászati alkotások alapanyagaként szolgáló kőzet mozgatásának módozatairól rendelkezésre álló tudásanyag szegényes. A témának korábban nem szenteltek önálló kutatást. Jelen előadás kínálja a kérdéskör első részletes összefoglalóját. Az ismert kőfejtők és az általuk ellátott települések összegyűjtése lehetővé teszi aállítás alapvető módjainak meghatározását, legyenek azok szárazföldiek vagy víziek, valamint a megtett távolságok és a használt útvonalak sajátosságainak elemzését. A kőtömbök vizsgálata rávilágít arra, hogy mekkora tömegek szállítása volt lehetséges, milyen formában, vagyis a kőmegmunkálás tekintetében mennyire előrehaladott állapotban mozgott a nyersanyag, illetve hogyan rögzítették a köveket a szállítóeszközökhöz. Azonban a késő bronzkor és vaskor szíro-anatóliai régészeti leletanyaga nem árulkodik az alkalmazott szállítóeszközökről, a szükséges vonóerőről és időigényről, amely hiányt a szöveges források és a képi ábrázolások sem pótolnak. Következésképpen időben és/vagy térben távolabbi bizonyítékok bevonása szükséges. Ezek sorában említést érdemelnek a Mezopotámiából és Egyiptomból származó források, a görög-római világ vonatkozó példái, a közép- és dél-amerikai civilizációk ismeretanyaga, a nyugat-európai megalitikus építmények kutatási eredményei, továbbá a kísérleti régészet, az etnográfiai és modernkori párhuzamok, valamint a Közel-Keletet bejáró korai utazók és ásatók leírásai. Előadásomban a különböző forrástípusok összevetése révén törekszem aállítás technikák átfogó rekonstrukciójára a késő bronzkori és vaskori Anatólia és Szíria viszonylatában.

Tóth Anna Judit

A csodaszarvas-monda görög forrásai (Sózomenos 6.37.)

Moravcsik Gyula több mint száz évvel ezelőtt egy nagy hatású tanulmányban dolgozta fel a hun csodaszarvas-monda görög eredetű forrásait (Prokopios *De bellis* 8.5., Sózomenos 6.37. és Jordanes *Getica* 24.121.). Következtetését, miszerint a hun monda tisztán görög történetírói lelemény, a kutatás csak részlegesen fogadta el, ám mélyebben nem is reflektált rá, mert a hazai kutatók érdeklődése nem a hun, hanem a Kézai-féle magyar monda autenticitásának kérdésére irányult. Előadásom középpontjában Sózomenos mondaváltozata áll. Cáfolom Moravcsik állítását, miszerint ennek forrása Eunapios elveszett történeti műve lenne, és hipotéziseket fogalmazok meg a valós forrásról. Emellett megvizsgálom, hogy a monda írott változatain belül melyek azok az elemek, ahol a görög hagyomány hatással lehetett a lejegyzésre, és melyek azok a pontok, ahol Moravcsik analógiái tévesek voltak. A végső konklúzió szerint a filológia érvek mellett szólnak, hogy forrásaink egy létező hun mondát örökítettek meg.

Tóth Orsolya

A prodigiumok jelentősége és megítélése a késő császárkori Rómában Iulius Obsequens Prodigiorum liber című műve apropóján

Az ókorból ránk maradt különféle műfajú kisebb írások között Iulius Obsequens *Prodigiorum liber* című munkája nemcsak azzal tűnik ki, hogy bizonytalanság lengi körül a szerző személyét és a keletkezés idejét, hanem tárgyának különlegessége révén is, ugyanis ez az egyetlen olyan latin nyelvű mű, amely kizárólag a különféle csodajelekkel foglalkozik, megalkotva egy sajátos prodigium-katalógust. A mű széles körű ismertetést nyújt (Kr. e. 190-tól Kr. e. 11-ig) a római nép csodákkal kapcsolatos vallásos hiedelmeiről, amelyek általánosságban is mélyen gyökereznek az emberi mentalitásban, és amelyeket a római civilizáció széles politikai és társadalmi kontextusba ágyazott. Előadásomban azt vizsgálom, hogy a prodigiumok klasszikus megítélése hogyan változott meg a késő antikvitásban, Obsequens mellett mely szerzők foglalkoztak még a kérdéssel és milyen narratív keretben, illetve, milyen szerepet játszottak a csodajelek a pogányság és kereszténység közötti ideológiai küzdelemben.

Török Ábel

Blemmydés Részleges beszámolójának kódexei és új kritikai kiadása

Kutatásom középpontjában a XIII. századi bizánci tudós, teológus és kolostoralapító, Niképhoros Blemmydés önéletírása áll. Bár kora szellemi életének legjelentősebb alakja volt, munkásságának jelentős része máig méltatlanul kevés figyelmet kapott a szakirodalomban. Doktori kutatásom során elkészítem „Részleges beszámoló” (Διήγησις μερικὴ) című, számos történelmi, társadalomtörténeti és filológiai érdekességet tartalmazó önéletrajzának új kritikai kiadását. Előadásomban ismertetem a kéziratok kollacionálásának lépéseit, bemutatom az eddig ismeretlen kódexeket, és kiemelem az újításokat, amelyekkel kiadásom hozzájárul a korábbi tudományos erőfeszítésekhez. Mivel doktori dolgozatom részeként a szöveg teljes fordítását és részletes kommentárját is közreadom, előadásomban az ezzel kapcsolatos kérdésekről is szót ejtek.

Turán Tamás

Hadijog-kezdemények az ókori rabbinikus irodalomban

„Hadijog” alatt különféle hadviselési normákat értünk – több évezredes történeti tapasztalat szerint az ilyeneket csak akkor hágják át hadviselő felek, ha „muszáj”. Dávid parittyázása Góliát ellen összhangban volt-e valamely korabeli-helybeli, íratlan párbaj-kódexszel? Nem biztos. Sértettek-e valami hadi konvenciót Jákob fiai, amikor lemészárolták a sichemieket? Egyes íratlan szabályokat talán igen. A Tóra (Dt. 20) csak bizonyos típusú háborúkra nézve állapít meg „írott” szabályokat, a bibliai elbeszélések pedig csak áttételesen és nem normatív érvennyel szólnak hozzá az efféle hadijogi kérdésekhez, ha egyáltalán.

A hadviseléssel kapcsolatos leíró, illetve normatív jellegű anyag nem csekély az ókori rabbinikus forrásokban. A normatív jellegű szövegekben – ahogyan bibliai előzményekben is – vannak „előremutató”, a későbbi nemzetközi hadijog felé mutató elemek. Az előadás nem a rabbinikus tradíció mai szemmel is „progresszív” elemeivel foglalkozik, hanem néhány olyan problémával és hadijog-kezdeménnyel – menekülőútvonal hagyása ostrom alatt; termőfák kivágásának a tilalma; szombati harcolás; „totális” háború; támadó-megelőző háború – amely normatív ideálok mellett a hadviselés realitásainak, kényszereinek, „muszáj”-jainak is erőteljesen hangot ad.

Vágási Tünde

Isteni kommunikáció és személyes vallási tapasztalat a pannoniai votív feliratok világában. Az isteni sugallatra tett dedikációk Pannoniában

Az előadás a 2–3. századi votív feliratok azon csoportját vizsgálja, amelyek az isteni kommunikációra utaló formulákat (*visu, iussu, ex oraculo, ex monitu*, stb.) alkalmazzák. E kifejezések epigráfiai értelemben azt jelzik, hogy a dedikáció egy isteni látomás, álom vagy parancs következményeként jött létre, és a hívő személyes vallási tapasztalatának nyelvi lenyomatát őrzik.

A pannoniai anyagban az ilyen formulák ritkábban fordulnak elő, mint a birodalom más régióiban. Az előadás a pannoniai votív epigráfia sajátosságait interprovincialis összehasonlításban értelmezi, figyelembe véve a fennmaradt köfeliratok torzító hatását és a nem maradandó felirathordozók elvesztését.

Az isteni sugallatra tett dedikációk Pannoniában elsősorban katonai kontextusokhoz köthetők, és egyaránt megjelennek az állami és az ún. keleti kultuszok keretében. A vizsgálat rámutat arra, hogy e felirattípus a római votív epigráfia általános formulakészletébe illeszkedik, ugyanakkor regionálisan eltérő hangsúlyokat mutat a birodalom más tartományaihoz képest.

Varga Dániel

Oziriánus elemek Montu thébai kultuszában és teológiájában a Kr. e. I. évezredben

Ozirisz kultusza korábban soha nem látott léptékben fejlődött Thébában a Kr. e. I. évezred folyamán. Ennek a folyamatnak a leglátványosabb bizonyítékai Karnakban a Harmadik átmeneti korban épült Ozirisz-kápolnák, az Amon-körzet északkeleti részében kialakított oziriszi temető, valamint a karnaki rejtékhelyről előkerült hatalmas mennyiségű, az istenséget ábrázoló későkori bronzszobor. Ozirisz jelentőségének azonban egy kevésbé nyilvánvaló vetülete is megfigyelhető ebben az időszakban, alakja ugyanis más thébai istenek kultuszára és teológiájára is hatással volt.

Az egyik ilyen istenség Montu, akinek különböző formáit Medamud, Észak-Karnak, Armant és Tod templomaiban tisztelték. Az Ozirisz és közte kialakult szorosabb kapcsolat első jelei a Harmadik átmeneti kor (Kr. e. 11–7. század) magánemlékein figyelhetők meg. A Ptolemaiosz-korra (Kr. e. 4–1. század) pedig Montu teológiájának oziriszi jellege (pl. khthonikus áradásisten) a monumentális jelenetek jól megfogható elemévé vált. Az előadás a korabeli templomfeliratok és magánforrások válogatott példáin keresztül tekinti át ennek a thébai hagyományban fokozatosan kiépülő fejlődési folyamatnak az egyes fázisait.

Vámos Violetta Ivett

Mesei és mitikus átváltozások: a Metamorphoses történeteinek megjelenése Vörösmarty Csongor és Tünde című művében

Vörösmarty Mihály Csongor és Tünde című művében gyakori motívum az átváltozás: Mirigy lányát rókává, Kurraht Balgává változtatja, ő maga pedig kővé változik, Tünde Ilmát tündérré, míg Tündét az Éj úrnője emberré változtatja. A dráma cselekményének átváltozásai sok esetben a mesei hagyomány átváltoztatás-motívumát idézik föl, azonban sok esetben mitológiai átváltozástörténet is érzékelhető a szövegben. Mirigy többszöri fához kötözöttsége Daphné történetét, míg Tünde emberré-változása Pygmalion történetét idézik fel. Előadásomban szeretném a Csongor és Tünde szövegében előforduló átváltozások *metamorphoses*beli előzményeit elkülöníteni a mesei eredetű átváltozásmotívumoktól és értelmezni a dráma cselekményének tükrében.

Vecsernyés Áron

Ficino és Agrippa között: Francesco Zorzi De harmonia mundi totius cantica tria című monumentális munkája

Francesco Zorzi (Franciscus Georgius Venetus 1466–1640), a velencei nemesi családból származó ferences szerzetes, rendfőnök három évvel Giovanni Pico della Mirandola után született, és a 15. század végi újplatonikus, hermetista és keresztény kabbalista filozófusok hagyományának folytatója. Munkáiban Marsilio Ficino, az említett Pico, Lodovico Lazzarelli, Johann Reuchlin és a Ricci-fivérek, Paolo és Agostino keresztény kabbalisták műveiből merítve egy monumentális, ezer oldalra rúgó, a kozmoszt matematikai és zenei arányokban leíró munkát alkotott 1519 és 1523 között, melyet 1525-ben *De harmonia mundi totius cantica tria* címmel adott ki. A szöveg felépítésében a hármas felosztás ismétlődik – Zorzi a három „ének” mindegyikét a zenei skálának megfelelően nyolc *tonus*ra, majd a *tonus*okat változó számú fejezetre bontja. A hármasság gyakran visszatér a kozmosz újplatonista, hermetikus feltérképezésében, a Teremtést angyali, mennyei és földi világokra tagolja; ezen túl pedig Zorzi Picónak a *Heptaplus*ban alkalmazott kabbalisztikus módszere szerint a tükröződés elve alapján úgy mutatja be a világ egyes részeit, hogy azok mindent tartalmaznak, illetve leképeznek önmagukban. Zorzi az említett hagyományok nyomán újplatonikus, hermetikus és keresztény kabbalisztikus elemekből építkezve Reuchlin és a Ricci-fivérek írásai után a legjelentősebb keresztény kabbalista művet hozta létre, amely a világegyetem zenei harmóniájának leírásán túl jelentős architektonikai arányosságokat felvonultat, amivel saját korának építészetére is hatást gyakorolt. Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim sokat merített Zorzi könyvéből a *Titkos bölcsélet* második és harmadik

könyvében. Előadásomban a szöveg fordítójaként a *De harmonia mundi* jelentőségét, létrejöttének körülményeit, illetve páratlanul ambiciózus törekvéseit szeretném ismertetni.

Vér Ádám

Asszíria Ninive pusztulása után

Két török kutató 2021 tavaszán publikált egy újasszír jellegzetességekkel bíró ékírásos táblát (Toptaş és Akyüz, *ZA* 111, 77–87.), ami egy ingatlan adásvételi szerződése. A tábla nem ásatáson került elő, hanem szántás közben találták, Hasankeyftől délre, a Tur Abdin északkeleti sarkán, régészeti kontextusa tehát nincs. A szerződés szokatlan dátumformulájával Enrique Jiménez segítségével Michael Roaf is foglalkozott (*N.A.B.U.* 2021/4, 277–279, no. 118.), és arra jutott, hogy a szerződés dátumformulája előtt álló sorban az „Ubakisteri a médek királya” megfogalmazás szerepel, dátumként pedig Lâbaši, a főpohárnok 9. uralkodási évében Šebat (X) hónap 10. napja szerepel. Tehát az asszír fővárosokat elpusztító méd király (a Babilóni Krónikában Umakištar, Hérotosnál Kyaxarés) egy olyan dátumformula előtt szerepel, melyet egy asszír főhivatalnok uralkodási évei szerint alkottak. Mindez természetesen rendkívül szokatlan, de fontos adalékként szolgál, ha megpróbáljuk felvázolni Asszíria történetét a Tigris menti fővárosok pusztulását követő időszakban. Ez pedig közelebb vihet minket a „kik a médek?” kérdés megválaszolásához.

Visy Zsolt

Megjegyzések katonai diplomák kiadásának adminisztrációs folyamatához

Régóta ismert, hogy vannak katonai diplomák, amelyeken a császár címe (a *tribunicia potestas*, a *consulatus* és a cím egyéb részeinek ismétlődőszáma) nem egyezik meg a hivatalban lévő *consul*pár hónapjának és napjának dátumával. Ezzel kapcsolatos munkám megjelenése óta a többszörös kormeghatározás kérdését több tanulmányban is feltárták, és számos értékes kutatás bizonyította, hogy ezek a különbségek fontos, gyakran időre átterjedő elemei a katonai diplomák kiadásának folyamatának.

36 diplománál bizonyítható eltérés van, amelyekben nyilvánvaló időbeli különbség van a császári rendelet és annak kihirdetése között. Ezt több dolog okozhatta: kormányzóváltás, a kiváltságos katona csapatparancsnokának megváltozása, Traianus *Optimus*-jelzőjének későbbi bevésése, a múlt és jelen alkalmazása ugyanabban a diplomában, valamint olyan szavak, amelyeket bizonyíthatóan ugyanaz vagy más kéz írt. A késelem ideje – amely a *tribunicia potestas* adott sorszámának dátumával kezdődik – néhány nap és 9-10 hónap között változik, de a különbség nagyobb volt, mert az diplomákat biztosan nem az adott időszak utolsó napjaiban adták ki.

A felsorolt esetek azt mutatják, hogy a katonák tisztességes leszerelése és jutalmazása (*civitas Romana*, *conubium*) sok időt, jól szervezett és összehangolt munkát igényelt. Az időbeli késleltetés többnyire a *tribunicia potestas* megújításában figyelhető meg, de nyilvánvaló, hogy az időbeli csúszást minden más esetben is figyelembe kell venni. A diplomák kiadásának folyamatát csak részben jellemzi az az idő, amely az uralkodói rendelet meghozatala és annak kijáratása között telt el. Legalább annyi ideig tartott, ha nem tovább, a felkészülés magukban a tartományokban, amikor a kormányzó által elbocsátott katonák listáját, feleségeik és gyermekeik adatait össze kellett gyűjteni, majd a listát Rómába kellett küldeni. A segédcsapatok diplomáinak kiadása legalább fél évig tartott az elbocsátástól a császári rendelet kiadásáig és a diplomák előkészítéséig.

A köztársasági korszakban kialakult hagyomány szerint a hadsereg évkezdése március 1-je volt az előző naptári számítás alapján, amely azt jelentette, hogy minden katona szolgálati évét a belépés évének ettől napjától számították, függetlenül a belépés pontos dátumától. Bár a császárkorban március 1-jét nem törölték el a hadsereg gyakorlatának kezdő határidejeként, fokozatosan január 1-jére módosították.

A segédcsapatok veteránjainak az elbocsátása ugyan egyenlően oszlik el az évek során, mégis érdemes áttekinteni az összes jelenleg rendelkezésünkre álló diplomát, attól függően, hogy melyiket melyik hónapban adták ki. Eszerint a legkevesebb diplomát januárban tették közzé, és a legtöbbet július és szeptember között. A három hónap kivételes jelentőségét kétségtelenül az mutatja, hogy

bár a diplomák kibocsátásának a napjai az egész évet lefedték, mégis volt egy időszak, amikor több kezdeményezést indítottak a tartományokban, amelyek a júliusi-szeptemberi határozat-kihirdetéséhez vezettek. Az adminisztratív folyamat miatt, amely körülbelül 6 hónapig tartott, a kormányzók tehát az év elején, január és március között gyakrabban bocsátották el a segédkatonákat 25 év vagy annál hosszabb szolgálat után, mint más hónapokban.

Zólyomi Gábor

Ragozott igék a „Gilgames, Enkidu és az alvilág” című szöveg sumer és akkád változataiban

Az akkád Gilgames-eposz tizenkettedik táblája a “Gilgames, Enkidu és az alvilág” című sumer nyelvű kompozíció fordítása, a 172. sortól kezdődően. Ez a hosszabb szövegrész lehetőséget kínál arra, hogy összefüggő szöveggörnyezetben vizsgáljuk a két nyelv ragozott igealakjai közötti morfológiai megfeleléseket. A sumer ragozott ige több olyan morfoszintaktikai kategóriát fejez ki, amelyek az akkád igében nem jelennek meg – ez az aszimmetria pedig az óbabiloni nyelvtani szövegek (OBGT) összeállítóinak is kihívást jelentett. Az előadás célja annak feltárása, milyen sumer nyelvi kompetencia áll a fordító munkája mögött, valamint ennek összevetése az OBGT-szövegek elméleti nyelvtanával.

Zsupán Edina

Antonio Bonfini emendációi a Catullus-Tibullus-Propertius corvinában

Az előadás középpontjában egy különleges kézirat áll, amely Catullus, Tibullus és Propertius műveit tartalmazza. A kutatás több szempontból vizsgálta már ezt a corvinát, foglalkozott provenienciájával, díszítésével, nemrégiben elkészült részletes kodikológiai leírása is, amely a kódex valamennyi aspektusának a lehető legteljesebb feltárását jelenti.

Jelen előadás a kéziratot a benne található szövegek felől közelíti meg, s ezek vizsgálatával demonstrálja, hogy a magyar királyi udvarban az 1480-as évek végén az uralkodói díszkönyvtár kialakítása során filológiai, szövegkritikai munka is zajlott. Ez az új aspektus korábban még nem merült fel a kutatásban, s újfent figyelmeztet a Corvina genezisének összetettségére, egyben pedig az udvari kultúra ismeretlen rétegeire.

Nem kisebb humanista beavatkozásait sikerült a kódexben azonosítani, mint a történetíró Antonio Bonfiniét, aki Mátyás magyar király szolgálatában állt 1486-tól a király haláláig, sőt azt követően is Magyarországon maradt, folytatva nagy művét, a *Magyar Történelem Tizedeit*. Az előadás a budai udvari kultúra előterében, egyben pedig a humanista szövegkritika kontextusában mutatja be Bonfini emendációinak jellegét és a tudós munkálkodásának célját.